

LATVIJAS MAZO SAIMNIECĪBU DZĪVOTSPĒJA

TĀLIS TISENKOPFS, SANDRA ŠŪMANE, ILONA KUNDA,
IRINA PILVERE, SANDIJA ZĒVERTE-RIVŽA, ILZE STOKMANE

RETHINK ir RURAGRI finansēts pētniecības projekts
RURAGRI ir ERA-NET projekts Eiropas Komisijas
7. letvara programmā (FP7, CA 235175)

Redakcijas kolēģija	Tālis Tisenkopfs Sandra Šūmane Ilona Kunda Irina Pilvere Sandija Zēverte-Rivža Ilze Stokmane
Galvenais redaktors	Tālis Tisenkopfs
Teksta redaktors	Anda Ādamsone-Fiskoviča
Dizains	Liega Krūklīte
Fotomateriāli	Autoru veidoti un no saimniecību arhīva Vāka foto no z/s „Mazburkas” arhīva

Sagatavots un izdots ar Eiropas Komisijas finansētās 7. Ietvarprogrammas (FP7, CA 235175) ERA-NET RURAGRI RETHINK projekta atbalstu

© Baltijas Studiju Centrs un Latvijas Lauksaimniecības universitāte, 2015

Izdevējs SIA Jelgavas tipogrāfija

ISBN 978-9934-14-706-7

SATURS

Priekšvārds.....	4
Latvijas Ministru prezidente Laimdota Straujuma.....	4
Latvijas Zemkopības ministrs Jānis Dūklavs.....	6
LOSP valdes priekšsēdētājs Edgars Treibergs.....	7
Ievads. Mazo saimniecību dzīvotspējas noslēpums.....	9
Informācija par RETHINK projektu	13
Izmantoto abreviatūru un saīsinājumu skaidrojums	14
Mazās saimniecības Latvijā	15
Kopsavilkums.....	15
Mazo saimniecību raksturojums.....	16
Mazo saimniecību dzīvotspēja.....	19
Mazo saimniecību labklājība.....	21
Mazo saimniecību pārvaldība	23
Mazo saimniecību zināšanas un to ieguve.....	26
Latvijas mazās saimniecības – labie piemēri.....	29
Tukuma novada zemnieku saimniecība „Rožkalni”	31
Tukuma novada naturālā saimniecība „Jaunkrēķi”	34
Tukuma novada zemnieku saimniecība „Bērzgaļi”	38
Tukuma novada zemnieku saimniecība „Gaiķi”	41
Tukuma novada individuālā darba veicējs Mārcis Jurčs.....	44
Tukuma novada SIA „Zaļpļavnieki”	46
Tukuma novada zemnieku saimniecība „Eglāji”	48
Tukuma novada zemnieku saimniecība „Mazveģi”	50
Tukuma novada zemnieku saimniecība „Sarmas”	52
Tukuma novada ģimenes zemnieku saimniecība „Saulgrieži”	54
Tukuma novada zemnieku saimniecība „Geidas”	56
Tukuma novada zemnieku saimniecība „Vallieši”	59
Tukuma novada individuālais uzņēmums „Liepa”	61
Tukuma novada zemnieku saimniecība „Gulbji”	63
Engures novada zvejnieku saimniecība „Dienīgas”	65
Tukuma novada zemnieku saimniecība „Vītoliņi”	68
Engures novada zemnieku saimniecība „Rideļu dzirnavas”	70
Tukuma novada zemnieku saimniecība „Mazburkas”	72
Ozolnieku novada SIA „Līčiņi”	75
RETHINK projektā iesaistīto valstu lauku saimniecības	77
LIETUVA.....	77
SPĀNIJA	80
AUSTRIJA	83
TURCIJA	86
ŠVEICE.....	88
Praktiskās un politikas rekomendācijas.....	91
Izmantotās literatūras avotu saraksts	94

PRIEKŠVārds

Latvijas Ministru prezidente Laimdota Straujuma

Pēdējā laikā Latvijas valdība pievērš arvien lielāku uzmanību zemnieku saimniecību attīstībai. Latvijā ir gandrīz 77 tūkstoši mazu saimniecību, kuras nodarbina ģimenes locekļus, ražo pārtiku sev un arī tirgum, uztur lauku apdzīvotību un ainavu un nodrošina citus labumus. Taču šo saimniecību devums labklājībā, nodarbinātībā, vides aizsardzībā, pārtikas apgādē un lauku kopienu dzīvē nav līdz galam izprasts un novērtēts. Mūsu lauksaimniecības politika līdz šim ir bijusi vairāk vērsta uz atbalstu vidējām un lielām saimniecībām, veicinot investīcijas lauksaimniecības materiālās

bāzes nostiprināšanu un jaunu zināšanu un tehnoloģiju ieviešanu. Šāda politika ir devusi būtiskus panākumus – lauksaimniecība kopā ar pārtikas nozari dod nedaudz vairāk nekā 1/5 no Latvijas eksporta apjoma. Arī turpmāk mēs esam ieinteresēti ilgtspējīgā intensifikācijā un lauksaimniecības modernizācijā, kas, respektējot dabas aizsardzības prasības, pielāgojoties klimata pārmaiņām un mazinot tās, nodrošinātu sabiedrības pieaugošās vajadzības pēc pārtikas un sekmētu ilgtspējīgu zemes resursu apsaimniekošanu.

Taču lielražošana nav vienīgais ceļš, pa kuru būtu jāiet Latvijas lauksaimniecībai. Arvien plašāki lauki, jaudīgāki traktori, lielākas kūtis, apjomīgāki kredīti un tālāki eksporta tirgi nav vienīgā formula lauku dzīvotspējas nodrošināšanā. Latvija daudzos vēstures posmos ir bijusi mazo saimniecību zeme, un mazās saimniecības piedāvā atšķirīgu – vairāk agro-ekoloģijā, sociālajās vērtībās un cilvēku attiecībās balstītu pieeju ekonomiskās un sociālās labklājības nodrošināšanā. Lai gan pašreiz mazo saimniecību skaits Latvijā sarūk, šajā rokasgrāmatā apkopotie piemēri liecina, ka sekmīgās no tām demonstrē apbrīnas vērtu dzīvotspēju, noturību pret ārējiem apdraudējumiem un saimniecisko jaunradi. Zinātnieku izanalizētie saimniecību stāsti un labās prakses piemēri rāda, cik daudzveidīgi var būt saimniecību iesaistes veidi tirgū, teritorijā un kopienas dzīvē, cik radoši var risināt attiecības starp specializāciju un dažādošanu, un kā var veidot nišas ražotnes un tirgus, kombinējot senas un jaunas zināšanas, prasmīgi izmantojot vietējos resursus un veidojot jaunas attiecības starp zemniekiem un pilsētas patērētājiem. Mazās saimniecības nereti darbojas kā neaīstēti un nemanāmi biznesa inkubatori un arī sociālu inovāciju laboratorijas laukos, un ir pienācis laiks to potenciālu labāk saskatīt un novērtēt.

Mums jācenšas stiprināt dažādus lauksaimniecības modeļus un sinerģiju starp tiem caur zemnieku mācīšanos, lauksaimnieku sadarbību, plašāku sabiedrības un patērētāju iesaisti un zinātnieku un konsultāciju dienestu atbalstu. Gribu izteikt pateicību zinātniskā institūta Baltic Studies Centre un Latvijas Lauksaimniecības universitātes zinātniekiem, kuri sagatavojuši šo rokasgrāmatu un rāda, kā sociālo zinātņu pētījumi var noderēt lauksaimniecības un lauku attīstībai. Esmu pārliecināta, ka rokasgrāmata vairo mazo zemnieku pašapziņu un sniegs iedvesmu jaunām idejām, kas iemiesosies jaunos labās prakses piemēros nākotnē.

Ministru prezidente Laimdota Straujuma

Foto: Ministru kabinets

Latvijas Zemkopības ministrs Jānis Dūklavs

Lauksaimniekiem 2015. gads nav vienkāršs, jo Krievija 2014. gada augusta sākumā pieņēma lēmumu par daudzu lauksaimniecības un pārtikas preču importa aizliegumu no Eiropas Savienības (ES) dalībvalstīm, tostarp arī Latvijas. Vissmagāk šīs sankcijas skāra Latvijas piena ražotājus. Kaut arī ir daudz izdarīts, lai sniegtu atbalstu Latvijas piena ražotājiem, ir jāsaprot, ka Latvijas lauksaimnieki kopā ar pārējo Baltijas valstu zemniekiem Krievijas sankciju ietekmē ir vislielākie zaudētāji. Latvijā joprojām ir zemākais tiešo maksājumu līmenis citu Eiropas Savienības dalībvalstu starpā, kas nedod iespēju nodrošināt dalībvalstu lauksaimniekiem vienlīdzīgus ieņēmumus un ierobežo Latvijas zemnieku konkurētspēju ar citu dalībvalstu lauksaimniekiem. Ir iestrādes Ķīnā par jaunu tirgu meklējumiem, daudzi Latvijas pārtikas ražotāji vēl aktīvāk ir sākuši meklēt jaunus produkcijas noieta tirgus, kas ilgtermiņā varētu dot labus rezultātus.

Latvijas prezidentūrai ES Padomē 2015. gada pirmajā pusgadā mēs bijām izvirzījuši nozīmīgas prioritātes gan visas ES, gan Latvijas kontekstā: ES lauksaimniecības produkcijas konkurētspējas uzlabošanu, ES dalībvalstu pieredzē balstītu ilgtspējīgu meža apsaimniekošanu, zivju resursu ilgtspējīgu pārvaldību, kā arī bioloģiskās lauksaimniecības regulējuma un Kopējās lauksaimniecības politikas vienkāršošanu. Bioloģiskās lauksaimniecības sektors pasaulē aug, ES bioloģiskā platība aizņem 5,4 procentus no lauksaimniecībā izmantojamās zemes, arī Latvijā ir iespējas bioloģisko saimniecību izaugsmei, un bioloģiski apsaimniekotu platību ziņā mēs pat esam dalībvalstu augšgalā. Aktīvi uzsākta jaunās Lauku attīstības programmas ieviešana, uzsvāru liekot uz pasākumiem, kas saistīti ar ekonomiskās izaugsmes, vides un klimata mērķiem, investīcijām, atbalstu bioloģiskajai lauksaimniecībai, agrovides pasākumiem, zināšanu veicināšanu un atbalstu teritorijām ar dabas ierobežojumiem. Ir paredzēts finansējums lauku teritoriju attīstībai LEADER programmā vietējām rīcības grupām, kuru sastāvā līdzvērtīgi sadarbojas vietējie iedzīvotāji, nevalstiskās organizācijas, pašvaldības, uzņēmēji un citi sadarbības partneri. LEADER programma ir vērsta uz vietējās ekonomikas un kopienas stiprināšanu, mudinot vietējos iedzīvotājus iesaistīties uzņēmējdarbībā, kā arī veicinot sociālās uzņēmējdarbības attīstību teritorijā. Mazās saimniecības var iesaistīties daudzās LEADER iniciatīvās, piemēram, īso piegādes ķēžu veidošanā, vietējās teritorijas pakalpojumu nodrošināšanā un citās ar vietējās teritorijas ekonomikas stiprināšanu saistītās aktivitātēs. Svarīgs

saimniecisko aktivitāti laukos veicinošs faktors arī turpmāk būs tiešie maksājumi – tiešajos maksājumos lauksaimnieki 2014.-2020. gadā saņems 1,6 miljardus eiro, kas ir par 120% vairāk nekā iepriekšējā 2007.-2013. gada periodā. Tiešmaksājumi tiks novirzīti vienotajam platībmaksājumam, jauno lauksaimnieku atbalstam, mazo lauksaimnieku atbalstam, ar ražošanu saistītajam atbalstam.

Jānis Dūklavs, Zemkopības ministrs

Foto: Zemkopības ministrija

LOSP valdes priekšsēdētājs Edgars Treibergs

Lauksaimnieku organizāciju sadarbības padome (LOSP) apvieno valsts mēroga ražotāju un pārstrādātāju nevalstiskās organizācijas, kas aptver visu Latvijas teritoriju un visus ražošanas sektorus jau 15 gadus. Organizācija formulē vienotu lauksaimnieku viedokli ražotāju interešu aizstāvēbai un tālākām sarunām ar valsts pārvaldes institūcijām, kā arī citiem sadarbības partneriem ne tikai Latvijā, bet arī Briselē, lai nodrošinātu Latvijas lauksaimnieku interešu pārstāvēšanu Eiropas Savienības mērogā.

LOSP ir galvenais Zemkopības ministrijas konsultāciju partneris lauksaimniecības un lauku attīstības jautājumos, jo apvieno 55 ražotāju organizācijas, tai skaitā 7 daudznozaru organizācijas, 38 nozaru

organizācijas un 10 asociētos biedrus. Ir izvērstā sadarbība ar teritoriāliem sadarbības partneriem – rajonu lauksaimnieku apvienībām.

LOSP svarīgs uzdevums ir sekot līdzi aktualitātēm visdažādākajās nozarēs, sabalansēt to intereses, kas mēdz būt arī atšķirīgas. Bet Latvijas lauku attīstībai ir jābūt vienmērīgai un sabalansētai. Jebkuras izmaiņas ietekmē gan lielās, gan mazās, gan vidējās saimniecības. Ja lielās saimniecības dod būtisku ieguldījumu lauksaimniecības produkcijas ieguvē un konkurencē ar citu valstu ražotājiem, tad no mazām un vidējām ir atkarīga mūsu lauku pastāvēšana un apdzīvotība. Tāpēc īpaši svarīgi ir, lai mazās saimniecības atrastu iespējas saimniekošanai un mēs redzam, ka mazie lauksaimnieki ir izdomas bagāti un darbīgi! Arvien vairāk Latvijas jauniešu saprot, ka, dzīvojot laukos, ir iespējas attīstīties. Turklāt tieši nišas produktu jomā Latvijas lauksaimnieki var nostiprināt savas pozīcijas, ko veicina uz pārējo Eiropas Savienības dalībvalstu fona nesabojātā zeme un augsne. Tieši nišas produkti, kas būtu ar daudz lielāku pievienoto vērtību, jaunas mārketinga formas un attiecības ar patērētājiem (piemēram, tiešā tirdzniecība, zemnieku tirdziņi), mājražošana un mazās pārstrādes attīstība un ar to saistītā kooperācija dotu ievērojamu pievienotās vērtības un valstij nekā tikai orientēšanās uz Latvijas mērogiem lieliem apjomiem un eksportu bez pievienotās vērtības.

Mūsu spēks ir lauksaimnieki, kas ar vismazākajām subsidijām un atbalstu spēj attiecīgos nozares virzienos būt konkurētspējīgi uz pārējo Eiropas Savienības dalībvalstu fona. Pārtika cilvēkiem būs vajadzīga vienmēr. Vēl nozīmīgs faktors ir tas, ka viss pasaulē attīstās, tai skaitā tehnoloģijas un infrastruktūra, kas būtiski ietekmē arī lauku vides attīstību. Turklāt ne tikai Latvijā, bet visā pasaulē aizvien lielāku popularitāti gūst kvalitatīva un vietējo ražotāju saražota un pārstrādāta pārtika, un šai tendencei nav iemesla samazināties. Tāpēc es novēlu visiem Latvijas lauksaimniekiem veiksmi un izturību, turēties visiem kopā, tad mēs arī kopīgi pārvarēsim visas grūtības!

Edgars Treibergs, LOSP valdes priekšsēdētājs

Foto: www.losp.lv

IEVADS. MAZO SAIMNIECĪBU DZĪVOTSPĒJAS NOSLĒPUMS

Tālis Tisenkopfs, Sandra Šūmane, Ilona Kunda,
Irina Pilvere, Sandija Zēverte-Rivža, Ilze Stokmane

Šī rokasgrāmata apkopo mūsu RETHINK projektā veikto pētījumu par mazajām saimniecībām Latvijā un apliecina mazās saimniecības kā vērtīgu ilgtspējīgas lauksaimniecības un lauku labklājības formu. Mēs esam grāmatā apkopojuši vairākus sekmīgus mazo saimniecību piemērus, kas parāda to daudzveidību, īpašos saimniekošanas modeļus, iesaistes veidus tirgū, sabiedrībā un teritorijā, individuālos labklājības risinājumus un plašāko devumu sabiedrībai. Šie piemēri apliecina mazo saimniecību dzīvotspēju un rāda, cik nozīmīgs var būt mazo lauksaimnieku devums tādu 21. gadsimtā svarīgu jautājumu risināšanā kā pārtikas nodrošināšana, darba vietu radīšana, biodaudzveidības uzturēšana, ilgtspējīga zemes resursu izmantošana, klimata pārmaiņu mazināšana, sociālā integrācija un vienmērīga teritoriālā attīstība.

No vairāk kā 80 tūkstošiem Latvijas zemnieku saimniecību apmēram 90% pēc dažādām pazīmēm – saražotās produkcijas apjoma, ienākumiem, pārdotās produkcijas īpatsvara, apsaimniekotās zemes platības – ir klasificējamas kā mazas. Šo saimniecību skaitam Latvijā ir tendence samazināties demogrāfisku un ekonomisku faktoru ietekmē, kā arī līdzšinējās tām ne īpaši labvēlīgās lauksaimniecības politikas un atbalsta sistēmas dēļ. RETHINK projektā mums bija svarīgi pievērsties mazo saimniecību situācijai un attīstības tendencēm, jo šī saimniecību grupa ilgu laiku nav bijusi pietiekami novērtēta ne tikai Latvijā, bet arī citās Eiropas Savienības valstīs. Arvien virsroku ir guvis pieņēmums, ka šīm saimniecībām būtu jānoiet no vēstures skatuves, vietu dodot lieliem, moderniem ražošanas uzņēmumiem, kuru vīziju raksturo arvien plašāki lauki, jaudīgāki traktori, lielāki ganāmpulki, robotizētas tehnoloģijas. Taču daudzas mazās saimniecības parāda apbrīnojamu dzīvotspēju un noturību iepretī dominējošajām tirgus koncentrācijas tendencēm.

Tiekoties ar mazajiem zemniekiem novados, intervējot viņus un iedziļinoties saimniecību stāstos, mēs pārliecinājāmies par to daudzveidību un radošo ekonomisko un sociālo spēku. Neraugoties uz grūtībām, zemnieki pauda gandarījumu par savu darbu. Ir daudz mazo saimniecību, kuras sekmīgi attīstās citos veidos nekā lielās un vidējās saimniecības – tās dažādo ražošanu, iesaistās nišas tirgos, radoši izmanto vietējos resursus, veido un izmanto alternatīvus pārdošanas kanālus (piemēram, zemnieku tirgi, tiešā pārdošana), uzsāk mazo pārstrādi, piedāvā saimniecībā pakalpojumus. Mēs pamanījām daudzas inovatīvas lietas un tendences, kas raksturīgas tieši mazo saimniecību grupā, piemēram – tiek veidotas ciešas un tiešas saiknes ar pilsētas patērētājiem, apejot garās pārtikas ķēdes, senas zināšanas un tradicionālas prasmes tiek izmantotas jaunu produktu un pakalpojumu radīšanā, zemnieki aktīvi iesaistās plašākos lauksaimniecības organizāciju, zemnieku grupu, nevalstisko apvienību un formālo zināšanu organizāciju tīklos, kuros dalās pieredzē, gūst jaunas idejas un izmēģina jauninājumus savās saimniecībās. Mazās saimniecības bieži vien darbojas kā lauksaimniecības inovāciju inkubatori. Apkopotie piemēri liecina, cik daudzveidīgi var saimniekot mazās platībās, prasmīgi izmantojot un kombinējot pieejamos ierobežotos resursus.

Publiskais un privātais devums

Tikai ļoti vienkāršotā skatījumā lauku saimniecības darbība un devums raksturojami vien ekonomiski skaitliskā – saražoto un pārdoto apjomu, apsaimniekoto platību, gūto ienākumu un peļņas u.tml. - izteiksmē. Šādā ziņā, apsekojot oficiālo statistiku, mazo saimniecību devums nūdien ir salīdzinoši mazs. Taču rūpējoties par ilgspējīgu attīstību, lauku iedzīvotāju un kopienu labklājību, mazo zemnieku devumu var redzēt un novērtēt daudz dziļāk un plašāk.

Skatot šo pievienoto vērtību sociālā griezumā, mazās saimniecības saglabā lauku apdzīvotību (tai skaitā pierobežās un citās vietās, kur lielām saimniecībām darboties nav izdevīgi) un lauku kopienu dzīvīgumu, uzturot savstarpējas palīdzības saiknes starp vietējiem cilvēkiem, piedaloties vietējā kultūras un sabiedriskajā dzīvē. Mazās saimniecības kalpo kā sociālās drošības tīkls, nodrošinot lauku cilvēkiem darbu, ienākumus, pašizpaušmi un pārtiku ierobežotas, lauksaimniecībai alternatīvas nodarbinātības apstākļos. Tādējādi tās ir izlīdzinātas teritoriālās attīstības priekšnoteikums. Jo vairāk - mazās saimniecības ir svarīgs mezgla punkts arī attiecībās starp pilsētu un laukiem. Saimniecību produkti caur plašiem radu un draugu tīkliem un arī strauji augošajiem tiešās tirdzniecības kanāliem nonāk arī pilsētnieku ledusskapjos – tie nav tikai dārzeņi, augļi, mājās ražots siers un citi lauksaimniecības produkti un pakalpojumi, bet arī stiprinātas pilsētnieku un laucinieku attiecības un savstarpējs atbalsts.

Starp RETHINK pētījumā noskaidrotajām mazo saimniecību vērtībām nozīmīgs ir arī to ieguldījums vides ilgtspējā. Šīm saimniecībām nav raksturīga dabas resursu ekspluatācija, un tās vairāk darbojas pēc sabalansētiem agro-ekoloģiskiem principiem. Tās kopj vidi, uztur tradicionālo lauku ainavu un bioloģisko daudzveidību.

Latvijā pagaidām mazāk apjausta, bet aizvien aktuālāka Eiropas Savienībā un globāli ir arī mazo saimniecību sekmētais pārtikas nodrošinājums pretstatā atkarībai no globālā importa, biržas cenu svārstībām, liela mēroga spekulācijām ar lauksaimniecības produktiem un potenciāli visai ievainojamai pārtikas apgādei caur koncentrētām lielveikalu ķēdēm. Svarīgi pamanīt, ka mazās saimniecības piedāvā lielāku pārtikas daudzveidību (piemēram, šķirņu, produkcijas), un tam var būt pozitīva ietekme uz diētu daudzveidību, veselīgu uzturu un plašāk – sabiedrības veselību.

Mazās saimniecībās mēdz būt grūtības avancētu jaunāko tehnoloģiju ieviešanai, taču tās nebūt nav sinonīms tehnoloģiskai atpalicībai. Tās saglabā un samērīgā intensitātē attīsta vietējos dabas un sociālos resursus, piemēram – caur tehnoloģiskām un produktu inovācijām, radoši pielāgo dažādus tehnoloģiskos risinājumus un jauninājumus vietējiem apstākļiem, vairo un izplata zināšanas.

Lielražošanas pasaulē, kurā izaugsmes mērķi bieži nonāk pretrunā ar bioloģiskās un sociālās daudzveidības saglabāšanu, tieši mazās saimniecības uztur saimniekošanas veidu, zināšanu, bioloģisko resursu un ainavas daudzveidību, un šādi sekmē lauku iespējas pielāgoties globālu spēku spiedienam un attīstīties.

Dažādošanas daudzveidīgie ceļi un risinājumi

Kā mazās saimniecības panāk dzīvotspēju mainīgajos saimniekošanas apstākļos, pie ļoti ierobežota finansējuma, piekļuves tirgiem un politiskas neskaidrības par šo saimniecību vērtīgumu un atbalstu no valsts puses? Mūsu atbildes ir savstarpēji saistītas – caur zināšanām, sadarbības tīkliem un gudri izvēlētiem saimniekošanas modeļiem.

Zemniekam būtiski ir gan labi pārzināt savus konkrētos resursus (arī to ierobežojumus), gan spēt atrast vajadzīgās jaunās zināšanas un atbalstu kam jaunam. Kā parāda mūsu pētījums, vairākums zemnieku paļaujas uz pašu pieredzi, uzkrātajām zināšanām, eksperimentēšanu un uzticamu citu zemnieku padoma. Zināšanu apmaiņa palīdz gan mazināt riskus, gan vieglāk pārņemt jaunus cerīgus risinājumus. Sadarbības un zināšanu tīkli savieno ne tikai tuvākās apkārtnes zemniekus vai vienā nozarē saimniekojošos; atbalsts un idejas var nākt arī no iesaistes pilsoniskās asociācijās un arī no lauksaimniecībai visai tālām interešu grupām. Vairākos Rokasgrāmatas piemēros redzams, ka mazo saimniecību darbība iegūst jaunu dinamiku, kad izdodas nodibināt abpusēji izdevīgas attiecības ar citiem zemniekiem, organizētām patērētāju grupām, starpniekiem, kas palīdz piekļūt jauniem tirgiem vai padomdevējiem un konsultantiem, kuri satīklo zemniekus ar pārdošanas kooperatīviem, nišas produktu uzņēmumiem, restorāniem, pilsētnieku tiešās pirkšanas pulciņiem, u. tml.

Pētījumā mēs apzinājām vairākus saimniekošanas modeļus, kas prasmīgi apvieno pieejamo resursu stiprās puses un rada veidus, kā sadzīvot ar ierobežojumiem. Dažādošana un specializācija ir divi galvenie mazo saimniecību ekonomiskie modeļi ar variācijām starp tiem. Tie tiek saistīti arī ar sezonālu vai papildus nodarbinātību ārpus saimniecības, pilna ražošanas cikla no audzēšanas līdz pārstrādei / mājražošanai un tirgošanai īstenošanu, tirgus kanālu dažādošanu, nelauksaimniecības uzņēmējdarbību kā papildinājumu. Jāatzīmē, ka praktiski katras saimniecības stāstā ir bijuši vairāki posmi, kad darbība sāka jaunā jomā vai jaunā kvalitātē. Līdz ar to saimniekošanas modeļi jāskata kā risinājums konkrētās ekonomiskās un arī cilvēku dzīves situācijās. Šī saimniecību dinamika ir vēl viens pierādījums mazo saimniecību radošumam un dzīvotspējai, taču no tiem var mācīties arī citi.

Visbeidzot ne mazāk svarīgi pieminēt, ka maziem zemniekiem rūp arī savu saimniecību ekonomiskā ilgtspēja, taču viņi savas darbības centrā liek ģimenes labklājību. Ar to saprotot ne tikai ekonomisko nodrošinājumu, bet jo īpaši neatkarību, gandarījumu nesošu darbu, kurā var radoši izpausties, ģimeniskās saites, veselību, sakoptu vidi.

Iesaistes teorētiskā tipoloģija

RETHINK pētījums bija ne tikai praktisks, bet arī zinātnisks, un mēs esam dokumentējuši un teorētiski analizējuši mazo saimniecību iesaistes un darbības veidus un virzienus. No pētījuma izriet, ka šādu iesaistes virzienu ir trīs: i) iesaiste tirgus attiecībās – gan konvencionālos, gan alternatīvos, gan dominējošos, gan nišas tirgos, meklējot un radot aizvien jaunus produktus, pakalpojumus, pārdošanas veidus un kanālus; ii) iesaiste teritorijā – uzturot un ilgtspējīgi un radoši izmantojot saimniecības un tuvākās apkārtības resursus; iii) iesaiste sabiedrībā – līdzdarbojoties vietējās grupās un organizācijās, bet arī daudz plašāk – uzturot un komunicējot vides un sociālās vērtības, kas ir pamatā ilgtspējīgai pārtikai un lauku dzīvei.

Atzīšana un atbalsts

RETHINK pētījums apliecina, ka mazās saimniecības nav atpalcības zīme vai aizkavējusies pirmsmodernitātes forma laukos, bet ir mūsdienu vajadzībām (pārtikas drošība, teritoriāli izlīdzināta ilgtspējīga attīstība, lauku labklājība, nodarbinātība) un situācijai (ierobežoti dabas resursi, klimata pārmaiņas, globālā tirgus nestabilitāte, pārtikas ķēžu koncentrācijas spiediens) adekvāts saimniekošanas veids. Līdztekus lielo un vidējo saimniecību izaugsmei, lielražošanas attīstībai un ilgtspējīgai intensifikācijai, arī mazo saimniecību attīstība ir svarīgs 21.gadsimta vajadzībās un izaicinājumos sakņots lauksaimnieciskās darbības veids ar plašāku ietekmi uz pārtikas sistēmas ilgtspēju un ekoloģisko un sociālo ilgtspēju. Tāpēc mazajām saimniecībām būtu vajadzīgs gan adekvāts publisks novērtējums, gan pienācīgs atbalsts, kas atbilst to devumam sabiedrībai.

Mēs ceram, ka grāmatā apkopotie mazo saimniecību piemēri būs ierosmes avots citiem zemniekiem, lauksaimniecības organizācijām un atbalsta dienestiem. Taču mēs sagaidām, ka RETHINK pētījums sekmēs arī politisku refleksiju par dažādiem ilgtspējas risinājumiem laukos un palīdzēs labāk saskatīt mazo saimniecību potenciālu. Būtu jāpārskata lauksaimniecības politikas uzstādījumi, atbalsta pasākumi un to nosacījumi, lai tie labāk integrētu visus ilgtspējīgas lauksaimniecības aspektus un lai tie automātiski nediskriminē mazos zemniekus. Lauksaimniecības un lauku attīstības atbalsta sistēmām, zināšanu un konsultāciju pakalpojumiem, finanšu instrumentiem, tirgus veicināšanas pasākumiem un publiskajiem iepirkumiem būtu jāpaver jaunas iespējas arī mazajiem zemniekiem.

INFORMĀCIJA PAR RETHINK PROJEKTU

Eiropas Savienības RURAGRI programmas projekts RETHINK – „Saimniecību modernizācija un lauku dzīvotspēja” („*Rethinking the links between farm modernization, rural development and resilience in a world of increasing demands and finite resources*”) ir starptautisks starpdisciplinārs ERA-NET (*European Research Area Network* – Eiropas pētniecības telpas sadarbības tīkls) pētniecības projekts, kas dod ieguldījumu Eiropas pētniecības telpas izveidē un ciešākā integrācijā, sekmējot dažādu valstu zinātnieku sadarbību.

Projektā RETHINK Latviju pārstāv Baltijas Studiju centra un Latvijas Lauksaimniecības universitātes (LLU) zinātnieki profesora Tāļa Tisenkopfa vadībā. Kopā ar Latviju projektu īsteno 14 sadarbības partneri no Vācijas, Beļģijas, Austrijas, Šveices, Spānijas, Dānijas, Francijas, Itālijas, Īrijas, Izraēlas, Zviedrijas, Lietuvas un Turcijas. Projekta koordinators ir Gētes Frankfurtes Universitāte (*Institute for Rural Development Research J W Goethe University Frankfurt*).

Projekta mērķis ir analizēt saikni starp zemnieku saimniecību modernizāciju, lauku attīstību, labklājību un lauku dzīvotspēju, izceļot zināšanu un mācīšanās procesu nozīmi. Pētījumā veikta analīze tiek koncentrēta četros galvenajos virzienos:

1. **Dzīvotspēja** – fokusējoties uz saimniecību sociāli ekonomisko attīstību, veltot īpašu uzmanību saimniekošanas daudzveidībai, zemes izmantošanai un pielāgošanās spējai mainīgajiem tirgus apstākļiem.
2. **Labklājība** – izceļot saimniecību ražīgumu un efektivitāti, lauksaimniecības integritāti ar citām ekonomiskām un neekonomiskām funkcijām.
3. **Pārvaldība** – uzsverot kooperāciju un dažādu daudzfunkcionālu sadarbības tīklu nozīmi saimniecību attīstībā.
4. **Zināšanas un mācīšanās** – akcentējot cilvēku resursu nozīmi saimniecību attīstībā, nepārtraukti mācoties un vairojot zināšanas.

Pētījumā kritiski tiek izvērtēta līdzšinējā lauku modernizācijas gaita, kas uzsvaru likusi uz lielražošanas attīstību un tehnoloģiskiem uzlabojumiem, nereti novārtā atstājot mazo saimniecību iespējas un sociālās inovācijas. Tiek meklētas atbildes uz jautājumu, kādi vēl attīstības ceļi ir ejami saimniecību modernizācijā, lai saglabātu to daudzveidību, veidotu jaunas tirgus nišas un nostiprinātu kopējo lauku labklājību un dzīvotspēju. Zināšanām un kooperācijai šais process ir sevišķa nozīme. Katrā valstī tika paredzēta padziļināta gadījumu izpēte pēc kopīgas metodoloģijas. Latvijas dalībnieki pētīja mazo saimniecību attīstības stratēģijas. Projekta dalībnieki izsaka pateicību Tukuma, Engures un Ozolnieku novadu saimniecībām par ieguldījumu pētījumā!

RURAGRI mājaslapas adrese <http://www.ruragri-era.net/>

IZMANTOTO ABREVIATŪRU UN SAĪSINĀJUMU SKAIDROJUMS

%	– procenti
CSP	– Centrālā statistikas pārvalde
EK	– Eiropas Komisija
ELV	– Eiropas lieluma vienība
ES	– Eiropas Savienība
EUR	– euro
ha	– hektāri
HES	– hidroelektrostacija
IKP	– lekšzemes kopprodukts
LAD	– Lauku atbalsta dienests
LAP	– Lauku attīstības programma
LDV	– lauksaimniecības darba vienība
LIZ	– lauksaimniecībā izmantojamā zeme
LLKC	– SIA Latvijas Lauku konsultāciju un izglītības centrs
LLU	– Latvijas Lauksaimniecības universitāte
LOSP	– Lauksaimnieku organizāciju sadarbības padome
LVAI	– Latvijas Valsts augļkopības institūts
milj.	– miljoni
n	– skaits
RETHINK	– RURAGRI finansēts pētniecības projekts
RURAGRI	– ERA-NET projekts Eiropas Komisijas 7. letvara programmā
SI	– standartizlaide
u. c.	– un citi
u. tml.	– un tamlīdzīgi
ZM	– Zemkopības ministrija

MAZĀS SAIMNIECĪBAS LATVIJĀ

Kopsavilkums

Pētījuma būtība: Latvijā 2013. gadā bija 81,8 tūkstoši zemnieku saimniecību, no kurām 94 % ir mazās saimniecības ar standarta izlaidi zem EUR 25 000 un vidējo lielumu 10,5 hektāri. Lauksaimniecības politika un tirgus loģika līdz šim vairāk sekmējusi lielo saimniecību izaugsmi ar uzsvāri uz efektivitāti, konkurētspēju, peļņu. Mazo saimniecību potenciāls lielā mērā palicis nenovērtēts. Taču izaicinājumi, ar kuriem sastopas pārtikas sistēma, liek pa jaunam novērtēt mazo saimniecību lomu un piedāvātās iespējas. Pēdējā laikā mazajām saimniecībām pievērsta lielāka politiskā uzmanība – Zemkopības ministrija plāno 2015.–2020. gadā īstenot projektus mazo saimniecību attīstībai un dažādošanai, paredzēts atbalstīt 2 500 saimniecību. Tāpēc nepieciešami pētījumi, kas izvērtē mazo saimniecību devumu ekonomikā, pārtikas drošībā, nodarbinātībā, apdzīvotībā, dabas resursu ilgtspējīgā izmantošanā un citās jomās.

Jautājumi: Kādi ir mazo saimniecību attīstības ceļi Latvijā? Kādi ir to tirgus, sabiedriskās un teritoriālās iesaistes mehānismi? Kāds ir mazo saimniecību dzīvotspējas un labklājības noslēpums? Kāda loma ir zināšanām un mācīšanās procesiem? Vai varam piedāvāt jaunu mazo saimniecību definīciju, kas ietver ne tikai ekonomiskos, bet arī sociālos, ekoloģiskos un dzīves kvalitātes aspektus?

Liela mazo saimniecību dažādība:

- Viss lauksaimniecības nozaru spektrs, tradicionālās un netradicionālās nozares.
- Dažādi ekonomiskie profili – pilna vai daļēja laika; pelnošas vai tādas, kurās ienākumi tiek nodrošināti kopā ar citiem avotiem; vispār nepelnošas (naturālās).
- Ražošanas profili – specializētas un dažādotas ražošanas; tikai ražošana; ražošana un pārstrāde, un/vai pakalpojumi.
- Tirgus stratēģijas un komunikācija ar patērētājiem – tradicionālie kanāli; kooperatīvi; alternatīvi pārdošanas kanāli (tiešā tirdzniecība); specializēti un nišu veikali.
- Sociālā un teritoriālā iesaiste – ciešāka vai vājāka, bet kopumā izteikta.

Lielā dažādība norāda uz viena labākā risinājuma neesamību:

- Kooperācijas kontekstā mūsu piemēri rāda, ka mazajām saimniecībām nav obligāti nepieciešams savstarpēji sadarboties, lai varētu būt sekmīgi tirgū. Ir arī citi tirgus veiksmes priekšnosacījumi, ne tikai resursu apvienošana kooperācijā.
- Dažādība stāsta arī par atšķirīgajām saimniecību un saimnieku situācijām, par viņu radošumu un uzņēmību, darbojoties savos specifiskajos apstākļos, nevis sekošanu kādam standarta risinājumam.
- Daudzveidība norāda arī uz mazo saimniecību ieguldījumu lauku resursu dažādošanā un šo saimniecību ilgtspējas un dzīvotspējas stiprināšanā.
- Saimniekošanas neekonomisko aspektu nozīme – ražošanas apjomi un ar tiem saistītie ienākumi, peļņa, ir būtiski saimniekošanas aspekti un mazo zemnieku

dzīves līmeņa radītāji, bet ne vienīgie, un bieži ne centrālie.

- Saimniecību piemēri rāda daudzpusīgu labklājību, kurā nozīmīga vieta ir atvēlēta ģimenei, bērniem, pašapziņai, gandarījumam, sakoptai videi un vietai. Šādu plašāku redzējumu par lauku saimniecību un lauku attīstību būtu vēlams veicināt un nostiprināt, jo tas atspoguļo cilvēku reālās vajadzības un vērtības un ilgtspējīgas attīstības patieso daudzpusību pretstatā labklājības kā vien ekonomiska sekmīguma izpratnei.
- Autonomija, patstāvība, neatkarība, paškontrolē – mazie zemnieki lielā mērā pašaujas tikai uz saviem resursiem un augstu vērtē savu brīvību, neatkarību. (Neatkarība gan ir nosacīta, ja skatāmies uz to pastāvošo regulējumu, noteikumu un finanšu pieejamības kontekstā).
- Vienlaikus vērojama tīklu nozīme – mazie zemnieki ir ietverti samērā plašos attiecību tīklos, kuru resursus tie pēc vajadzības un iespējas izmanto. Tajos ir kā formālas organizācijas (jo īpaši jāuzsver zemnieku organizācijas, arī lauksaimnieku konsultācijas (LLKC, LAD), bet jāmin arī valsts pārvaldes iestādes), tā arī milzum daudz dažādu neformālu attiecību. Jo īpaši novērojām mazā tīkla, t. i., saimniecības ģimenes būtisko lomu.

Mazo saimniecību raksturojums

Latvijā nav oficiāla skaidrojuma, kā definēt un atpazīt mazas lauku saimniecības. Tāpēc ir vairākas iespējas definēt, ko nozīmē mazas saimniecības:

1. pēc to ekonomiskā lieluma, izsakot Eiropas lieluma vienībās (ELV)¹ līdz 2009. gadam vai no 2010. gada – pēc standartizlaides (SI)², kas aprēķināta euro;
2. pēc apstrādātās lauksaimniecībā izmantojamās zemes (LIZ) platības;
3. pēc nodarbināto skaita saimniecībā, kas izteikts lauksaimniecības darba vienībās (LDV)³.

Šajā pētījumā iesaistītie zinātnieki atzīst par derīgu augstāk minēto kvantitatīvo rādītāju izmantošanu mazo saimniecību definēšanā, taču tie ir atsevišķi definējami konkrētām lauksaimniecības nozarēm un reģioniem. Papildus mēs rosinām mazo saimniecību definīcijā un izpratnē integrēt kvalitatīvās mazo saimniecību īpašības, kas pilnīgāk atspoguļo to daudzējādo ieguldījumu lauku attīstībā un sabiedrisko labumu sniegšanā. Mēs rosinām **Latvijas mazās saimniecības definēt kā ģimenes saimniecības, kuru īpašumā vai lietošanā ir zeme un kas nodrošina darbu, ienākumus, iztiku un labklājību ģimenes locekļiem. Mazās lauku saimniecības ražo pārtikā lietojamus un arī nepārtikas**

¹ Saimniecības ekonomisko lielumu izmanto, lai varētu savstarpēji salīdzināt tādus saimniecību ražošanas rādītājus un darbības rezultātus, kam ir atšķirīga ražošanas struktūra, tas ir, dažādas audzējamās kultūras, sējumu platības, lauksaimniecības dzīvnieku skaits un grupas. Eiropas Savienībā saimniecību ekonomisko lielumu izsaka Eiropas lieluma vienībās (ELV): 1 ELV atbilst EUR1 200 (CSP, Saimniecības ekonomiskais lielums, pieejams: <http://www.csb.gov.lv/statistikas-temas/termini/saimniecibas-ekonomiskais-lielums-35669.html>).

² Augkopības vai lopkopības ražošanas nozares vienības standarta izlaide ir attiecīgā reģiona cenās novērtēta no viena lauksaimniecības kultūras hektāra vai viena mājlopa iegūtās produkcijas vērtība gada laikā (Latvijas Valsts Agrārās ekonomikas institūts. *Latvijas Lauku saimniecību uzskaites datu tīkla metodika*. Rīga, 2012. 18 lpp.)

³ Lauksaimniecības darba vienība – viens cilvēkgads (1 840 stundas).

produktus un sniedz sabiedrībai arī citus nepieciešamus pakalpojumus un labumus, piemēram – mājražošana, pārtikas dažādošana, tūrisma pakalpojumi, lauku ainavas saglabāšana un uzturēšana, bioloģiskās daudzveidības nodrošināšana, zemes apstrāde, mežu kopšana u. c.

2013. gadā Latvijā bija 81 796 lauku saimniecības, no tām 76 598 saimniecības ar SI līdz EUR 25 000⁴, kas pēc Eiropas Parlamenta norādītā atbilst mazu lauku saimniecību definīcijai⁵. Latvijas saimniecību raksturojums pēc ELV un SI ir atspoguļots 1. tabulā. Ja kopējais saimniecību skaits no 2001. līdz 2010. gadam Latvijā ir samazinājies par 57,4 tūkstošiem jeb 41 %, tad mazo saimniecību skaits samazinās straujāk – par 43 % jeb 60,4 tūkstošiem. Vidējo un lielo saimniecību skaits, lai gan to palielinājums pārsniedz trīs reizes, tomēr ir neliels – 4,2 tūkstoši saimniecību jeb tikai 5,1 % no kopējā saimniecību skaita. Nekomerciālas saimniecības (SI līdz EUR 4 000) 2010. gadā veidoja 78 % no kopējā mazo saimniecību skaita Latvijā.

1. tabula

Lauku saimniecību skaita raksturojums pēc ELV un SI Latvijā 2001.–2010. gadā⁶

Rādītāji / Gadi	2001	2003	2005	2007	2010	2010 / 2001, %
Saimniecību skaits	140 835	131 414	133 004	113 382	83 386	59
Mazo saimniecību skaits	139 554	130 060	131 237	110 686	79 129	57
Mazo saimniecību īpatsvars, %	99,1	99,0	98,7	97,6	94,9	96
Vidējo un lielo saimniecību skaits	1 281	1 354	1 767	2 696	4 257	332

Informācija par mazo saimniecību apsaimniekoto LIZ apkopota 2. tabulā. Analizētajā laika periodā apsaimniekotā LIZ Latvijā ir samazinājusies – būtiski pēc 2001. gada – par 19,5 %, bet pēc iestāšanās Eiropas Savienībā (ES) palielinās, tomēr 2010. gadā vēl nav sasniegts 2001. gada līmenis. Līdzīgas tendences perioda sākumā ir vērojamas arī Latvijā vidēji saimniecībā un arī mazajās saimniecībās. Tā kā saimniecību skaits samazinās, tad kopš 2007. gada vidējā saimniecību apsaimniekotā LIZ pārsniedz 2001. gada līmeni par 21 % un 2010. gadā – par 65 %, bet mazajās saimniecībās tikai par 8 %. Tas liecina, ka mazo saimniecību platības palielinās minimāli un tādējādi to attīstības iespējas ir ierobežotas. Līdzīgas tendences ir novērotas arī kopumā ES.

⁴ CSB. LSSA13_I07. Lauku saimniecību ekonomiskais lielums un specializācija. Pieejams: http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/lauks/lauks__ikgad__laukstrukt_13__1.visp/LSS13_I07.px/table/tableViewLayout1/?rxid=cdb978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0

⁵ European Parliament, Committee on Agriculture and Rural Development (2013). On the Future of Small Agricultural Holdings. Draft report. (2013/2096(INI)). 14.10.2013. 2013/2096 (IIN), p. 13.

⁶ Pilvere I. (2013). Problems of small farms in Latvia. In: *Economics and Rural development: research papers*, Vol.9, No. 2. Latvia University of Agriculture, Latvia, pp. 44-50.

2. tabula
Lauku saimniecību apsaimniekotā LIZ Latvijā 2001.–2010. gadā⁷

Rādītāji /Gadi	2001	2003	2005	2007	2010
LIZ vidējā platība mazajā saimniecībā, ha	10,6	8,5	9,2	10,0	11,4
Apsaimniekotā LIZ, tūkst. ha	1 834,0	1 494,9	1 705,2	1 775,8	1 796,3
LIZ vidēji saimniecībās Latvijā, ha	13,0	11,4	12,8	15,7	21,5
Mazo saimniecību vidējā LIZ pret vidējo valsti, %	81	75	72	64	53

Saskaņā ar Eiropas Komisijas 2003. gada 6. maija Rekomendāciju 2003/361/EK par mikro, mazo un vidējo uzņēmumu definīciju par mikro uzņēmumu tiek atzīts tāds uzņēmums, kur maksimālais nodarbināto skaits ir mazāks par 10 darbiniekiem un gada apgrozījums un/vai gada bilances vērtība nepārsniedz 2 miljonus euro, savukārt par mazo – ja nodarbināto skaits nepārsniedz 49 cilvēkus⁸. Ņemot vērā lauksaimniecības specifiku, par mazo saimniecību pēc nodarbināto skaita varētu izteikt vairākus pieņēmumus, piemēram, ka mazas ir tās saimniecības, kur nodarbināts tikai tās īpašnieks, vai ka tās ir saimniecības, kur nodarbināti vismaz divi cilvēki, pieņemot, ka tie ir ģimenes locekļi. Saimniecību skaits Latvijā pēc tajās nodarbinātajiem apkopots 3. tabulā.

3. tabula
Lauku saimniecības un to nodarbināto skaits Latvijā 2001.–2010. gadā⁹

Rādītāji /Gadi	2001	2003	2005	2007	2010	Bāzes pieaugums
Saimniecības ar vienu nodarbināto	194	51 706	54 644	43 654	27 894	27 700
% no kopējā saimniecību skaita	0	39	41	39	33	33
Saimniecības ar diviem nodarbinātajiem	16 194	56 900	52 887	50 338	35 944	19 750
% no kopējā saimniecību skaita	11	43	40	44	43	32
Kopā saimniecības ar vienu līdz diviem nodarbinātajiem	16 388	108 606	107 531	93 992	63 838	47 450
% no kopējā saimniecību skaita	12	83	81	83	77	65

Ja pieņem, ka lauku saimniecībās galvenais nodarbinātības avots ir ģimene ar diviem cilvēkiem, tad Latvijā saskaņā ar 2010. gada datiem par mazām var uzskatīt 63 838 saimniecības jeb 77 % no kopējā saimniecību skaita, un šādu saimniecību skaits

⁷ Pilvere I. (2013). Problems of small farms in Latvia. In: Economics and Rural development: research papers, Vol.9, No. 2. Latvia University of Agriculture, Latvia, pp. 44-50

⁸ European Commission (2003). Commission recommendation of 6 May 2003 concerning the definition of micro, small and medium-sized enterprises (2003/361/EC). Official Journal of the European Union. L 124/36, p. 6.

⁹ Pilvere I. (2013). Problems of small farms in Latvia. In: Economics and Rural development: research papers, Vol.9, No. 2. Latvia University of Agriculture, Latvia, pp. 44-50

salīdzinājumā ar 2001. gadu ir palielinājies 3,9 reizes. Savukārt, ja pieņemtu ES definīciju, tad praktiski visas saimniecības Latvijā kopš 2003. gada varētu tikt atzītas par mikro saimniecībām, jo pārējo saimniecību ir ļoti maz, piemēram, 2010. gadā – tikai 322 saimniecības. Vajadzētu arī ņemt vērā, vai saimniecībās nodarbinātie strādā pilnu vai nepilnu laiku, jo, piemēram, 2010. gadā pilnu darba laiku strādāja tikai 10 % nodarbināto saimniecībās ar vienu darbinieku, 15 % nodarbināto saimniecībās ar diviem darbiniekiem, 14 % no nodarbinātajiem saimniecībām ar trim līdz pieciem darbiniekiem un 26 % no nodarbinātajiem saimniecībās ar 6–10 cilvēkiem¹⁰.

2013. gadā Latvijā lauku saimniecībās strādāja vidēji viens pilna laika nodarbinātais, savukārt laukkopības un jauktas augkopības saimniecībās tika nodarbināti vidēji 0,5–0,7 cilvēki, lopkopības saimniecībās – 1,5–1,6 cilvēki, bet dārzenkopības saimniecībās – vidēji divi cilvēki. Savukārt, ja rēķina kopējo nodarbināto skaitu, tad tas ir divas reizes lielāks, jo tiek nodarbināti darbinieki, kuri strādā nepilnu darba laiku. Savukārt 46 % no kopējā saimniecību skaita ir specializējušās laukkopībā, 16 % piena lopkopībā, 15 % ir jauktas augkopības un lopkopības specializācijas saimniecības, 7 % jauktas augkopības, 6 % ganāmo mājlopu audzēšanas saimniecības, 2 % nodarbojas ar ilggadīgo kultūru audzēšanu, savukārt 1 % saimniecību specializējas dārzenkopībā¹¹.

Mazo saimniecību dzīvotspēja

Atkarībā no resursu pieejamības saimniecībā, kā arī no ārpus saimniecības radītiem ienākumiem un ražošanas apstākļiem mazās saimniecības var iedalīt šādās saimniecību grupās: (1) tirgus orientētās, ražojošās saimniecības; (2) saimniecības, kurās notiek attīstība un paplašināšanās, balstoties uz daļēju resursu pieejamību; (3) saimniecības, kuras ir atkarīgas no ārpus saimniecības ienākumiem, un (4) saimniecības, kurās nenotiek ražošana, bet kas daļēji kalpo vienīgi kā dzīvesvieta.

Mazo saimniecību aktivitātes un darbības lielā mērā nosaka tieši ģimenes lielums un lauksaimniecības nozare, kurā saimniecība darbojas. Ļoti bieži mazās saimniecības specializējas vienā vai divās nozarēs, bet tās tiecas dažādot saimniekošanas veidus izvēlētajās specializācijas nozarēs (piemēram, audzējot ļoti dažādu dārzeņu veidus) un uzturēt dažas mazāk nozīmīgas papildu nodarbes (piemēram, turēt vistas, trušus, bites, kur produkcija galvenokārt tiek izmantota pašu vajadzībām vai arī tā reizēm tiek pārdota nenozīmīgos apjomos). Kopumā gan jāatzīst, ka izvēlētajā pētījuma reģionā ir arī vairākas mazās saimniecības, kas ir specializējušās vairākos virzienos, audzējot no visa pa mazumiņam, kā arī saimniecības, kas ir izteikti specializējušās kādā konkrētā lauksaimniecības nozarē.

Papildus lauksaimnieciskajai ražošanai mazās saimniecības attīsta arī citas ekonomiskās aktivitātes: piemēram, tūrisma – veidojot mini zoodārzus vai piedāvājot makšķerēšanas iespējas un izbraucienus ar laivām. Dažas no saimniecībām piedāvā iespēju izglīties, tai skaitā, veidojot muzejus (piemēram, piena lopkopības rīku muzeju). Mazo saimniecību

¹⁰ Latvijas Republikas Centrālā statistikas pārvalde (CSB) (2011). 2010. gada lauksaimniecības skaitīšana Latvijā, Statistisko datu krājums, Rīga, 73 lpp.

¹¹ CSB. LSSA13_I07. Lauku saimniecību ekonomiskais lielums un specializācija. Pieejams: http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/lauks/lauks__ikgad__laukstrukt_13__1.visp/LSS13_I07.px/table/tableViewLayout1/?rxid=cdbc978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0

īpašnieki ir atvērti apmeklētājiem un patērētājiem, kam tiek piedāvāta ne tikai saražotā produkcija, bet arī iespēja iepazīties ar lauku dzīvesveidu.

Lai nodrošinātu ienākumus visa gada garumā, daudzās no mazajām saimniecībām kāds no ģimenes locekļiem regulāri strādā arī algotu darbu privātajā vai publiskajā sektorā. Aktivitātes, kas tiek veiktas saimniecībās, lielā mērā ir atkarīgas no gadalaika: ļoti bieži mēs varam novērot, ka ģimene kopīgi strādā saimniecībā vasaras periodā, savukārt ziemā vairāk laika tiek veltīts studijām, kursiem, izziņas literatūrai, kā arī plānojot mārketinga aktivitātes vai meklējot jaunus noieta tirgus.

Lai mainītu ierasto kārtību jeb hierarhiju saimniekošanā, pastāv vismaz trīs rīcību veidi: pirmkārt, to iespējams mainīt vai ietekmēt ar paaudžu maiņu (kā rezultātā lauku saimniecībās ienāk jauni dalībnieki, piemēram, absolventi vai studenti no lauksaimniecības mācību iestādēm, kas vienlaikus piedalās arī jaunu tīklojumu veidošanā savu paziņu lokā). Otrkārt, hierarhiju saimniekošanā iespējams mainīt, veidojot pilnīgi jaunus uzņēmumus, kuros visi dalībnieki ir iesācēji vienādā līmenī un ar vienādām pozīcijām (piemēram, vīnogu audzēšanas un vīna darišanas jomā). Trešais veids, kā mainīt ierasto lietu kārtību, ir meklēt ļoti specializētas „nišas” (jābūt unikālam, bet vienlaicīgi mazam un gudram).

Par to, ka jauniešu atgriešanās laukos un saimniecībās ar savām novatoriskajām idejām ir svarīga, liecina arī vairākas valsts mēroga atbalsta programmas (piemēram, apmācības un konkursi, ko rīko LLKC, jauno lauksaimnieku asociācija vai Zemnieku saeima).

Mazas saimniecības uzrāda tendenci būt autonomām daudzos veidos. Ekonomiski vairumā gadījumu vērojama diversifikācija, izmantojot lielāko daļu pieejamo līdzekļu (piemēram, vienlaikus darbinot mazo HES, nodarbojoties ar akvakultūru, izmantojot atrašanos lielceļa malā, kur izveidot restorānu, izmantojot kokzāģētavu māsaimniecības preču un materiālu radīšanai, vai arī sniedzot maksas pakalpojumus ārpus savas saimniecības) ar tiešajiem maksājumiem, kas nodrošina papildu ienākumus, bet nav vienīgais ienākumu avots. Vairumā gadījumu ir arī vairāki noieta tirgi saražotajai produkcijai (tiešā pārdošana vairākos veidos, tostarp internetā un dažreiz arī eksports). Vairāki lauksaimnieki nodrošina pilnu ražošanas ciklu – no audzēšanas, pārstrādes, iesaiņošanas līdz pārdošanai. Pārstrādes procesā visbiežāk tiek izmantotas tikai pašu fermā vai vietējā apvidū audzētas sastāvdaļas. Lauksaimnieku intervijas parāda, ka, laukos dzīvojošām personām iesaistoties vietējās sabiedrības grupās (vecāku apvienībā, sieviešu grupās, mazpulkos, koros utt.), tas var būt papildu spēka avots, savukārt kaimiņu tuvums tiek vērtēts nedaudz pretrunīgi.

Daudzos gadījumos saimniecību īpašnieki norādīja, ka vietējā sabiedrība piekopj aktīvu pilsonisko dzīvi (vietējā muzeja atbalstītāji un draugi, lasītāju pulciņi u. c. grupas). Interviju laikā tika arī norādīts, ka šīs iespējas ir mazāk pievilcīgas jauniešiem, kuriem dzīve saimniecībā var likties izolēta.

Aktīviem cilvēkiem iesaistīšanās kopienas aktivitātēs ir gan iespēja tikties ar cilvēkiem, gan iespēja atrast noieta tirgu saviem lauksaimniecības pakalpojumiem (piemēram, piena pārstrādes iekārtu muzejs, mini zoo, pļava un aprīkojums nometnes rīkošanai) un vienlaikus sajūst piederību vietējai sabiedrībai.

Citāda situācija ir attiecībā uz palīdzību un savstarpējo atbalstu no kaimiņu puses. Ierobežotais zemes apjoms un nevienlīdzīgu risku uztvere, daloties ar tehniku un aprīkojumu, noved pie konkurences izvēlētajā specializācijā (piemēram, piena lopkopībā,

augļu vai ogu audzēšanā).

Kaimiņi varētu būt sezonas vai gadījuma rakstura darbaspēks, bet vairākumā gadījumu tas tā diemžēl nav, jo (atsaucoties uz vietējo un vispārējo valsts pieredzi) bezdarbnieka pabalstu saņēmēji nav ieinteresēti darba meklēšanā, tai pašā laikā veiksmīgām saimniecībām regulāri trūkst rezerves darbaspēka.

Galvenā spriedze un bailes saimniecībās tomēr ir saistītas ar izmaiņām normatīvo aktu prasībās, ko mazajām saimniecībām būtu grūtības ievērot, piemēram, nepieciešamību veidot kūtsmēslu krātuves lopu fermām (prasība, kas bija obligāta visām saimniecībām līdz 2014. gada 28. jūlijam). Bieži vien šādu izmaiņu veikšanai ir vajadzīgas investīcijas, kas mazajiem lauksaimniekiem nav pieejamas. Tāpat daudzi arī baidās ņemt kredītus bankās, kas traucē viņiem paplašināt ražošanu vai uzlabot fermas darbību.

Mazo saimniecību labklājība

Labklājību lauksaimnieki izprot ļoti dažādi. Biežāk izskanējušās interpretācijas un skaidrojumi ir šādi:

- atbilstoši/pietiekami saimniecības un ģimenes ienākumi;
- labi padarīts darbs;
- ģimenes labklājība;
- dzīves kvalitāte;
- ekonomisko problēmu un grūtību neesamība saimniecībā;
- iespēja ģimenes locekļiem darīt darbu, kas viņiem patīk;
- ietaupījumi, kas nodrošina (pakāpenisku) saimniecības augšanu;
- estētiskās saimniekošanas vērtības (lauku vide, daba, skaista ainava);
- psiholoģiskā un ētiskā apmierinātība ar saimniekošanu un dzīvi saimniecībā;
- centība, neatlaidība kā īpašības, kas noved pie labklājības;
- paškontrolē – spēja kontrolēt savu darbu un laiku.

Divas labklājības definīcijas – personīgā labklājība un saimniecības labklājība – ir dziļi saistītas. Daudzi aptaujātie to skaidro, atsaucoties uz saimniekošanu kā dzīvesveidu. Ģimene, ienākumi, personīgais gandarījums, daba, paškontrolē, centīgs darbs un uzstājība ir labklājības stūrakmeņi un raksturīgas šī jēdziena atsauces.

Labklājības jēdzienam starp tā ekonomisko, ētikas un sociālo dimensiju pastāv dinamiskas attiecības. Mazo saimniecību īpašnieki uzsver, ka ir nepieciešams pietiekams ienākumu līmenis, lai sasniegtu personīgo un saimniecības labklājību, tomēr, runājot par labklājību, viņi reti kad liek peļņu un ienākumus pirmajā vietā. Tā vietā daudzi saimniecību īpašnieki atzīst, ka nauda nav galvenais. Galvenais ir darīt savu darbu labi. Daudzi saimniecību īpašnieki pat atzīst, ka mazā saimniecībā grūti kļūt bagātam, toties ir iespēja nodrošināt savu ģimeni.

Latvijā 2013. gadā 635 saimniecību aptaujā tika konstatēts, ka pie būtiskiem šķēršļiem saimniecības minējušas neapmierinošu nodokļu politiku, zemu kooperāciju vai uzticamu sadarbības partneru trūkumu, neapmierinošu vai nesakārtotu likumdošanu, augstas izejvielu

cenās un zemas produktu pārdošanas cenās, augstu konkurenci tirgū (ieskaitot importu), grūtības eksportēt, kā arī ekonomisko situāciju valstī, zemo pirktspēju un neskaidrību par nākotni ¹².

Ieinteresēto pušu funkcijas un pienākumi, kas minēti intervijās ar mazo saimniecību īpašniekiem, lai sasniegtu labklājību saimniecībās/laukos, rezumētas 4. tabulā.

4. tabula

Respondentu identificētais dažādu ieinteresēto pušu funkciju un atbildības sadalījums mazo saimniecību labklājības veicināšanā

Joma	Funkcijas un atbildība
Politiskā vide	<ul style="list-style-type: none"> Mazo saimniecību specifiskās labklājības veidošanas mākslas atzišana (ģimenes labklājība, ģimenes nodarbinātība, vides un lauku sadzīves veidošana, ietekme uz sabiedrības labklājību). Izpratnes veidošana, ka labklājību nevar interpretēt tikai ekonomiskajā dimensijā. Mazo saimniecību uzrunāšana, piedāvājot daudzpusīgu labklājības politiku un pasākumus. Politisko uzstādījumu, kas veicina (tikai) labklājības efektivitātes un rentabilitātes nozīmi, pielāgojoties lielo saimniecību vajadzībām, pārskatīšana.
Publiskā – administratīvā vide	<ul style="list-style-type: none"> Saistībā ar valsts pārvaldes darbu saimniecību īpašniekiem ir maz pretenziju. Lauksaimniekiem kopumā ir ierobežota saskare ar vietējām pašvaldībām un bieži vien nav vajadzības pie tām vērsties. Lauksaimniekiem ir daudz plašāka saskarsme un sadarbība ar Lauku atbalsta dienestu. Par LAD darbību saņemts maz kritikas, kā arī izteikti konkrēti priekšlikumi darbības uzlabošanai.
Sabiedrība	<ul style="list-style-type: none"> Sabiedrībai ir svarīga loma, veidojot un nodrošinot lauksaimnieku zināšanu kapacitāti, kas nepieciešama saimniecības darbības nodrošināšanai un labklājības veicināšanai. Sieviešu klubi tika minēti vairākās intervijās kā galvenais zināšanu un iedvesmas avots.
Privātā – uzņēmējdarbības vide	<ul style="list-style-type: none"> Daļa intervēto lauksaimnieku atzina, ka ir pievienojušies dažādiem ražotāju kooperatīviem. Šī ir jauna pieredze un zināšanas. Daži ieteikumi attiecībā uz sadarbības organizāciju, savstarpējo atbildību un kolektīvā mārketinga veidiem palīdzētu lauksaimniekiem darboties efektīvāk ražošanas „nišu” attīstīšanā un tirdzniecības ķēžu veidošanā.

¹² LVAEI (2013). Latvijas mazo un vidējo (SI līdz EUR 25 000) lauku saimniecību attīstības iespējas. Pētījuma atskaite. Pieejams: http://www.lvaei.lv/images/Nacionalie_projekti/LAP_2013/Mazoun%20videjo%20lauku%20saimniecibu%20attistibas%20iespejas.pdf

Piedāvājam piecus galvenos elementus labklājības raksturošanai lauku saimniecībās:

1. „Labklājības arhipelāgi, ne labklājības salas”. Labklājības ekonomikas perspektīva rada salu – lielas ienesīgas saimniecības, kurās labklājības nemateriālie un cilvēktiesību aspekti varētu tikt ignorēti. Līdzsvarotāku redzējumu atbalsta „labklājības arhipelāgi”, kas darbojas kā mazo saimniecību tīkls, kas vairo kvalitatīvu iztiku.
2. Zemnieku veselība, dzīves kvalitāte, paškontrolē, ģimenes labklājība, ieguldījums sabiedrības veidošanā, vide un vietējais darbaspēks ir tikpat svarīgi lauku labklājības aspekti kā saimniecības ienākumi un rentabilitāte.
3. Labklājības raksturojumā runa ir ne tikai par naudu. Gluži pretēji – daudziem mazo saimniecību īpašniekiem ienākumi ir sekundārs vai pat mazāk svarīgs labklājības aspekts, kas ierindojas aiz ģimenes labklājības, paškontroles un ētiskās/psiholoģiskās apmierinātības.
4. Labklājība ir diskutabls jēdziens. Ir būtiski uz klausīt dažādas lauksaimnieku definīcijas un interpretācijas, lai saprastu, ka nav viena konkrēta labklājības modeļa;
5. Zināšanu tīkli un sociālās attiecības sekmē saimniecību labklājību, nodrošinot piekļuvi plašākai pieredzei, zināšanām un sakarībām, kas tiek kritiski vērtētas un piemērotas saimniecības praksē.

Dominējošā politikas izpratne par labklājību akcentē saimniecību rentabilitāti, ienākumus un monetāros aspektus, aizmirstot par mazo saimniecību faktisko labklājības izpratnes veidošanos, kas ir daudz aptverošāka un ekonomiski, sociāli, ētiski un ekoloģiski līdzsvarotāka.

Šobrīd politikas veidotāju uzmanība jāvērs uz „mērenu” un sociāli ilgtspējīgu lauku labklājības definīciju, pamatojoties uz mazo saimniecību pētījumiem.

Mazo saimniecību segmentā pastāv spēcīga savstarpējā saikne starp labklājību, dzīvotspēju, zināšanām un mācīšanos, kas jāpēta padziļināti.

Mazo saimniecību pārvaldība

Par lauksaimniecības, mežsaimniecības un zivsaimniecības nozari Latvijā ir atbildīga Zemkopības ministrija, kas nosaka zemkopības attīstības virzienus un politiku, sagatavo nozaru politikas dokumentus un normatīvo aktu projektus, nodrošina budžeta izstrādi un tā izpildes kontroli, kā arī pārzina un koordinē Zemkopības ministrijas un tās padotībā esošo valsts pārvaldes iestāžu un valsts kapitālsabiedrību darbu¹³.

Zemkopības ministrijas padotībā kopumā ir 20 institūcijas, no tām mazajām zemnieku saimniecībām lielākoties saskare ir ar:

- Lauku atbalsta dienestu;
- Pārtikas un veterināro dienestu;
- Lauksaimniecības datu centru;
- Valsts Augu aizsardzības dienestu;

¹³ Ministru kabineta 2003. gada 29. aprīļa noteikumi Nr.245 „Zemkopības ministrijas nolikums”, Rīgā (prot. Nr.23 9.§). Pieejams: <http://www.zm.gov.lv/zemkopibas-ministrija/statiskas-lapas/par-ministriju/nolikums?nid=927#jump>

- Valsts tehniskās uzraudzības aģentūru;
- Latvijas lauksaimniecības konsultāciju un izglītības centru.

Tā kā Latvija ir ES dalībvalsts, lauksaimniecības politikā Latvija balstās uz ES Kopējā lauksaimniecības politikā noteiktajām atbalstāmajām aktivitātēm¹⁴, turklāt tā ir saistīta ar Nacionālo attīstības plānu 2014.–2020. gadam¹⁵ un Latvijas lauku attīstības programmu 2014.–2020. gadam¹⁶. Turpmākā Latvijas lauku attīstība ir cieši saistīta ar ES noteiktajām prioritātēm lauku attīstībā¹⁷:

- veicināt lauksaimniecības konkurētspēju;
- nodrošināt dabas resursu ilgtspējīgu apsaimniekošanu un klimata pasākumu īstenošanu;
- panākt lauku ekonomikas un kopienu līdzsvarotu teritoriālo attīstību, piemēram, radot un saglabājot darbvietas.

Šo mērķu sasniegšanai katrā plānošanas periodā tiek piešķirts ES finansējums, kas tiek novirzīts konkrētām aktivitātēm (skat. 5. tab.). 2007.–2013. gada plānošanas periodā lauku saimniecību modernizācijai tika novirzīti 368,9 milj. euro jeb 26,2 % no visa piešķirtā atbalsta lauku attīstībai; maksājumi par nelabvēlīgiem apstākļiem citās teritorijās (kas nav kalnu teritorijas) veidoja 274,5 milj. euro (19,5 %), bet agrovides maksājumi – 194 milj. euro (13,8 %). Savukārt 2014.–2020. gadu periodam lielākā daļa finansējuma – 500,6 milj. euro – ir plānota ieguldījumiem materiālajos aktīvos lauksaimniecības, mežsaimniecības un pārtikas pārstrādes infrastruktūras attīstībai, savukārt 267,5 milj. euro – maksājumiem saimniecībām, kas atrodas apgabalos, kuros ir noteikti dabiskie vai citi specifiski ierobežojumi, un 151,9 milj. euro atbalsts – bioloģiskajai lauksaimniecībai.

¹⁴ Eiropas Komisija (2014). Ieskaits Eiropas Savienības politikā. Lauksaimniecība. Luksemburga: Eiropas Savienības Publikāciju birojs, 16 lpp.

¹⁵ Pārresoru koordinācijas centrs (2012). Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2014.–2020. gadam. Apstiprināts ar 2012. gada 20. decembra Latvijas Republikas Saeimas lēmumu, Rīga, 68.lpp.

¹⁶ Zemkopības ministrija (2014). Latvijas Lauku attīstības programmas 2014.-2020. gadam projekts, kas saskaņots ar visiem attiecīgajiem Eiropas Komisijas ģenerāldirektoriem un kā kompromisa variants iesniegts Eiropas Komisijā saskaņošanai 2014. gada 12. decembrī.

¹⁷ European Commission (2010). The CAP towards 2020: Meeting the food, natural resources and territorial challenges of the future. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, Brussels, 18.11.2010 COM(2010) 672 final, 15 p.

5. tabula

ES finansējuma plānošanas periodos izvirzītie mērķi un to īstenošanai atvēlētais publiskais finansējums

Mērķis	Budžets
2007–2013	2007.–2013. gadam piešķirtais finansējums līdz 2014. gada 1. jūnijam (autoru aprēķins pēc LAD, 2014 ¹).
<ul style="list-style-type: none"> • Lauku saimniecību modernizācijai 	<ul style="list-style-type: none"> • Publiskais finansējums – 368,9 milj. euro jeb 26,2 % no visa piešķirtā atbalsta finansējuma lauku attīstībai.
<ul style="list-style-type: none"> • Maksājumi par nelabvēlīgiem apstākļiem citās teritorijās (kas nav kalnu teritorijas) 	<ul style="list-style-type: none"> • Publiskais finansējums – 274,5 milj. euro jeb 19,5 % no visa piešķirtā atbalsta finansējuma lauku attīstībai.
<ul style="list-style-type: none"> • Agrovides maksājumi 	<ul style="list-style-type: none"> • Publiskais finansējums – 194,0 milj. euro jeb 13,8 % no visa piešķirtā atbalsta finansējuma lauku attīstībai.
2014–2020	2014–2020 (plānotais finansējums) (autoru aprēķini pēc Lauku attīstības programmas 2014.–2020. gadam ²).
<ul style="list-style-type: none"> • Ieguldījumi materiālajos aktīvos lauksaimniecības, mežsaimniecības un pārtikas pārstrādes infrastruktūras attīstībai 	<ul style="list-style-type: none"> • Publiskais finansējums – 489,1 milj. euro jeb 32 % no visa plānotā atbalsta finansējuma lauku attīstībai. Prioritāri tiks atbalstītas mazās saimniecības un gados jauni lauksaimnieki. Mazajām saimniecībām (ar gada apgrozījumu līdz EUR 70 000) ir garantēti 14 % (68,6 milj. euro) no pasākumam pieejamā finansējuma, tādējādi tiks atbalstītas investīcijas, kas saistītas ar lauku saimniecību pārstrukturēšanu, efektīvas ražošanas attīstību un nozaru dažādošanu (lauksaimniecības produktu ražošanai nepieciešamo pamatlīdzekļu iegāde – traktortehnika, lauksaimniecības agregāti, visa veida tehnika, iekārtas un aprīkojums, kā arī lauksaimniecības produktu ražošanas būvju būvniecība). Augstāka atbalsta intensitāte tiek piešķirta mazajām saimniecībām.
<ul style="list-style-type: none"> • Maksājumi saimniecībām, kas atrodas apgabalos, kuros ir noteikti dabiskie vai citi specifiski ierobežojumi 	<ul style="list-style-type: none"> • Publiskais finansējums – 267,5 milj. euro jeb 17,5 % no visa plānotā atbalsta finansējuma lauku attīstībai.
<ul style="list-style-type: none"> • Bioloģiskā lauksaimniecība 	<ul style="list-style-type: none"> • Publiskais finansējums – 151,9 milj. euro jeb 9,9 % no visa plānotā atbalsta finansējuma lauku attīstībai.

Lai gan mazās lauku saimniecības ir šķietami neatkarīgas, tās ir iesaistītas plašā organizāciju tīklā, kurā sadarbojas kā publiskais sektors – ministrijas un to padotības iestādes, izglītības un pētniecības organizācijas, tā nozares nevalstiskās organizācijas un privātais sektors – pārstrādes uzņēmumi, ražošanas tehnikas un līdzekļu piegādātāji u. c. Un, lai gan bieži lielākā daļa finansiālā atbalsta tiek novirzīta lielākām saimniecībām, mazās lauku saimniecības ir nozīmīga Latvijas tautsaimniecības daļa, tādēļ to iesaiste plašajā organizāciju un pārvaldes tīklā ir svarīga sekmīgai lauku attīstībai. Mazo lauku saimniecību nozīme Latvijas lauku vides

saglabāšanā tiek uzsvērtā arī Latvijas lauku attīstības programmā 2014.–2020. gadam, un īpaši mazajām lauku saimniecībām paredzēts ieguldījumu atbalsts 68,6 milj. euro apmērā. 2013. gadā LVAEI veiktajā aptaujā 72 % no respondentiem (n=522) atbildējuši, ka kopš 2004. gada izmantojuši kādu no lauku attīstības programmas atbalsta veidiem. Aptaujas rezultāti ļauj spriest, kā mazo un vidēji mazo saimniecību īpašnieki vērtē šo atbalsta pasākumu nozīmīgumu un ietekmi uz katras saimniecības attīstību¹⁸. Piemēram, atbalsta maksājumus saimniecībām, kas atrodas apgabalos, kuros ir noteikti dabiskie vai citi specifiski ierobežojumi, Latvijā par ļoti nozīmīgiem un nozīmīgiem vērtē 63 % no mazo lauku saimniecību īpašniekiem, savukārt vienotā platību maksājuma nozīmīgums ir augstāks – 90 %.

Mazo saimniecību zināšanas un to ieguve

Lielākajai daļai (64 %) ¹³ mazo un vidējo lauku saimniecību īpašnieku un tajās nodarbināto ir praktiskas zināšanas lauksaimniecībā un nav lauksaimniecības izglītības, tādēļ pārsvarā zināšanas ir balstītas to praktiskajā pieredzē. Bieži darbu lauku saimniecībā turpina, to pārņemot no vecākiem un vecvecākiem, tālāk nododot arī iepriekšējo paaudžu zināšanas un prasmes. Arī zemnieki, kas ir ieguvuši lauksaimniecības izglītību, papildina to ar personīgo praktisko pieredzi un saimniekošanas gaitā iegūtām zināšanām.

Kopumā zemniekiem ir pietiekamas tehniskās zināšanas un prasmes, kas nepieciešamas, lai nodarbotos ar konkrēto saimniekošanas veidu, piemēram, zemniekam, kas nodarbojas ar piena lopkopību, ir pietiekamas zināšanas gan par govju labturību, gan barošanu, slaukšanu un sanitārajām prasībām, kā arī pietiekamas prasmes sagatavot barību un veikt lauku apstrādi. Tomēr zemnieki atzīst, ka ir samērā grūti izsekot izmaiņām likumdošanā, kas bieži nozīmē arī to, ka ir nepieciešams ieviest izmaiņas saimniekošanas tehnoloģijās, piemēram, nepieciešams būvēt jaunu mēslu krātuvi, kas atbilst spēkā esošajiem noteikumiem.

Izvērtējot zināšanas, kas zemniekiem pietrūkst, var secināt, ka, pirmkārt, pietrūkst prasmes sadarboties, otrkārt – zināšanas mārketingā, prasmes izmantot informācijas tehnoloģijas un, treškārt – zināšanas un prasmes uzņēmējdarbībā (skat. 6. tab.). Lai gan zemnieku vidū ir daudz pozitīvu piemēru, daļa zemnieku savas saimniecības darbību neuztver kā uzņēmējdarbību, tādēļ necenšas domāt inovatīvi un pilnveidot tās piedāvājumu, attieksmi pret klientiem vai sasniedzamību, paplašinot iespējas iegādāties piedāvāto produkciju.

¹⁸ LVAEI (2013). Latvijas mazo un vidējo (SI līdz EUR 25 000) lauku saimniecību attīstības iespējas. Pētījuma atskaite.

6. tabula
Zemniekiem trūkstošās zināšanas un prasmes

Vieta	Zināšanu un prasmju veids	Specifiskās trūkstošās zināšanas un prasmes
1.	Kooperācija, sadarbības tīkli, sociālās prasmes	Šīs zināšanas un prasmes lielā mērā ir saistītas ar konkrēto personību, daži labprāt sadarbojas un veido kooperatīvus, citi to nevēlas vai neprot darīt. Bet lielākoties šīs prasmes netiek apzinātas un mērķtiecīgi pilnveidotas.
2.	Mārketinga zināšanas un prasmes	Zemniekiem lielākās problēmas sagādā nevis produkcijas ražošana, bet gan tās pārdošana, pārdošanas ceļu izvēle, produkcijas iepakojuma izveidošana un, īpaši, informācijas tehnoloģiju izmantošana mājaslapas izveidei, komunikācijai sociālajos tīklos, sekošanai jaunumiem, izmantojot internetu utt.
3.	Uzņēmējdarbības prasmes	Lielākā daļa zemnieku darbojas, izmantojot tradicionālus saimniekošanas modeļus; tiem pietrūkst zināšanu par uzņēmējdarbību un prasmes, kā arī uzņēmība veidot jaunus produktus, organizēt jaunus pārdošanas veidus, darīt lietas citādāk nekā pārējie.

Ja lauku saimniecībā ir iesaistīti vairāki ģimenes locekļi, zināšanas ikdienā tiek iegūtas no šiem ģimenes locekļiem, bērni bieži pārņem vecāku saimniekošanas prasmes un zināšanas; ja viens no ģimenes locekļiem iegūst lauksaimniecības izglītību vai apmeklē kādus kursus vai seminārus, tas iegūtās zināšanas nodod pārējiem ģimenes locekļiem.

Zemnieki mācās arī no citu zemnieku pieredzes, tie regulāri sazinās savā starpā un dalās ar viedokļiem, zināšanām un jautā padomu. Tieši šādi zemnieki – savas jomas eksperti ir vieni no, zemniekuprāt, uzticamākajiem zināšanu avotiem, turklāt zināšanu ieguves paradumi tiek pārņemti no tuvējiem zemniekiem, ar kuriem konkrētais cilvēks kontaktējas – kopīgi apmeklējot kursus, seminārus, izmantojot vienas un tās pašas interneta mājaslapas informācijas ieguvei utt.

Ilgtermiņā zināšanas un atbalsts tiek iegūts arī no profesionālajām asociācijām, kooperatīviem un konsultāciju centriem. Katrā nozarē tiek organizēti dažādi profesionālās pilnveides kursi, kurus daudzi zemnieki aktīvi izmanto. Lielākoties šie kursi attīsta zemnieku tehniskās prasmes konkrētajā jomā, mazāk – uzņēmējdarbības, mārketinga un informācijas tehnoloģiju prasmes.

Formālo profesionālo izglītību lauksaimniecībā var iegūt profesionālajās vidusskolās un tehnikumos (Kandavas Valsts lauksaimniecības tehnikumā, Priekuļu tehnikumā u. c.), bet augstāko izglītību – Latvijas Lauksaimniecības universitātē. Latvijā ir arī vairāki lauksaimniecības pētniecības institūti, kas sadarbojas ar zemniekiem un izplata tiem iegūtos pētījumu rezultātus. Lielā mērā zemnieku izglītošanā iesaistās arī piegādātāji, pārstrādātāji, mazumtirgotāji un pārvaldes iestādes, bet attiecībā uz uzņēmējdarbības jautājumiem arī bankas un citas kredītiestādes (skat. 1. att.).

1. attēls**Zemnieku formālo un neformālo zināšanu avoti**

Pārvaldes iestādes	<ul style="list-style-type: none">• Vietējā pašvaldība, reģionālā pārvalde• Nacionālā pārvalde, ministrijas• ES institūcijas
Sabiedrība	<ul style="list-style-type: none">• Vietējās sabiedrības grupas• LEADER grupas
Tirgus dalībnieki	<ul style="list-style-type: none">• Patērētāji, to organizācijas• Piegādātāji; pārstrādātāji; mazumtirgotāji• Bankas
Izglītības un pētniecības institūcijas (AKIS)	<ul style="list-style-type: none">• Lauksaimniecības izglītības iestādes• Pētniecības organizācijas, zinātnieki• Uzņēmējdarbības un mārketinga konsultanti
Zemnieki	<ul style="list-style-type: none">• Pašu pieredze, mācīšanās darot• Citi zemnieki• Zemnieku organizācijas, kooperatīvi

LATVIJAS MAZĀS SAIMNIECĪBAS – LABIE PIEMĒRI

Tukuma novads (kopējā platība 119 152 ha) tika izvēlēts kā galvenā teritorija Latvijas mazo saimniecību izpētei. Tukuma novads reprezentē Latvijas vidējo novadu, jo 65 % no tā kopējās platības ir lauksaimniecības zemes un ap 30 % ir meži un īpaši aizsargājamās platības.

Tukuma novadā lauksaimniecībā ir attīstīti vairāki sektori. Dominē piena ražošana un liellopu audzēšana, kā arī laukaugu ieguve. Šajā novadā ir bagātas tradīcijas augļkopībā un sēklaudzēšanā. Tāpēc šeit ir izvietoti vairāki augļu pārstrādes uzņēmumi un SIA Pūres Dārzkopības pētījumu centrs. Attīstās arī dažādu nišas produktu ražotājas saimniecības, piemēram, zivsaimniecībā, vīnogu audzēšanā, zirgkopībā u. c. Vairākas lauku saimniecības diversificē savu lauksaimniecisko ražošanu un nodarbojas ar lauku tūrismu, mājražošānu. Tāpat kā visā Latvijā, arī Tukuma novadā dominē mazās saimniecības (skat. 7. tab.).

7. tabula

Galvenie Tukuma novadu raksturojošie rādītāji

Teritorija	Lauksaimniecība	Ainava	Iedzīvotāji	Telpiskais raksturojums
Atrrodas tuvu Latvijas galvaspilsētai Rīgai. Administratīvā vienība – Tukuma novads. Teritorija ir līdzena ar nedaudziem kalnainākiem apvidiem un mežu platībām.	Aizņem 50 % no reģiona ekonomiskā profila. Vidējais saimniecības lielums ir 26,8 ha. Galvenie ražošanas sektori: liellopi, piena ieguve, graudkopība, dārzeņu, augļu, ogu ieguve un to pārstrāde (konfektes, marmelāde, vīns u. c.), vilnas ieguve, zivsaimniecība.	Teritorijā 65 % ir lauksaimniecības zemes, no tām 85 % ir aramzeme, 8 % ganības, 5 % pļavas un 2 % dārzi; pārējos 30 % aizņem meži, savukārt 5 % ir zeme zem ēkām un infrastruktūras objektiem.	Iedzīvotāju skaits ir 33 318. Iedzīvotāju blīvums ir 28 iedzīvotāji uz km ² . Vidējā migrācijas bilance ir negatīva, katru gadu no reģiona izbrauc arvien vairāk cilvēku. Novecošanās: demogrāfiskā slodze ir 532 ³ ; lauku iedzīvotāji ir 50 % vai vairāk (atkarībā no vietējās pašvaldības).	Lauku teritorija aizņem 95 %, ir viena pilsēta un 10 mazi administratīvie centri.

Pētījumam tika izvēlētas deviņpadsmit mazās saimniecības (skat.2.att.), kuru darbība raksturo šo saimniecību daudzveidību un demonstrē mazo saimniecību inovācijas un izdomu sadarbībā, stratēģiju izvēlē un dzīvotspējā. Mazajās saimniecībās ir attīstītas dažādās nozares, tajās ir gan naturālā saimniekošana, gan tās ir orientētas uz biznesu, tām ir dažādas tirgus stratēģijas gan specializācijas, gan sadarbības, gan saimniekošanas dažādošanas jomās. Parasti saimniecībā nodarbinātie un īpašnieki ir viens vai vairāki ģimenes locekļi, daudzos gadījumos tie apsaimnieko no senčiem mantotu zemi.

Pētījumā iesaistīto saimniecību platība ir no 2 līdz 100 ha. Šīs atšķirības nosaka attiecīgais lauksaimniecības sektors – lielākās saimniecības specializējas liellopu audzēšanā un graudkopībā, mazākās ir bioloģiskās saimniecības un tās, kas specializējušās dārzenkopībā, augļkopībā vai puķkopībā, vai nelielā mājražošanā, pārstrādājot savu izaudzēto produkciju. Vairākas mazās saimniecības izmanto arī iespēju nomāt zemi, lai palielinātu produkcijas izlaidi.

Lauksaimnieku sadarbība parasti izpaužas ideju apmaiņā un pieredzes ieguvē, ir gadījumi, kad viņi kooperējas tehnikas izmantošanā. Vairāki aptaujātie saimnieki norādīja, ka darbojas dažādos lauksaimniecības pakalpojumu kooperatīvos, kuri palīdz ar produkcijas realizāciju. Tas atspoguļo arī kopējo situāciju Latvijā kooperācijā, jo 2011. gadā valstī darbojās 115 lauksaimniecības pakalpojumu kooperatīvās sabiedrības¹⁹, kas veicina un meklē jaunus noieta tirgus biedru saražotās lauksaimniecības produkcijas realizācijai, kā arī rūpējas par biedru konkurētspējas un labklājības palielināšanu.

Saimniecību pieredze un informācija tiek publiskota ar respondentu piekrišanu.

2. attēls

Pētījumā iesaistīto saimniecību atrašanās vietas

¹⁹ Zempkopības ministrija (2014). Latvijas lauku attīstības programma 2014.–2020. gadam (projekts), 214 lpp.

Tukuma novada zemnieku saimniecība „Rožkalni”

Moto: Lai ir skaisti, saskaņā ar dabu.

Īpašnieki: Aija un Armands Veinbergi.

Darbības virziens:

Dārzenkopība, graudkopība, aitkopība.

Saimniecību raksturojošie rādītāji:

70 ha, ir lauki un meži, audzē dažādas kultūras, kartupeļus, dārzeņus, arī ogas. Iegādātas deviņas aitu mātes, ir jēri. Mežs ir bijis papildu ienākumu avots. Produkciju realizē pārsvarā paši Tukuma tirgū.

Saimniecības vēsture:

Saimniecību izveidoja pagājušā gadsimta 90. gados, sākumā bija tikai 12 ha, audzēja graudaugus, noderēja vīra agronoma zināšanas. Tomēr vienu gadu ar graudiem negāja, jo bija lietaina vasara, tāpēc uzsāka dārzenu audzēšanu, paši veda dārzeņus tirgot uz Rīgu. Ir pamēģinājuši turēt arī govīs, bet tirgus nebija sakārtots, par pienu maksāja maz un ar nokavēšanos, un pretī bija jāņem vājpiens, kuru nebija, kur likt. Tagad audzē kartupeļus, 5–6 ha, burkānus, bietes, kāpostus, mazliet miežus, kurus pārdod AS „Tukuma straume” lopbarībai. Nesen saimniecībā sāka turēt aitas, jo ir ganības un vajag domāt, kā tās izmantot. Ir ierīkots jauns zālājs, kur aītām un jēriem ganīties.

Saimniekošanas vērtības: Aija un Armands cenšas darboties pēc iespējas **ekoloģiski**, lai gan saimniecība nav sertificēta. Rūpes par ainavu, dabu un lauku vidi Aijai un Armandam ir svarīgas. Abi kritiski vērtē, ka apkārtnē ir samazinājies mazo saimniecību skaits, ir tikai viena liela. Vēl daži mazie zemnieki sēj graudus, bet tādu nopietnu saimniekošanu nejut. Apkārtnē vairākas mājas stāv tukšas, kādreiz tajās dzīvoja ģimenes ar bērniem, tagad labākajā gadījumā daži pensionāri. Kaimiņos apmetusies rīdziniece, kura iestādījusi dārzus, bet pa ziemu šeit nedzīvo. Rīdzinieki apkaimē ir ienesuši jaunas lietas, iepirkuši vairākas mājas, sākuši iekopt zemi. Pret lielsaimniecībām Aija un Armands ir noskaņoti visai kritiski: „Tās noplicina laukus, indē, uzpērk zemi. Pa tehnoloģisko sliedi var braukt kā pa šoseju. Nekam neder, ka audzē tikai kviešus un rapšus, tā zeme tiek noplicināta. Mēs turam laukus atmatā, mainām kultūras, sējam āboliņu, tāpēc arī aitas nopirkām, lai būtu, kas izmanto zāli.”

Domājot perspektīvā, svarīga vērtība ir ģimene. Saimniecība balstās uz ģimenes locekļu darbu, sniedz gandarījumu un ir pamats pēctecībai. Aijai un Armandam ir trīs bērni, visi mācījušies tuvējā Irlavas skolā. Vecākā meita pēc vidusskolas izstudēja politoloģiju Latvijas Universitātē un tagad dzīvo Rīgā. Jaunākā meita ilgu laiku dzīvoja Īrijā, tur apprecējās un izstudēja koledžā dārzus ierīkošanu. Dēls arī strādājis ārzemēs, bet tagad studē Latvijas Lauksaimniecības universitātē doktorantūrā. Kad bērni atbrauc uz „Rožkalniem”, viņi saka – mums te ļoti patīk, un vecāki ir pārliecināti, ka kāds no viņiem pārņems un turpinās saimniecību.

Produkcijas pārdošana: Lielāko daļu produkcijas Aija un Armands paši arī pārdod Tukuma tirgū. Citu pārdošanas kanālu trūkums uzliek ierobežojumus tirdzniecības daudzveidībai – paši nevar visu pārdot galvenokārt laika trūkuma dēļ. Kādreiz pārdeva dārzenus vietējam bērnudārzam, tagad to nevar, jo bērnu palicis nedaudz, pieprasījums samazinās, tuvākajā apkārtnē nav uzņēmumu, ja neskaita slimnīcu un skolu, kam varētu pārdot izaudzēto produkciju. Tukuma tirgus strādā trīs reizes nedēļā, un tirgus dienās Armands ar Aiju ceļas četros no rīta, krauj produkciju mašīnā (produkcija tirgum ir sagatavota iepriekšējā vakarā, jo visam ir jābūt svaigam), paši ved un tirgo līdz kādiem plkst. 13.00–14.00. Tas ir smags darbs.

Kooperācijas pieredze: Līdzšinējā sadarbības pieredze ir bijusi negatīva – saimnieki iesaistījās dārzenu kooperatīva veidošanā, bet pārstrādes uzņēmums bankrotēja un palika parādā. Saimnieki apsvēruši iespēju iesaistīties kooperatīvā „Mūsmāju dārzeni”, bet tas prasa pienākumu pildīšanu, piegādes naktis, kam nebūtu laika, jo tad tas nonāktu konfliktā ar iesākto un jau pierasto tiešo pārdošanu. Aija un Armands uzskata, ka sadarboties būtu grūti, jo tuvākajā apkārtnē nav līdzīgu saimniecību. Tomēr nākotnē viņi varētu iestāties aitikopju kooperatīvā „Kurzemes jērs”, un jēru realizācija varētu notikt tieši caur šo kooperatīvu.

Saimnieki pozitīvi novērtē **ES devumu** ilgtspējīgā lauku attīstībā: „Bez ES atbalsta visu būtu pārņēmušas tikai lielās saimniecības,” spriež Armands. „ES prasa ievērot vides noteikumus. Labi, ka Eiropa prasa saglabāt vidi un ainavu, mums ir dabiskās pļavas ar dažādiem augiem.” Tomēr saimnieki kritizē lauksaimniecības politiku, kas ļauj apmežot meliorētas zemes.

Labklājība: Ģimenes saimniecība dod ienākumus un labklājību plašā nozīmē. Aijai un Armandam svarīgi ir ne tikai ienākumi un nauda, bet arī iespēja kontrolēt pašiem savu laiku (lai gan tā vienmēr trūkst), veidot un vadīt savu dzīvi. Saimniecība dod ne tikai materiālo pietiekamību („nekā netrūkst”, „dzīvot var”), bet arī brīvības sajūtu un gandarījumu, „lai tikai veselība būtu”. Veselība, iespēja pašiem kontrolēt savu laiku, sakopta vide un ienākumi Armandam un Aijai ir galvenie labklājības rādītāji, un varētu teikt, ka konkrētā saimniecība sev vēlamā labklājības modeli ir izveidojusi. Nākotnē gan abi gribētu strādāt mazāk garu stundu, mazāk roku darba, tāpēc plāno iegādāties tehniku.

Aija un Armands piesieļas viedoklim, ka mazās saimniecības nav tikai ekonomiskas vienības, bet arī „dzīvesveids”. Šāds dzīvesveids nav ieguvums tikai saimniekiem – abi ir pārliecināti, ka arī patērētāji no šādām saimniecībām iegūst kvalitatīvākus un veselīgākus produktus un patērētāji būtu vairāk jāinformē par mazo saimniecību priekšrocībām pārtikas un citu lauku labumu nodrošināšanā.

Zināšanas un mācīšanās: Aija ir ļoti atvērta jaunām idejām gan audzēšanas, gan pārdošanas ziņā. Visu, kas nepieciešams, apguvusi praktiskā darbā, sākumā apmeklējusi arī dažādus seminārus, bet neko jaunu nav ieguvusi, labāk palasa kādu grāmatu vai pēdējā laikā meklē atbildes uz jautājumiem internetā. Par aitām, ja rodas jautājumi, noskaidro pie kaimiņu audzētājiem. Uzskata, ka visvairāk ir nepieciešamas zināšanas par produkcijas pārdošanu. Pati kārtu saimniecības grāmatvedību – ja kas nav skaidrs, jautā LLKC konsultantiem. Labprāt smeltos praktisku pieredzi citās lauku saimniecībās. Intervijas laikā pieminējām, ka alternatīva vai papildinājums pašu tiešajam mārketingam varētu būt kolektīvās pirkšanas

grupas Rīgā, kas varētu organizētā veidā pirkt dārzenus no Aijas un varbūt citām apkārtnes saimniecībām. Aija par šādām iniciatīvām nebija dzirdējusi, bet uzreiz ieinteresējās un saskatīja, ka tā varētu būt iespēja saimniecībai. Aija ar vīru ir ceļojuši un apskatījuši, kā lauksaimniecība ir organizēta citās valstīs. Viņi bijuši Vācijā, Dānijā, pie meitas Īrijā un secinājuši, ka Latvijā daudzas lietas ir līdzīgas, varbūt pat labāk nostādītas — piemēram, mums ir daudz zaļo platību, kuras jāprot izmantot.

Saimnieki vēro, kas notiek apkārt, ko

jaunu varētu izmēģināt. Taču jaunas lietas tiek izvēlētas ar apdomu un piesardzību. „Amoliņš (kaimiņš) ieteica aitas.” Tehniku saimnieki labāk pērk lietotu un izvairās ņemt kredītus, jo ir bijusi negatīva pieredze saimniecības pastāvēšanas pirmajos gados.

Dzīvotspēja un nākotne: Aija atklāj savu saimniekošanas noslēpumu: „Lai ir skaisti, saskaņā ar dabu.” Bet viņa gribētu arī, „lai ir mierīgāk, nav tik daudz jānostrādājas”.

Ģimenes saskaņa, līdzīgi uzskati par saimniekošanas vērtībām un veidu arī ir svarīgi noturības aspekti. Svarīgi, ka bērni turpinās iesākto. Jaunākā meita ar vīru, kurš ir īrs, tuvākajā laikā pārcelsies uz Latviju, sāks dzīvi “Rožkalnos”, mēģinās paplašināt saimniecību un pāriet uz sertificētu bioloģisko ražošanu. Viņi jau ir iestādījuši zemeņu lauku. Dzīve nesastāv tikai no saimniekošanas. Aija visu pagūst – izcept maizi, izgatavot desas, braukt uz tirgu un pat uzgleznot pa kādai gleznai, jo darbojas Tukuma tēlotājmākslas studijā, un brīvajos brīžos spēlē arī volejbolu.

Rezumējums: Šajā saimniecībā savijas ražošanas daudzveidība (multifunkcionalitāte), ģimenes darbs un ekoloģiskās, sociālās un estētiskās vērtības. „Ķīmija un intensīva lielražošana ir pretrunā ar mūsu pārlicību, mēs gribam, lai ir videi draudzīgi un būtu skaisti. Ja lietotu ķīmiju, apjomi pieaugtu, bet tad būtu cits tirgus un būtu vajadzīga kooperācija.” Taču apjomi un peļņa nav tas, uz ko tiecas Aija un Armands – viņiem svarīga ir pašpietiekamība, pašu definēta labklājība un gandarījums.

Tukuma novada naturālā saimniecība „Jaunkrēķi”

Moto: Tas ir no bērnības, mums ir zeme, un tā ir jākopj...

Īpašnieki: Lidija un Alfrēds Galvenieki.

Darbības virziens: Naturālā dārzenkopība, ārstniecības augu vākšana un audzēšana.

Saimniecību raksturojošie galvenie rādītāji: Zeme 14 ha, tai skaitā 2,3 ha meža, 0,3 hektāros audzē kartupeļus, bietes un citus dārzeņus. Ir zālājs, to parasti atdod kaimiņam nopļaušanai. Ir siltumnīca, kur audzē tomātus, puķu stādus; ir neliels ābeļdārzs, dīķis. Alfrēds mežu ir izkopis

„kā parku” savam priekam. Saimniecībā tur vistas, ir olas, zemenes un zirņi, „bērniem sagādājam malku”.

Saimniecības vēsture: Sena, kopš mantoja zemi ar augļu dārzu. Tā kā platības ir nelielas, tad ir mēģinājuši audzēt tās kultūras, kuru produkcija nepieciešama pašu, radnieku vai draugu patēriņam – dārzeņus, kartupeļus, augļus un ogas. Lai būtu olas, tiek turētas vistas. Ir izmantojuši ES atbalstu pasākumā „Atbalsts daļēji naturālām saimniecībām”, kas ļāva uzbūvēt pagrabu, saņēma platību maksājumus. Pagrabā glabā kartupeļus. Virs pagraba ir izbūvēta pirts, kurā žāvē ārstniecības augus.

Saimniekošanas gaitā gūtā pieredze:

Lidijas un Alfrēda saimniekošanu raksturo nemonētārās attiecības un pārtikas apmaiņa caur radu un paziņu tīkliem. Lidija saka: „Mēs neko nepārdodam – atdodam radiem, draugiem, paziņām, mazbērniem.” Saimniecība apgādā ar dārzeņiem, ogām, ārstniecības augiem, stādiem, olām, dažkārt malku un citiem saimniecības produktiem apmēram 10 mājsaimniecību. Tie ir cilvēki no radu un paziņu loka, kuri dzīvo gan laukos, gan pilsētā un kuriem pašiem nav

savu dārziņu. Nesen olas aizceļojušas pat uz Somiju. Naudu par produktiem Lidija neņem, bet dažkārt šie cilvēki palīdz saimniecības darbos, lauku apstrādē, ravēšanā, ogu lasīšanā, pretī saņemot svaigus un veselīgus produktus. Saimniecība ir unikāla tieši ar šo apzināto norobežošanos no preču un naudas attiecībām, taču tajā pašā laikā sniedz nozīmīgu pārtikas nodrošinājumu ievērojamam cilvēku skaitam. Vēlme palīdzēt ir svarīga motivācija: „Māsīcai pieci bērni, tiem arī visiem jāpalīdz.” Pretī saimnieki gūst prieku un gandarījumu, un palīdzību darbos.

Zināšanas un jauninājumi: Saimniecība ir īpaša arī ar to, ka tiek izmantotas senās, no senčiem mantotās zināšanas, kas savienojumā ar teritorijā pieejamajiem dabas resursiem tiek liktas lietā pa jaunam. Inovācijai šajā saimniecībā ir pārsteidzoši daudz **piemēru**:

- mēslojumam taisa uzlējumu no vistu mēsliem un nātrēm, nelieto minerālmēslus;
- Lidija gatavo kliņģerīšu ziedi un uzlējumu eļļā, kas labi der pušumu ārstēšanai;
- Alfrēds „parku taisa purva malā”;
- stāda pašu izaudzētus bērzus, zem kuriem tagad aug sēnes, kuras nolasa plašā radu un draugu saime;
- Lidija liek apšu pumpurus cūku taukos;
- valrieksti šņabī ir labs joda avots – arī tos Lidija gatavo;
- Lidija no priežu čiekuriem taisa pretklepus sīrupu – šī ideja nākusi no Zeltītes Kavieres – ārstniecības augu speciālistes Vaidavas pagastā;
- lazdu skaras jāēd pret Alcheimera slimību;
- lazdu lapu un mizu tēja labi noder pret roku tirpšanu;
- liepu pumpuri ir labi acīm – to svaigēdājs Artis Pumpurs ieteicis;
- No nauduļa un plikstiņa gatavo uzlējumu, kas lieliski sakārto organismu, tomēr, to lietojot, ir jāievēro mēness fāzes;
- lieto placinātus graudus veselības uzlabošanai;
- ārstniecības augus Lidija žāvē dabiski pirtī – ēnā un caurvējā.

Daudzas no jaunajām un neparastajām lietām Lidijas saimniecībā patiesībā ir **retroinovācijas** – senu, tradicionālu zināšanu piemērošana. Taču Lidija ar savu izdomu piešķir inovācijām „paātrinājumu”, radoši kombinējot saimniecībā pieejamos resursus un produkcijas veidus, piemēram, kliņģerīšu ziedi un medu, u. tml. Arī šie īpašie produkti tiek izplatīti apmaiņas ceļā vai vienkārši, tos dāvinot.

Dažas inovācijas ir balstītas arī formālajās zināšanās, un gudrības smeltas no grāmatām, profesionālās literatūras un speciālistiem. Tā tiek kombinētas **zināšanas**, kas nākušas no mammas, vecmamma, uzzinātas no ārstniecības augu un netradicionālās medicīnas speciālistiem. Taču ir arī tādas inovācijas, kuras Lidija pati izdomā, kombinējot dažādas zināšanas, eksperimentējot un pārbaudot ar savu pieredzi, piemēram, „valrieksti šņabī ir jādzer jaunā mēnesī” vai „vīram sliktas analīzes – es mammai līdzīgā situācijā lietoju cūku žulti šņabī, vīrs katru gadu apēd kilogramu zemestauku, un analīzes sliktākas nepaliek”.

„Grāmatas, vecāmamma, kursi, sieviešu klubiņš” – tā par saviem zināšanu avotiem saka Lidija. Viņa daudz mācījusies arī no citiem cilvēkiem, kas darbojas ar ārstniecības augiem, tomēr uzskata, ka tieši ārstniecības augu izmantošanas jomā vajadzētu iegūt vēl zināšanas, lai paplašinātu savu darbības sfēru. Lidijai ir kaudze grāmatu un žurnālu par lauksaimniecības un ārstniecības augu tēmām, kas krāti jau no padomju laikiem. Lidija kādreiz strādāja par Zvāres stacijas dežuranti, un viņai bija daudz laika lasīt. Šie žurnāli ir arī izlasīti.

Vietējie resursi: Lidija un Alfrēds ir apzinājušies un prot izmantot dažādus vietējos resursus, kas atrodas saimniecībā – ne tikai lauksaimniecisko zemi un mežu tradicionālā veidā, bet arī bioloģisko daudzveidību, augu sugas, meža veltes. Zināšanas un izdoma izrādās svarīgas īpašības, lai ieraudzītu, novērtētu un izmantotu šķietami mazsvarīgus bioloģiskos resursus. Izmantojot mācīšanos no citiem, senu gudrību piemērošanu un izdomu, saimnieki arvien atrod kaut ko jaunu. Nekas netiek izmests atkritumos, un saimniecības ražošanas cikls ir bioloģiski noslēgts. Saimniecība strādā pēc „bezatlikumu tehnoģijas” – ja kaut kas no izaudzētā paliek pāri, to apēd vistas. Izzāģējot ābeļdārzu, zarus samaļ, iznāk mulča, ko izmanto aplikšanai ap ogu krūmiem, lai neaug nezāles.

Tālāk produkti – tējas, uzlējumi, ziedes, ievārījumi, dārzeņi, malka u. c. – tiek izdalīti draugiem un paziņām, neprasot naudu, bet saņemot gandarījumu un bieži arī palīdzību darbos. Alfrēds ir „specs” uz dažām lietām, ir beidzis Kandavas tehnikumu (mehāniķis) – prot braukt ar traktoru, remontēt tehniku, uztaisīt dažādas ierīces, kas atvieglo darbu saimniecībā. Uz vietējo resursu un tradicionālo zināšanu pamata radītie produkti teorētiski būtu arī komercializējami, piemēram, pārdodot garšaugus un sezonas

dārzeņus Rīgas svaigēdāju restorāniem u. tml., taču tas prasītu citu, uz biznesu orientētu pieeju un mērķus, kādu Lidijai un Alfrēdam nav.

Labklājība: Nemonētārā darbība nedod naudas ienākumus. Nauda ģimenē ir no Lidijas algotā darba un vīra pensijas. „Naudas nepietiek mājas remontam.” Svarīgi ir arī vienotie platību maksājumi, ko saimniecība saņem.

Dzīvotspēja: Senās zināšanas, tuvākajā apkaimē pieejamie dabas resursi un ciešas sociālās saites ir saimniecības dzīvotspējas pamatā un arī tās ilgtspējas atslēga. „Mamma visu mūžu dzīvoja tikai no ogām un meža,” saka Lidija. Saimniecība ir pašpietiekama pārtikas, apkures enerģijas, tradicionālo ārstniecības līdzekļu un arī sociālās palīdzības ziņā, ja tāda būtu vajadzīga. Tā kalpo arī kā mazs pārtikas drošības garants 10 citām ģimenēm. Kā uzsver saimnieki, – darba pietiek visu gadu, jo vasarā strādā dārzā, rudenī produkciju saliek pagrabā, tad tā ir jāšķiro; agrā pavasarī jādomā par dēstu izaudzēšanu siltumnīcām, kartupeļu diedzēšanu; vīrs visu ziemu strādā mežā un „iet uz to kā uz darbu”. Par saimniecības dzīvotspēju Lidija saka: „Tas ir iekšā, tev jāiet un jārokas. Kas tad te būs, ja neko nekops. Jādara.” Un uzsver: „Esam optimisti.”

Rezumējums: Saimniecības īpašais modelis, kurā savijas senās zināšanas, tradicionālās šķirnes, vietējie augi, kopiena (10 ģimenes). Mācīšanās savij šos komponentus vienā veselumā un ļauj attīstīt unikālus vietējos produktos ar potenciāli nozīmīgu nišas vērtību. Saimnieki produkciju izplata sociālās apmaiņas ceļā, neiesaistoties tirgus attiecībās. Šādam modelim ir perspektīva tikt replicētam un izvērstam gan monetārā, gan nemonetārā ekonomiskā un sociālā apmaiņā. Gadu pēc intervijas Lidija un Alfrēds stāsta, ka viņu produkti ir sasnieguši arī citu valstu patērētājus – tādā pat nemonetārā ceļā caur paziņām "Jaunkrēķu" olas ceļo uz Somiju. Arī vietējā tirgū saimnieki atraduši jaunu produktu izplatīšanas veidu – daļa ābolu ražas izžāvēta, un žāvētie āboli izdājāti skolām. Alfrēds spriež, ka būtu jāmaina tehnoloģijas un jāgādā jauns smalcinātājs. Saimniecība sekmīgi turpina savu īpašo – kopienā, vietējās tradīcijās un zināšanās balstīto – ceļu. Par nākotni ir piesardzīgi: „Cik būs spēka, tik darbosimies.” Tiešu paaudžu pēctecību nevar izjust.

Tukuma novada zemnieku saimniecība „Bērzgaļi”

Moto: Vajadzīga nopietna attieksme pret darbu.

Īpašniece: Silvija Selecka. Viņas dzīvesbiedrs Vilis Seleckis palīdzēja izveidot saimniecību, bet no 2006. gada saņem „Eiropas” pensiju un saimniecībā vairs nestrādā, vienīgi šad un tad palīdz ar padomu vai informāciju.

Darbības virziens: Augļkopība (ābolu, zemeņu audzēšana) un graudkopība.

Saimniecību raksturojošie galvenie rādītāji: Zeme 170 ha kopā ar dēla īpašumiem, ābeļdārzs – 15 ha, ķirši – 1 ha.

Nodarbina divus strādniekus, sezonālu darbinieku ir vairāk.

Saimniecības vēsture: Saimniecība dibināta 1991. gadā. Vilis ir bijis politiķis, Augstākās padomes deputāts, bet tagad saka: „Apriebās politiskais tirgus un deputāta bezspēcība. Cilvēki nāk ar savām prasībām, lūgumiem, bet tu nevari palīdzēt... Tas nomāca. Dzīvojam Tukumā, pazinu Māru Skrīveli un citus augļkopjus, kuri rādīja savus dārzus un mudināja stādīt ābeles. Pūrē dabūjam zemi – aptuveni 10 ha (tajos laikos zemi varēja dabūt visur, tagad ir cita situācija). Ne man, ne Silvijai nebija speciālās lauksaimniecības izglītības, bet ātri guvām pieredzi. Sākām ar zemenēm, tad stādījām ķiršus, plūmes, ābeles. Iepirkām zemi un sākām audzēt arī graudus. Sākumā nebijām domājuši, ka iznāks nopietna saimniekošana, gribējām tikai vasaras pavadīt Pūrē. Bet iepatikās lauku plašums, brīvība un neatkarība. Palikšanu laukos sekmēja arī moderno tehnoloģiju attīstība, kas ļauj te nodarboties ne tikai ar lauksaimniecību.”

Saimniekošanas gaitā gūtā pieredze:

Uzskata, ka Eiropa sākumā laukus „slicinājusi”; galvenais trieciens bija imports un nevienlīdzīga konkurence. Vilis domā, ka Eiropā iegājām daudz par strauju, nebijām gatavi stingrajām prasībām. Bet pēdējos gados situācija mainījies – Eiropa laukus glābjot no nabadzības un atpalcības. Pateicoties ES atbalsta maksājumiem, modernizācijas projektu iespējām, lauki atdzīvojas, lauksaimniecība attīstās. Arī valsts atbalstu Silvija un Vilis vērtē pozitīvi,

slavē jaunos nodarbinātības noteikumus, kas atvieglo lauksaimniecības strādnieku pieņemšanu darbā.

Vietējie zināšanu resursi un bāze: Saimniecības darbību atvieglo tas, ka tuvumā ir pieejama informācija par augļkopību. To piedāvā zinātniskajās iestādēs – SIA „Pūres Dārzkopības pētījumu centrs” (Pūres DPC) un Dobelē esošajā Latvijas Valsts augļkopības institūtā (LVAI).

Zinātnieku, speciālistu un kolēģu padoms palīdz risināt daudzus profesionālus jautājumus. Pieredzi palīdz gūt arī Tukuma apkārtnē strādājošās augļkopības saimniecības.

Zināšanas un ieteikumi inovāciju sistēmas uzlabošanai:

- Vilis saka: „Zināšanu un informācijas nekad nav par daudz; tās var iegūt internetā, žurnālos, kā arī minētajās zinātniskajās iestādēs un Augļkopju asociācijā. Bet darītāju nav. Daudz plašāk vajadzētu **izvērst lauku produkcijas pārstrādi.**” Viņaprāt, vajadzētu sekmēt izglītību, piemēram, pārstrādes rūpniecības speciālistu sagatavošanu – šīs funkcijas varētu pildīt lauksaimniecības skolas, LLU, inovāciju atbalsta organizācijas. „Augļu un ogu pārstrādē pašlaik ir plašas iespējas, kas paliek neizmantotas.” „Bērzgaļi” vasaras periodā spiež ābolu sulu.
- Kooperācijai īpaši netic, un augļu kooperatīvos nav iesaistījušies, bet atzīst, ka **sadarbība ir vajadzīga** – mazajām saimniecībām tā esot vienīgā nākotnes perspektīva. Diemžēl latvieši ir individuālisti, katrs grib baudīt neatkarību. Turklāt nav aizmirsta kolhozu laikā gūtā negatīvā pieredze.
- **Mazās saimniecības definīcija** no sarunas konteksta:
 - » ekonomiskā perspektīva – naudas apgrozījums un specializācija, jo nav svarīgi, cik ir zemes, bet gan tas, ko uz tās ražo;
 - » pašapgādes perspektīva – naturālā saimniekošana;
 - » tā ir ģimene, darbs, labklājība, brīvība, paškontrolē, pēctecība, gandarījums, dzīves kvalitāte.
- Uzver, ka „**jārada vienādi saimniekošanas apstākļi visiem**”, it sevišķi ar valsts politiku, atbalsta maksājumiem, nodokļiem. Atzinīgi novērtē jauno atviegloto iedzīvotāju ienākuma nodokļa maksāšanu sezonas strādniekiem.
- Galvenās grūtības ilgtermiņā – **augļkopības produkcijas realizācija** (organizācijas, loģistikas, kooperācijas trūkums) un negodīgums tirgos, kur importa āboli tiek uzdoti par vietējiem. Silvija saka: „Augļus un ogas varam saražot daudz lielākos apjomos. Ir zeme un pieredze. Taču **pārdošanas iespējas ir sarežģītas.** Pašlaik vajadzētu nodrošināt vismaz vienādus apstākļus vietējās produkcijas un importa tirgotājiem. Rīgas tirgos pagaidām valda lētais imports.”
- Galvenās **negodīgas konkurences problēmas**: neoficiālā nodarbinātība saimniecībās; pelēkums zemnieku tirgos (imports tiek uzdots par vietējo produkciju, parasti no tās nemaksā nodokļus); zemnieku tirgu kontrole no Valsts ieņēmumu dienesta puses ir nepietiekama, importa produkcijas tirgotāji neizmanto kases aparātus.

Pārdošana: Augļus un ogas pārdod paši. Ziemā ābolus ar savu transportu ved uz Rīgas, Valmieras, Cēsu tirgiem. Pašiem ir sava augļu glabātuve, gatavojas būvēt plašāku, atjaunojot vecu sakņu pagrabu. Vasaras ābeļu šķirņu ir maz, jo vasaras ābolus grūti pārdot, tāpēc pārsvarā audzē rudens un ziemas šķirnes. 2011. gadā ir

īstenojuši ES projektu, iestādot ābeles astoņu hektāru platībā. Jaunie stādījumi ļaus audzēt ābolus lielākā apjomā, tad varēs slēgt līgumus arī ar lielveikaliem, kas prasa vienveidīgu produkciju un regulāras piegādes.

Nākotne: Ir trīs bērni un astoņi mazbērni. Saimniece saka: „Ceram, ka kāds no mazbērniem gribēs saimniekot laukos. Tāpēc jāpaplašina dārzs, jāizvērs saimniekošana. Lauksaimniecībā situācija veidojas tāda, ka pastāvēt varēs galvenokārt tikai lielsaimniecības. Tāpēc jāklūst lielākiem.”

Saimniecības devums vietas attīstībā:

Vietas sakopšana, ainavas veidošana, ainaviskās vērtības uzlabošana, darba un ienākumu radīšana vietējiem, lai tie mazāk prasītu pabalstus no pagasta; ar savu sakopto saimniecību rāda labo piemēru kaimiņiem. „Bērzgaļi” ir viens no lielākajiem nodokļu maksātājiem pagastā.

Saimniecības īpašais modelis: „Bērzgaļi”

Latvijas apstākļiem nav uzskatāma par mazu, drīzāk vidēju vai vidēji lielu saimniecību. Tajā strādā ģimenes locekļi, bet tiek izmantots

arī algots darbaspēks, un tā ir būtiska atšķirība no citām mazajām saimniecībām. Vēl saimniecībai raksturīgi, ka tā **veiksmīgi izmanto zināšanu institūciju un organizāciju pakalpojumus** (Pūres DPC, LVAI, konsultanti) un ir iesaistīta plašākā augļkopju tīklā (SOLINSA projektā pētītajā augļkopju tīklā), kas sniedz zināšanu atbalstu. Uzskata, ka Pūres klimats ir ļoti piemērots augļkopībai, jo te ir mazāk salnu un bargu ziemu. Ne velti Pūrē jau kopš seniem laikiem stādīti ābeļdārzi. „Dāvanas” no valdības negaida, tās galvenā funkcija esot viena – „lai netraucē strādāt”. Atzinīgi novērtē pašvaldības veikumu ceļu būvē un kopšanā. Labi ceļi esot svarīgākais priekšnoteikums saimniecisko aktivitāšu izvēršanai.

Rezumējums: Saimniecība „Bērzgaļi” ir gājusi konsekventu izaugsmes ceļu, palielinot apsaimniekotās platības, iegādājoties tehniku, modernizējot ražošanu. Ir iekārtots neliels pārstrādes cehs, tiek spiesta ābolu sulu, uzbūvēta ābolu glabātuve). Izmanto Eiropas fondu atbalstu, nebaidās ņemt kredītus graudkopības uzsākšanai.

Tukuma novada zemnieku saimniecība „Gaiķi”

Moto: Mācīties un mainīties līdzī laikam.

Īpašniece: Helēna Kokorēviča.

Saimniecības modelis: „Gaiķi” ir **sertificēta bioloģiskā saimniecība**, kurā savienojas dažādas darbības jomas: ražošana, pārstrāde, pakalpojumi un tirdzniecība. Saimniecībā audzē lauka un siltumnīcas dārzeņus, ogas, garšaugus un ārstniecības augus, tur bites un vistas. Tajā ir attīstīta mājražošana, un saimniece izstrādājusi pati savas receptes. Saimniecība ir atvērta apmeklētājiem, un tajā var saņemt konsultācijas ogu audzēšanā. Saimniecībā uz vietas iespējams iegādāties saimniecības produkciju.

Resursi: Seši hektāri zemes. Ģimenes darbaspēks (meitas un mazbērni). Praksē un daudzosursos gūtas zināšanas. Saimnieces vitalitāte, radošums un uzņēmība. Profesionāli un sociāli sadarbības tīkli. Personīgais (pensija, saimniecības ienākumi) un publiskais finansējums (subsīdijas).

Saimniecības vēsture: Saimniecības līdzšinējā attīstība bijusi ļoti dinamiska, kas saistīta ar aktīvu piemērošanos tirgus apstākļiem, personiskās dzīves situācijām, jauniegūtām zināšanām un iespējām. Tā izpaudusies kā ražošanas nozaru nomaiņa vai papildināšana ar jaunām, kā arī kā jaunu ekonomisku un sociālu aktivitāšu uzsākšana saimniecībā.

Zemnieku saimniecība tika izveidota 1991.–1992. gadā pēc Helēnas vīra iniciatīvas, kurš nācis no laukiem un kam saimniekošana likusies svarīga. Pati Helēna tolaik bija pensionējusies skolotāja. Iesākumā saimniecībā bija seši hektāri, kas tika iegūti no pašvaldības; vēlāk tika atgūta daļa tēva zemes – vēl seši hektāri. Papildu zeme tika pirktā par sertifikātiem, un kopumā saimniecība savulaik izaugusi līdz 100 ha. Saimniecībā tika turēti lopī – sākumā tās bija septiņas govīs un tika apstrādāta zeme.

Pirmā **tiešā tirdzniecība** tika sākta ar pienu, to piedāvājot privātiem klientiem mājās Rīgā. Ar laiku piensaimniecība vairs neatmaksājās, un tāpēc saimniecība tika pārorientēta uz cūkkopību. Cūkkopība bija izdevīgs business kādus trīs četrus gadus, kad paši audzēja sivēnmātes un sivēnus, tos arī kāva savā izveidotā kautuvē, veterinārārsta uzraudzībā. Vienlaicīgi saimniecībā tika turēti ap 50–60 sivēnu. Par nopelnīto naudu tika iegādāta arī tehnika saimniecības vajadzībām. Vēl paralēli cūkkopībai Helēna sāka audzēt zemenes, jo labs kaimiņš uzdāvinājis 100

zemeņu stādus. Sākumā gan zemeņu ravēšanai un ogu lasīšanai laika bijis maz, tāpēc šo jomu uzticējusi meitām un znotiem, kas realizējuši arī izaugušo produkciju. Ģimenes locekļi arvien mēdz izlīdzēt saimniecībā, lai arī nav pastāvīgi tajā iesaistīti.

Cūkkopības biznesam pienāca gals, jo tirdzniecības cenas strauji kritās lētās importa produkcijas dēļ. Saimnieki pievērsās biškopībai, jo saimniekam vienmēr bites patikušas un Helēnai arī bijusi vēlme apgūt jaunu arodu. Lai iegūtu teorētiskās zināšanas, Helēna iestājās Biškopības tehnikuma Bulduru filiālē, ko beidza ar izcilību. Praktiskās zināšanas tika apgūtas uz vietas saimniecībā, darot pašai un mācoties no kunga.

Kā ekonomisku, tā ekoloģisku apsvērumu dēļ saimniecībā **tika nolemts pāriet uz bioloģisko saimniekošanu** – saimnieki vēlējušies tīru produkciju, un minerālmēslojums un dārza ķīmijas maksājušas bārgu naudu, kas ne vienmēr atmaksājusies. Saimniece gan arī atzīst, ka, kļūstot par bioloģisko saimniecību, visu darbu veikšanai nepieciešams kārtot atļaujas un iegūt speciālu izglītību, kas šo procesu sadārdzina. Paralēli zemeņu laukam tika iestādīts arī avenu lauks, kas katrs aizņēma hektāru zemes.

Pēc šķiršanās saimniecība netika sadalīta, bet saimniece turpināja attīstīt un izvērst uzsākto. Ir saceltas siltumnīcas, kurās tiek audzēti tomāti, paprika, gurķi un stādi. Kūtiis tika pielāgotas **mājražošanas** vajadzībām. Saimniecība ir atvērta apmeklētājiem, un tajā var iegādāties saimniecības

produkciju. Galvenais saimniecības tirgus kanāls ir specializēti un ekoloģiskās produkcijas veikali.

Saimniecības jaunākā specializācija ir ārstniecības augi. Saimniecībā ir izveidota garšaugu un ārstniecības augu kolekcija – vairāk nekā 150 augu, kurus saimniece sīki pārzina pēc toīpašībām. Saimniecība iesaistījies vides veselības saimniecību un tūrisma saimniecību tīklos.

Arī pati saimniece paralēli darbam saimniecībā uzturējusi aktīvu sabiedrisko dzīvi: piedalījies dažādos amatieru kolektīvos, apbraukājusi pasauli, bijusi deputāte Slampē, vadījusi pensionāru klubu

un iesaistījies vietējā poļu biedrībā. Sabiedriskajām aktivitātēm nav tiešas ietekmes uz saimniecību, taču tās sniedz gandarījumu un sociālos kontaktus saimniecei un arī parāda lauksaimnieku plašāku devumu lauku kopienā.

Saimniekošanas gaitā gūtā pieredze un atziņas:

- **Mācīties un likt zināšanas aprītē:** Saimniece pati pastāvīgi izglītojusies –ursos, praksē, no citiem zemniekiem – un nu piedāvā konsultācijas arī citiem zemniekiem un lasa lekcijas citiem mājražotājiem.
- **Ražot un pārstrādāt arī mazos apjomos:** Mājražošanu saimniece redz kā mazo zemnieku saimniecību specializāciju.

- Vienlaikus viņa gan norāda, ka, to uzsākot, nepieciešami samērā lieli ieguldījumi, kā arī stingri jāievēro normatīvās prasības un valsts kontrolējošo iestāžu norādījumi. Saimniece rosina atbalstīt uzņēmējdarbību – sīkražošanu – laukos, piemēram, turēt 100 trušu vai siltumnīcas, jo īpaši kā risinājumu ilgstošā bezdarba risināšanai.
- **„Pastāvēs, kas pārmainīsies“:** Saimniece atzīst, ka visu laiku jādzīvo līdzī laimam un jāmainās, jāpielāgojas jaunām prasībām – gan formālām, gan pircēju uzstādītām. Viņa pati arvien rada jaunas idejas, ko papildus varētu uzsākt saimniecībā un kādus pakalpojumus vēl varētu piedāvāt potenciāliem klientiem.
 - **Radoši dažādot:** Saimniece, balstoties savā pieredzē, uzskata, ka lielajam zemniekam ir vieglāk, bet mazajam – interesantāk un radošāk. Mazajās saimniecībās ir riskanti mesties uz vienu kultūru vai nozari, tādēļ bieži tajās ir daudzveidība.

Rezumējums: „Laba dzīve veidojas, radot savu pasauli sev apkārt, kopjot un mīlot savu vietu. Svarīgi ir arī ražot un dot citiem, sagādājot sev un citiem veselīgu pārtiku. Vajag pašam domāt un darīt, negaidot gatavu risinājumu no valsts vai pašvaldības.”

Tukuma novada individuālā darba veicējs Mārcis Jurčs

Moto: Radoša pieeja nišas biznesa attīstībai.

Īpašnieks: Mārcis Jurčs.

Darbības virziens: Sniedz saistītu pakalpojumu kopumu reģionā: bīstamu koku zāgēšana, kokapstrāde, celmu un vecu koku izzāgēšana, Ziemassvētku egļu uzstādīšana. Šos pakalpojumus iecerēts papildināt ar koka pārstrādi mēbeļu un aksesuāru ražošanai.

Uzņēmumu raksturojošie galvenie rādītāji: Ģimenes saitēs balstīts uzņēmums, kurā sekmiīgi darbojas dēls Mārcis Jurčs; savs transports un instrumenti; praktiskā pieredze un zināšanas; kontakti un sadarbība ar klientiem; radoša pieeja un uzņēmība.

Uzņēmuma vēsture: Tēvam ir pieredze mežizstrādē, kas radījusi interesi arī dēlam pievērsties kokapstrādes arodam. Uzsākot savu biznesu, īpašniekam svarīgi bija izvēlēties konkrētu nozares nišu un specializēties, piedāvājot savus pakalpojumus. Ideja biznesa sākšanai nākusi no tēva, kurš tika aicināts veikt līdzīgu darbu Rīgā.

Saimniekošanas vērtības: Bīstamu koku zāgēšanas pakalpojumu sniegšanā **pieredze veidojusies laika gaitā**, jo speciālo izglītību

iegūt šajā jomā vēl nebija iespējams. Daudzas nozares īpatnības iepazītas, savā ziņā eksperimentējot darbā un apgūstot šīs prasmes. Tāpat papildu zināšanas tiek gūtas no pieejamās informācijas internetā, kur atrodami citu speciālistu darbi izvēlētajā nozarē.

Pūres novadā, uzsākot bīstamākus zāgēšanas darbus, pirmie klienti bijuši augļu dārzu īpašnieki, kuriem tika izzāgēti vecie koki un zari. Šeit noderējusi sadarbība ar augļu dārzu īpašniekiem, kas izplatīja informāciju savā starpā.

Veicot izzāgēšanas darbus, uzņēmējiem radās pārdomas, kā **veicamajam darbam veidot pievienoto vērtību**. Tā radās ideja veidot viengabala mēbeles no izzāgēšanas procesā iegūtā kokmateriāla. Eksperimentu rezultātā tapis sienas pulkstenis, lampas u. c. aksesuāri. Katrs no tiem ir unikāls un neatkarojams, jo ir atkarīgs no konkrētā specifiskā nestandarta kokmateriāla.

Daudz laika šobrīd tiek veltīts jaunās idejas uzsākšanai individuālu mēbeļu gatavošanā no izzāgētajiem kokmateriāliem. Uzņēmējs izvērtē situāciju un nepieciešamos instrumentus, un citus resursus. Papildu idejas realizēšanai tiek gatavots projekts, kura ietvaros plānots iegādāties tehniku. Idejas uzņēmējam aksesuāru gatavošanai rodas, apskatot un novērtējot konkrēto koka celmu vai citas koka daļas.

Saimniekošanas gaitā gūtā pieredze un atziņas:

- **Pašmācības nepieciešamība:** Situācijā, kad uzņēmējam nav bijušas pieejamas teorētiskās zināšanas, jo īpaši nozīmīga bijusi reālā darbā gūtā pieredze. Arī šī iemesla dēļ svarīgi ir darbu veikt kvalitatīvi, jo tas dod precīzākas atziņas.
- **Nav standarta risinājumu:** Darbs ir komplekss, jo svarīgi ir novērtēt situāciju, lai izlemtu, kā rīkoties katrā konkrētā gadījumā. Katrs gadījums ir individuāls, un ir nepieciešams izvērtēt darāmos darbus, kā arī tehnikas piesaisti.
- Apzināt savus potenciālos klientus un **atbilstoši reklamēt sevi:** Klientu piesaistei kalpo sludinājumi presē, kas cilvēkiem liek aizdomāties par bīstamiem kokiem, kas atrodas pašu sētā. Lielākais klientu skaits veidojas no lauku sētu īpašniekiem un gados vecākās paaudzes, kas vēlas aizvākt vecus un bīstamus kokus, kas visbiežāk apdraud īpašnieku ēkas. Koku izzāģēšana tiek veikta arī Latvijas pašvaldībās, kas aicina veikt konkrētus darbus. Otrs klientu piesaistīšanas veids ir augļu koku kopšana un veidošana, turpinoties uzsāktajai sadarbībai ar augļu koku audzētājiem.
- Ņemt vērā sabiedrisko un dabas norišu iespējamo ietekmi: Saimnieks novērojis, ka izvēlētajā biznesa jomā biežāk klientiem nepieciešama palīdzība pēc svētku svinēšanas, jo pirms svētkiem cilvēki ir aizņemti ar citām lietām un gatavošanos, vai arī pēc spēcīgām vētrām.
- **Izvēlēties optimālāko darbības teritoriju:** Pēc līdzšinējās pieredzes uzņēmējs kā savu pakalpojumu sniegšanas teritoriju izvēlējies Kurzemes reģionu. Uz šādu izvēli viņu mudināja darba apjoms katrā reģionā, nepieciešamība īrēt vai gādāt tehniku, kā arī nokļūšana uz konkrēto vietu, kas kopā nosaka arī pakalpojuma sniegšanas izmaksas un cenu.

Rezumējums: Novērtēt un likt lietā tradicionālās vērtības: Saimnieks ir novērtējis koka burvību, kas raksturīga latviešiem, jo izsenis latvieši būves un mēbeles izvēlējušies radīt no koka.

Foto: <http://www.tukums.lv/lv/uznemeji/raots-novad>

Tukuma novada SIA „Zaļplavnieki”

Moto: Darbs ir hobijs!

Īpašnieks: Klāvs Krīgeris.

Darbības virziens:

Dārzkopība un graudkopība.

Saimniecību raksturojošie galvenie rādītāji: Šobrīd ir 45 ha, kuros audzē ķiplokus, rabarberus un graudaugus.

Saimniecības vēsture: Saimnieko jau astoņus gadus, pieredzi ieguvis tēva saimniecībā.

Saimniekošanas gaitā gūtā pieredze: Saimniecība atrodas Jaunsātu pagastā.

Jauns uzņēmējs – tikai 24 gadi, bet jau astoņu gadu pieredze saimniekošanā, jo no skolas gadiem ir darbojies tēva saimniecībā, tādējādi uzkrādams pieredzi.

Sadarbojas ar tēva saimniecību. Saimniecības attīstībā piedalās arī māsa, kura raksta projektus. Ar viņas palīdzību ir realizēts ES fondu projekts, kas jaunajam saimniekam ir ļāvis attīstīt saimniecību, pierādot, ka arī mazās saimniecības var darboties tikpat pilnvērtīgi kā lielsaimniecības. Tomēr „grūti tādiem jaunajiem saimniekiem”, jo ir biznesa plāns, bet nav pietiekamu līdzekļu, tāpēc jāsadarbojas ar bankām. Ir priecīgs, ka nopircis zemi astoņu hektāru platībā, kas dod zināmu stabilitātes sajūtu, jo konkurence par zemi ir milzīga.

Piemēram, blakus esošā lielsaimniecība ņem jebkuru zemi, arī aizaugušu, un pārsola jebkuru cenu. „Manā saimniecībā 80 % ir nomas zemes, tāpēc labi, ka tēvam zeme nomā ir ar ilglaicīgiem līgumiem, jo pēdējā laikā cilvēki slēdz tikai īstermiņa līgumus, kas palielina risku, lai nodrošinātu pareizu augu maiņu, un paiet laiks, lai zemi iekoptu”.

Izmanto daudzas iespējas, lai mācītos – dažādos semināros,ursos, tomēr uzsver, ka „galvenais ir pieredze”, kas ir radusies, strādājot saimniecībā. Ir iestājies LLU, vienu semestri nomācījies, tomēr nav varējis savienot saimniekošanu ar studijām un atgriezies saimniecībā.

Pagaidām nav iestājies nevienā lauksaimnieku organizācijā, ne arī kādā kooperatīvā, jo uzskata, ka „ziemā vēl varētu darboties kādā nevalstiskā

organizācijā, bet vasarā tam nav laika". Parasti draugi pilsētā jautā: „Ko var darīt šeit laukos?” Atbilde ir – „strādāt”. Un tad „visi domā, ka esmu darbaholiķis, bet tā nav, jo tas ir mans hobijs”. Ziemā cenšas atpūsties, slēpojot kalnos.

Rezumējums: Par nākotni ir noskaņots optimistiski un uzskata, ka saimniecība turpinās attīstīties, jo ir plāni izmantot vēl kādu iespēju uzrakstīt un realizēt projektu. Tā kā īpašumā ir jauna un jaudīga tehnika, vēlas arī palielināt rabarberu un ķiploku platības.

Tukuma novada zemnieku saimniecība „Eglāji”

Moto: Izaudzēt Latvijas skaistākos un garšīgākos ābolus!

Īpašnieks: Guntis Ofkants.

Darbības virziens: Augļkopība.

Saimniecības resursi: Saimniecībā ir ābeļdārzs 11,4 ha platībā; sezonā iegūst ap 150–200 t dažādu šķirņu ābolu.

Saimniecības vēsture: Saimniecība tika mantota; šobrīd zemnieku saimniecībā „Eglāji” saimnieko jau trešā paaudze – kopā ar saimnieku Gunti arī viņa dēls Kaspars. Agrāk audzēja visu ko – govīs, graudus, bet,

tā kā zeme ir ļoti kalnaina un grūti apstrādājam, tad nosliecās par labu augļkopībai; sāka ar zemenēm, bet „paši paliek vecāki, pieliekties nevar, bērni paliek lielāki – vairs neklausā, nav, kas zemenes lasa”, un līdz ar to pārgāja uz ābolu audzēšanu.

Saimniekošanas gaitā gūtā pieredze un atziņas:

- Ofkantu ģimenei pieder viens no pirmajiem **komercdārziem** Latvijā; saimniecība atrodas Engures novada Raudā, skaistā, kalnainā mežu ielokā ar skatu uz vairāk nekā 10 km attālo jūru.

- Visus izaudzētos ābolus realizē caur **kooperatīvu**, pārsvarā uz lielveikalu tīkliem – RIMI, MAXIMA; tos šķiro un fasē uz vietas saimniecībā.

- Kopā kooperatīvā ir 10 biedri, šobrīd saimniecībā ir kooperatīva uzbūvēta ābolu glabātuve, un šis laiks ir saspringts, jo pieejami projektu **līdzekļi**, ko apgūt caur kooperatīvu – tehnikas iegādei, glabātuvei. Bet, lai apgūtu šos līdzekļus, ir nepieciešama nauda, ko sākotnēji ieguldīt, un naudu kredītā dabūt ir grūti, jo bankas uzskata, ka

„ābeļdārzs ir zeme, kas apaugusi ar krūmiem”, un nesaskata tā vērtību, neprot novērtēt.

- Tā kā **pieredze** ir liela, pie Ofkanta kunga brauc citi augļkopji, arī lektori no LLU. Saimnieki sadarbojas arī kooperatīva biedru vidū.
- Saimnieka dēls Kaspars šobrīd strādā saimniecībā diendienā un izskatās, ka turpinās šo darbu.

- Saimniecība **labklājību** nodrošina, vienīgi lielas ir kredītsaistības, bet tas bija vajadzīgs, lai varētu strādāt ātrāk – nebūtu āboli jāvadā uz citām glabātuvēm Pūrē un citur, lai varētu ātri sagatavot pasūtījumus un mazs skaits cilvēku varētu padarīt visus darbus. Ja vajag papildu **strādniekus**, tos meklē turpat Raudā.
- **Zināšanas:** Saimnieki paši seko līdzī jaunumiem, arī cilvēki no novada informē par pieejamiem līdzekļiem, piemēram, LEADER projektiem. Liela priekšrocība ir tā, ka saimniece pati pārzina projektu sagatavošanas un ieviešanas procesu un grāmatvedību.

Rezumējums: Kopumā saimnieki pašu spēkiem labi tiek galā ar visiem darbiem saimniecībā, ir pieejama visa nepieciešamā tehnika. Saimnieki pozitīvi raugās nākotnē, domājot par to, ka saimniecību pārņems dēls Kaspars.

Tukuma novada zemnieku saimniecība „Mazveģi”

Moto: Neatkarība un brīvība.

Īpašniece: Daila Ermane.

Darbības virziens: Saimniecībā audzē zirgus, tur govus un mājputnus, nodarbojas ar biškopību.

Saimniecības resursi: Saimniecībā ir ap 30 zirgiem un 3 poniņi, 20 govus – jaukti krustojumi gaļas/piena liellopi, vistas, pīles un tītari, kā arī bites.

Saimniecības vēsture: Saimniekot sāka, kad varēja atgūt zemi no kolhoza. Tad nodalīja atsevišķu saimniecību no mammas

saimniecības, ar laiku paplašinājās – sākumā bija govus un cūkas, tad arī zirgs, un tā pamazām saimniecība palielinājās. Bites un zirgi ir bijusi saimnieces tēva sirdslieta; sākotnēji bites nav turētas, jo bija bail, ka nesakož zirgus, bet šobrīd tur gan zirgus, gan bites un šķiet, ka viss kārtībā, to var apvienot. Tās tur gan dēļ papildu ienākumiem, gan arī medum pašu patēriņam.

Saimniekošanas gaitā gūtā pieredze un atziņas: Ikdienas ienākumi tiek gūti no olu pārdošanas, zirgi tiek audzēti un pārdoti dažādā vecumā, sākot no sešiem mēnešiem, bet parasti līdz trīs gadu vecumam – pirms jāuzsāk to iejāšana un trenēšana. Zirgus pārdod

gan vietējā tirgū, gan eksportam. Tiek turētas dažādas šķirnes - pēc principa „tas kas citiem nav”: vairāki genofonda zirgi, trīs ardeņi un citi.

- Arī **govis** ir dažādas: ir gan Šarolē, gan zilās govus un citas interesantu krāsu govus; tās vairs neslauc, jo ar to ir daudz darba.

- **Bites** ir 30–40 stropi, medu pārdod uz vietas, ir nokārtotas visas Pārtikas un veterinārā dienesta (PVD) prasības, veiktas ūdens un medus analīzes, lai pretendētu uz ES atbalstu biškopībai.

- Audzē arī **gradus** vistām, kartupeļus savām vajadzībām.
- Kopējā platība ir ap 60 ha, no tiem 20 ha ir mežs. Ar savu **zemi** nepietiek, netālu no saimniecības nomā zemi, otrs saimnieks ir priecīgs, ka neapstrādāto zemi nogana zirgi, jo blakus ir smiltsērķšķu dārzi un nevar lietot ķimikālijas, lai nezaudētu ekoloģisko statusu.
- Vairāki zirgi ir atdoti uz trenēšanu Tukumā, tie tiek izmantoti **izjādēm** un bērnu apmācībai. Bērni jā arī sacensībās, bet saimniece pie sevis cilvēkus uz izjādēm neņem, jo uzskata, ka tas nav to vērts un šādi „svētdienas jātnieki” nodara zirgiem tikai ļaunu.

- Saimniecībai blakus aug divi lieli dižkoki un avots, kā arī ir izrakts dīķis un uzbūvēta guļbaļķu pirtiņa; **vieta** ir skaista, bet tūristus viņi nevēlas uzņemt, jo nepatīk sveši cilvēki savās mājās.
- Daila ir pabeigusi ekonomikas studijas neklātienē, bet tas viņu tracina, nepatīk rēķināt līdzī „kas dod plusu un kas dod mīnusu, tas ir dzīvesveids un viss”. Runājot par **labklājību**, saka, ka „bagāts nevar palikt, iztikt var” – visu dara pamazām un paši.

Rezumējums: Saimniece kā lielāko vērtību dzīvošanai laukos nosauc brīvību, to, ka cilvēks pats par visu ir atbildīgs, nav jāiet uz darbu un jāstrādā kāda cita labā, lai gan darbs saimniecībā ir smags.

Tukuma novada zemnieku saimniecība „Sarmas”

Moto: Katram vecumam savi darbi.

Īpašnieks: Jānis Učelnieks.

Saimniecības modelis: Saimniecības specializācija ir ogu audzēšana (zemenes, smiltsērķšķi un tagad arī cidonijas) un mājputnu audzēšana (ap 100 piļu un vistu). Produkcija tiek realizēta tiešajā pārdošanā; ogas tiek arī saldētas un realizētas pārstrādei. Piedāvā interesentiem atbraukt un salasīt ogas, par ļoti zemu cenu. Saimnieks ir arī individuālā darba veicējs 15 specialitātēs.

Saimniecības resursi: 11,7 ha piemājas

zemes; jau 30 gadus ilga pieredze zemeņu audzēšanā; smiltsērķšķu audzēšana no 2002. gada; ģimenes darbaspēks, zinātkāre un pielāgošanās spēja; saimnieka daudzveidīgās specialitātes, kas ļauj gūt papildu ienākumus dažādos gada posmos; līdzdalība profesionālajās asociācijās (Augļkopju, Truškopju); saimniecības ienākumi un ES platību maksājumi.

Saimniecības vēsture: Saimnieks ir vietējais, mājas nopirka 1985. gadā, vēlāk piepirka klāt zemi. Saimniecības attīstībā galvenās ražošanas jomas bijušas vairākas, tās mainījušās līdzī plašākajām tirgus un cenu izmaiņām, kā arī saimnieku spējai ieguldīt nepieciešamo darbu labu rezultātu sasniegšanai. Piemēram, piena lopkopības posms tika pabeigts, kad ap 2000. gadu samazinājās piena cenas. Turpināja nodarboties ar šķirnes trušu audzēšanu, bet tad kļuva par grūtu izbaukt uz izstādēm, kas ir ļoti svarīgas, lai būtu aprītē šajā jomā, tādēļ trušus un citus mājlopus vairs netur, tikai mājputnus. Pašlaik priekšplānā izvirzījusies ogu audzēšana un dažādu risinājumu meklēšana ogu pārstrādei. Piemēram, bija doma par sulu izgatavošanu pašiem, bet atdūrās pret darbaspēka problēmu. Taču turpina analizēt, meklēt noietu un risinājumus.

Saimniekošanas gaitā gūtā pieredze un atziņas:

- „Jo mazāk zemes, jo vairāk jārēķina, cik var dabūt”. Viss tiek izskaitļots - piemēram, sezonā **pareizi jāsaplāno ražu secīgums**, lai visu laiku „kaut kas notiek”.
- „**Viss pašam jāmeklē, klāt nenesīs**”. Ienākumu avotu daudzveidībai saimnieks darbojas kā individuālā darba veicējs, šādā statusā reģistrēts Valsts ieņēmumu dienestā (VID) – Učelniekam ir 15 specialitātes, ar katru kādā gada posmā var pelnīt. Piemēram, gadījumos, kad

- kaimiņam vajag kombainieri, vai ziemā, kad var iet mežā strādāt. Jānis ir arī mednieks.
- Izmantot un pielāgot savām vajadzībām dažādus zināšanu avotus. Saimniekam **ir zināšanas gan par saimniekošanu, gan arī par grāmatvedību**, ko lielā mērā kārto pats; ko nesaprot, aiziet pie VID konsultanta vai pie pazīstama grāmatveža. Saimnieks uzskata, ka **noderīgas ir asociācijas** – Augļkopju, Truškopju. Tās piedāvā apmācības, seminārus, kā arī organizē apmaiņas braucienus, „dalās ar pieredzi, knifi visādi”. Vērtīgi ir arī pieredzes braucieni, ko mājražotājiem organizē LLKC. Katru gadu reizes trīs kaut kur brauc. Asociācijas sūta informāciju, no LLKC zvana „meitenes”. Vērtīgi ir „redzēt no malas”, bet redzēto pats pielāgo, „kā liekas ērtāk”.
 - **Racionalizācija** („slinks domā”): roku darba samazināšanai izmanto dažādus risinājumus, piemēram, zemeņu audzēšanā noslēpums ir salmi; smiltsērķšķu griešanā arī dara pa savam, tāpat novākšanas paņēmienos. Piedāvā cilvēkiem pašiem novākt ražu, ko atdod par ļoti zemu cenu. Popularizē to „Lauku ceļotājā”, 1188, „Zaļajās lapās”, caur LLKC un nodod šo informāciju no mutes mutē. Cilvēki gan esot visai kūtri. Vīna taisītāji mēdzot atbraukt pēc ogām.

Rezumējums: Labklājība nav tikai nauda. Saimnieks uzskata, ka augstas labklājības viņiem nav, bet nav arī lielu vajadzību – pērk tikai piena produktus un maizi. Strādā paši sev, un tas ir svarīgākais.

Tukuma novada ģimenes zemnieku saimniecība „Saulgrieži”

Moto:

Mērķtiecīga, pakāpeniska, profesionāla izaugsme.

Īpašnieki: Madara Stūrmane,
Guntis Stūrmanis (tēvs).

Saimniecības modelis: Saimniecība ir specializējusies dārzeņu un stādu audzēšanā un tiešajā tirdzniecībā. Tā mēdz sadarboties ar citiem stādu audzētājiem plašāka sortimenta nodrošināšanā. Papildus saimniekošanai jaunā saimniece piedāvā pakalpojumus ainavu labiekārtošanā, kas

sabiedrībai pazīstamāki ar uzņēmuma nosaukumu „GallyGardens”.

Resursi: Seši hektāri apsaimniekotas zemes, siltumnīcas, tehnika (traktors, kartupeļu stādāmais, miglotājs; traktoriņš, kas veic mazos darbus, piemēram, pieved zemi; mazā tehnika – frēzes u. c.), praktiskā pieredze, Bulduru vidusskolā un LLU apgūtās profesionālās zināšanas, uzņēmība, vecāku atbalsts un pieredze, publiskais finansējums, profesionālie sadarbības tīkli.

Saimniecības vēsture: Saimniecības zeme kādreiz piederējusi Madaras vecvecākiem, ko turpina apsaimniekot viņas tēvs.

Jau kopš mazotnes Madara strādājusi tēva saimniecībā, kur sākotnēji audzēti gurķi segtajās platībās; cik vien Madara sevi atceras, ir bijis jāstrādā. Arī laukos pie omītes bijis jāravē, un šī nodarbe Madarai nav likusies apgrūtināša, drīzāk nomierinoša.

Tēvam savā laikā tika arī kokzāģētava, kas šobrīd gan vairs nestrādā. Tēvs iesāka celt siltumnīcas, jo gaterī varēja iegūt vajadzīgos materiālus. Tika uzceltas četrkantīgas siltumnīcas, kurās sākās saimniekošana.

Pusaudža gados Madara pēc savas iniciatīvas iestājās Bulduru Dārzkopības vidusskolā, jo likās saistoši un perspektīvi līdzās vidusskolas izglītībai apgūt arī papildu profesiju. Studiju laikā Madarai ļoti iepatikās puķes un dārza kopšana. Madara sāka audzēt puķes Bulduru vidusskolas pēdējā kursā. Tajā laikā tika gatavots arī projekts, kurā varēja piedalīties vienīgi jaunie zemnieki, kas bija ieguvuši lauksaimnieka izglītību. Projekts tika rakstīts siltumnīcu izbūvei. Vienā no siltumnīcām tika paredzēts audzēt puķu stādus, bet otrā – tomātus.

Saimniecībā tiek audzētas arī zemenes, kartupeļi, kāposti un burkāni, kas, tāpat kā stādi, tiek realizēti vietējā tirgū. Neliela daļa saimniecības produkcijas – dārzeni un ogas – tiek vesta arī uz mazažām kafejnīcām un restorāniem Tukumā un Rīgā. Madara mēdz braukt tirgoties arī gadatirgos. Viņai ir iecere atvērt stādu tirdzniecības laukumu saimniecības tuvumā.

Šobrīd saimniecībā ir arī platības, kas tiek iznomātas un kur tiek audzēti graudi. Taču pamazām katru gadu pa hektāram vai diviem tiek apsaimniekots klāt, kur tiek iestādītas ogas – avenes, plūmes u. c.

Papildus darbam saimniecībā Madara arī veido dārzu ierīkošanas projektus un skices, kurus vēlāk arī pati ierīko un kopj.

Saimniekošanas gaitā gūtā pieredze un atziņas:

- **Nostiprināt praktisko interesi ar profesionālām zināšanām:** Madara beigusi LLU Lauksaimniecības fakultāti, kur saņēmusi agronoma diplomu ar specializāciju dārzkopībā; iegūta profesionālā izglītība „Parka un dārza kopšana”, lai apgūtu jaunas zināšanas nozarē, kas viņai ļoti patīk. Šobrīd mācās LLU programmā „Uzņēmējdarbības vadība”. Madara uzskata, ka tieši Bulduru dārzkopības vidusskolā tika radīta patika pret puķēm.
- **Ar produkcijas kvalitāti un personiskām attiecībām iegūt klientus un nostiprināties tirgū:** Madara pati personīgi pārdod saimniecības produkciju vietējā tirgū, jo laika gaitā viņa kļuvusi atpazīstama. Madara secinājusi, ka saimniecības produkcijai ir labs noiets, jo cilvēki uzticas jau zināmām lietām, un svarīgi ir saglabāt šo kvalitāti un cilvēku uzticību, ja ir vēlšanās attīstīties un nopelnīt. Tirgoties vietējā tirgū vai gadatirgū, pēc Madaras domām, nav īpaša starpība, jo vienlīdz labs noiets ir abās vietās. Galvenais ir kvalitāte un pastāvīgums.
- **Sadarboties ar kolēģiem:** Madara sadarbojas ar citām stādaudzētavām, lai varētu piedāvāt plašāku produkcijas klāstu. Sadarbība ļauj klientiem piedāvāt gan puķu stādus, gan krūmu un skujkoku stādus. Madara iesaistījusies stādu audzētāju biedrībā, ko uzskata par labu informācijas avotu.

Rezumējums: Apzināt dažādus nepieciešamos ieguldījumus un izvēlēties izdevīgāko risinājumu: laika gaitā Madara nonākusi pie secinājuma, ka dažkārt izdevīgāk ir audzēt tieši stādus, nevis gala produktu, piemēram, kāpostgalvas, jo produkcijas audzēšanai nepieciešams vairāk materiālu un laika.

Tukuma novada zemnieku saimniecība „Geidas”

Moto: Esam paši sev saimnieki!

Īpašnieki: Gundega un Oskars Jēkabsoni.

Saimniecības modelis: Bioloģiskā piena lopkopība, piena realizācija pārstrādātājiem; papildus tiek piedāvātas grupu ekskursijas pa saimniecību, pašu izveidotā piensaimniecības vēsturiskā inventāra muzeju.

Saimniecības resursi: 100 ha zemes, saimnieku profesionālā izglītība un pieredze, dalība dažādos profesionālajos tīklos un vietējas sabiedrības dzīvē, atpazīstamība un

reputācija (bijuši konkursa „Sējējs” laureāti, iegūti arī citi apbalvojumi); prasmīga subsīdiju un ES atbalsta programmu izmantošana.

Saimniecības vēsture: Saimniecību izveidoja 1990. gadā, kad saimnieki apprecējās (uzreiz pēc skolas beigšanas). Sākumā palīdzēja abu ģimenes, iedeva „katra pa druska” – govi, aitu; māju būvēja vīratēvs, vīramāte palīdzēja ar zināšanām un sakariem, meklējot māju; abām ģimenēm bija privatizācijas sertifikāti un nedaudz mantotās zemes. Turpmākā attīstības gaita balstījās **prasmīgā iespēju izmantošanā, gatavībā riskēt un izmēģināt nezināmo**, kā arī atmett neefektīvo. Saimniecības vēsturē ir bijuši vairāki „lūzuma brīži”, kas veiksmīgi pārvarēti, un attīstība turpināta jaunā kvalitātē.

Sākumā „[lopkopības] sistēma visiem nezināma, visiem tikai „kolhozu zināšanas”. Sākumā nāca kontrolēt visi vienlaikus. Pamazām aizgāja tikai uz pienu. Ar PVD labi sadarbojās, lai gan piens ir „sarežģītāks no higiēnas viedokļa”.

2004. gadā nolēma „**iet uz bioloģisko**” – tas bijis „lūzuma brīdis”. Tas likās gan ekonomiski labs pavērsiens, gan „sirdij tuvs”. Ļoti noderēja atbalsta maksājumi bioloģiskajām saimniecībām. Bija programmas „standartu sasniegšanai” –

tika iegādātas nepieciešamās iekārtas u. c.

Nākamais „lūzums” bija, kad nolēma pārbūvēt kūti tā, lai var turēt vairāk govju un vairāk mehanizēt. **Bija jāņem kredīts**, viss bija iekļāts. Tomēr „viena lieta ir uzcelt kūti, otra – piepildīt”. Vajag vairāk zemes (ganības, graudus), vairāk tehnikas, vairāk barības, vairāk darba. Par kūtmēsli glabātuvī nesatraucas – uzrakstīja projektu, dabūja ES naudu, „no sirds sakārtos, jo tam pienācis laiks, tas ir pat loģiski”.

Taču šobrīd (pēc 20 gadiem) **jūtas izveidojuši pamatu**: visa ir pietiekami, visa tehnika ir, bērni izglītoti. Atkal lūzuma brīdis – vai kļūt lielākiem? Saimniece domā, ka tad „nebūs

vairs privātuma – būs kolhozs, pilns ar strādniekiem”. Apsver domu par aitām, trušiem. Vēl par agru pašiem paiet malā un atdot visu dēlam – bet arī viņam gribas būt patstāvīgam. Jāizdomā, kā.

Saimniekošanas gaitā gūtā pieredze un atziņas:

- „Ar govīm ir dzīve bez brīvdienām”. Lai gan saimniekošanas gaitā sasniegta stabilitāte un labklājība, joprojām būtisks ir jautājums par to, kā bez algota darbspēka piesaistes iegūt sev vairāk brīva laika citu mērķu īstenošanai.
- Viss ir „laba skola”. **Liela daļa zināšanu ir apgūtas darot**, piemēram, uzsākot gatavot projektus saimniecības attīstībai, sākotnēji ir bijis bail, tika gatavoti tikai nelieli projekti, bet saimnieki visu „ļoti rūpīgi plānoja” un uztvēra to kā pieredzes gūšanas iespēju.
- **Aktīva iesaiste vietējās sabiedrības dzīvē** ir vērtība. Džūkstes pagastā ir interešu grupa (sieviešu grupa), Gundega vada arī mazpulkus; turpat ir eko grupa, mednieki, lasītāju klubs, pensionāru klubs, sieviešu ansamblis, muzeja draugi. Gundega ir aktīva arī Bioloģisko zemnieku biedrībā; interesējas par permakultūru, seno sēklu saglabāšanu. Ar mazpulku grupu sadarbojas ar Pūres dārzniecību – kāļu sēklu, seno Latvijas tomātu sēklu, cūku pupu audzēšanā. Vasarā saimniecībā organizē vasaras nometnes bāreņiem.
- **Iedvesmo saziņa ar citu jomu saimniecībām**. Piemēram, Gundega daudz komunicē arī ar aptuveni 50 zemniekiem Latvijā, kas nodarbojas ar „veselības lietām” (biedrība „Vides veselības saime”) – tējas, pirtis, dažādas gudrības. Tur savstarpēji iedvesmojas, kopā apmeklē mazās saimniecības Eiropā, ceļ savu pašapziņu. No redzētā Eiropā spriež, ka „mazie” var būt „pašpietiekami un laimīgi, nevis stresaini kā liemie”.
- Svarīgi **saglabāt tādu darbības mērogu, kas pašiem ir komfortabls un sagādā gandarījumu**. Piemēram, saimniecība piedāvā ekskursijas (popularizē ar Tukuma Tūrisma Informācijas Centra starpniecību) par pienu (ir neliela ekspozīcija ar vēsturiskiem rīkiem, ļauj pašiem darboties) – brauc ģimenes, kompānijas, „kas grib, tas atrod”. Lielas grupas nepatīk, tad jūtas „kā konveijers”. Patīk darboties ar mazām grupām, cienā arī ar pašu pienu, maizi, ievārijumu.
- Saimnieci satrauc zemnieka tēls: „Lauksaimnieki tikai pēdējos gados sāk saredzēt sava darba vērtību, cieņu”. Turklāt viņa uzskata, ka vajadzētu „līdzsvarotākus atbalsta instrumentus” kā lielajiem, tā arī mazajiem.

Rezumējums: Jāmācās visu laiku. Saimnieki uzskata, ka visās jomās vajadzīgas „nākamā līmeņa zināšanas” – bioloģiskajā lopkopībā, veterinārijā, būvniecībā, mārketingā, saimniecības finanšu vadībā. Līdz šim viss vairāk plānots „uz sajūtām, ne zināšanām”. Noder ne tikai zināšanas par lauksaimniecību. Lai gan zināšanas par saimniekošanu saimnieks ieguvis Bulduru tehnikuma neklātienē („lauksaimnieks”) un saimniece ir LLU diplomēta agronome, krietni vēlāk saimniece studējusi arī maģistrantūrā organizāciju un sabiedrības pārvaldes studiju programmā. Tas devis saprašanu par sabiedrību, tās procesiem, ko saimniece uzskata par lielu vērtību.

Tukuma novada zemnieku saimniecība „Vallieši”

Moto: Neatlaidība. Fanātisms. Spītība.

Īpašniece: Anta Krauze.

Darbības virziens: Piena lopkopība.

Saimniecību raksturojošie galvenie

rādītāji: 50 ha savas zemes, 30 ha nomā, 30 govīs.

Saimniecības vēsture: Mantota no vecākiem 1992. gadā, tomēr ir iets attīstības ceļš, nedaudz paplašinot platības, tās nomājot, un izkopjot ganāmpulku. Nav bijis viegli stabilizēt saimniecību, jo ir ierobežojošie faktori- zeme un piena kvotas.

Saimniekošanas gūtā gūtā pieredze un atziņas:

- Sliktākais ir **nedrošība**, neko nevar īsti plānot. Attīstīties plašumā nevar, jo nav zemes. Piena cenas – kad tās samazinājās, daudzi likvidējās. Katram santīmam ir nozīme. Dažādas ķibeles ir pat pārāk bieži. Kā izdzīvojuši? Neatlaidība, fanātisms, spītība. Attīstības ierobežojums ir ne tikai zemes neesamība: piena kvotas arī kontrolē, nevar slaukt vairāk. Subsīdijas ir liels atbalsts – par katru govī, par pienu, par zemi.
- Liela problēma tagad ir prasība pēc mēslu krātuves. **Lieli līdzekļi, liels darbs**, atļaujas, būvprojekts! Bet īstenībā vajadzētu paplašināt kūti, jo tur pašlaik ir tikai roku darbs – neko nevar mehanizēt tik mazā ēkā. Līdzekļus vajadzētu arī mājas remontam.
- **Vietējā kopiena** – saimniece ir skolas vecāku padomē un tur daudz komunicē ar citiem vietējiem. No turienes arī pazīst vietējās nelabvēlīgās ģimenes. Pati palīdz ar kādu kartupeļu maisu.
- Pašas priekam saimniece aizraujas ar **ziedu audzēšanu**, to stādiem gan nežēlojot ne naudu, ne laiku – braukā pa stādu audzētavām, meklē visu ko.
- Saimniece pēc izglītības pārtikas tehnologs. **Zināšanas** iegūst lasot, brauc uz sanāksmēm, semināriem Tukumā (LLKC). Zināšanas devusi dzīve un pašas pieredze. Svarīga ir interneta pieejamība, tur var uzzināt par (nozāres) politikas aktualitātēm. Citas svarīgas zināšanas: agronomija, veterinārija, par tehniku, par būvniecības lietām. Visas nāk no pieredzes, t. sk. maksājot par pašu kļūdām.

- **Nākotne:** jauna nojume pie kūts atvieglotu darbu. Ko darīt jau ir visu laiku. Jācer, ka viens no bērniem tomēr pārņems saimniecību.
- Ko gribētu no valsts? Lai mazāk kontrolē. Lai ļauj strādāt. Traucē **ES prasības**, kas uzrodas pēkšņi; smagie nodokļi, īpaši PVN.

Rezumējums: Mazā saimniecība nozīmē darbošanos tik, cik paši var izdarīt, un, kas izdarīts, tas arī paliek pašiem. Ar to arī pietiek. Var būt pats sev saimnieks. Gan kungs, gan kalps. Algotu darbu strādāt nevarētu.

Tukuma novada individuālais uzņēmums „Liepa”

Moto: Ideja par mazu, gudru un oriģinālu produktu.

Īpašniece: Līvija Paparinska.

Darbības virziens:

Bioloģiskā lauksaimniecība, zīmola „Dabīgs gardums” augļu-ogu konfektes.

Saimniecības resursi:

20 ha lauksaimniecības zemes; smiltsērķšķu stādījumi; mājās izveidots ražošanas cehs, kur tiek ražota visa produkcija; saldētava un produkcijas glabātuves.

Saimniecības vēsture: Saimniece nopirka zemi 2002. gadā, sāka ar smiltsērķšķiem 2003. gadā, bijuši arī dārzeņi. No 2006. gada „tīra” **bioloģiskā saimniecība**, šobrīd paši audzē smiltsērķšķus un ražo dabīgas konfektes no dažādiem augļiem, dārzeņiem un ogām.

Saimniekošanas gaitā gūtā pieredze un atziņas:

- **Saimniecei ir vīzija**, un viņa uz to iet. Kā saimniece pati saka: „Nēsājos ar ideju.” Konfekšu ideja radās, kad krīzes iespaidā vairs neatmaksājās vest uz tirgu ievārijumus.
- Divi gadi pagāja receptūras pilnveidē. „Bioķīmijā bija jāiebrauc.” **Ekspertentēja un analizēja kļūdas.** „Tas ir dzīvs produkts, kuram vajag elpot” – „mazs, gudrs, oriģināls” produkts. Receptes Līvija rada intuitīvi, konsultējas par tehnoloģijām – kā sapludināt kopā vīzijas un iespējas un palaist ražošanā.
- Ir liela saldētava. Varētu attīstīties, bet **bremzējas piegādes no audzētājiem.** Ogas iepērk arī no citiem; meklē bioloģiskās un rosina paplašināt. Zemnieki paši mēdz piedāvāt kaut ko audzēt un stādīt. Ļoti maz ir ērkšķogu, tā ir vietējo nenovērtēta oga.
- Saimniece domā, ka viņai ir „**zemnieka gēns**”, lai gan augstākā izglītība iegūta Latvijas Mākslas akadēmijā. Uzsākot saimniekot, saimniece regulāri dalījās pieredzē ar citiem smiltsērķšķu audzētājiem, uzkrājot savu pieredzi.
- Paparinskas kundze cenšas ne tikai saražot dabīgu, garšīgu un inovatīvu produktu, bet to arī virzīt tirgū – **piedalās izstādēs un tirgos.** Cenšas atrast vietas, kurās visizdevīgāk produktu varētu realizēt, tomēr uzsver, ka ārpus Rīgas īsti tomēr pircēja nav. „Lielajos gadatirgos vēl var, bet pēdējā laikā pieprasījums ir noplacis.” Šo produktu nevar lēti pārdot, jo augstas ir ražošanas izmaksas un „parastiem produktiem” ir liela konkurence ar visiem, tāpēc jāpielāgojas un jāatrod kaut kas īpašs. „Unikālajam produktam” cenu var noteikt paši. Tomēr šķērslis joprojām ir realizācija.

- Saimniece uzsver, ka ļoti vajag zināšanas mārketingā, tāpēc ar preces virzīšanu tirdzniecībā palīdz mārketinga speciāliste – svarīgi ir ne tikai precī nogādāt līdz veikalam, bet arī tas, kā tā veikalā tiek novietota, kā veikals ar precī „strādā”, lai piesaistītu pircēju uzmanību un pārdotu vairāk. Uzņēmumam ir izveidota arī mājaslapa <http://www.dabigsgardums.lv/>. Veidojot jaunus produktus, tiek strādāts ne tikai pie konfekšu garšas, bet arī iepakojuma – pie tā, lai tas būtu ērti lietojams, saglabātu produkta īpašības un arī būtu pievilcīgs pircējiem, saglabājot “dabīgu izskatu”. Uzņēmuma darbā palīdz arī ārēja grāmatvede, jo „noteikumi visādi” mainās strauji, pašam mazajam uzņēmējam ir grūti tiem sekot līdzi.

Rezumējums: Runājot par nākotni, saimniece saka, ka tā ir „miglā tīta, bet šajās korpēs esam iekāpuši un tagad braucam”. Saimniecei ir daudz jaunu ideju jauniem konfekšu veidiem, šobrīd ražošanā tiek laista jauna tautasdziesmu un gadalaiku iedvesmota konfekšu sērija, tiek plānoti arī mājaslapas uzlabojumi.

Tukuma novada zemnieku saimniecība „Gulbji”

Moto: Tradīcijas un specializācija.

Īpašnieks:

Pēteris Heimanis, saimnieko kopā ar dēlu Oskaru.

Saimniecības modelis: Saimniecība „Gulbji” specializējusies augļu koku un ogulāju audzēšanā un tirdzniecībā. Tā sniedz arī pakalpojumus – konsultācijas augļu dārzu ierīkošanā un kopšanā. Saimniecībai ir sadarbības pieredze un plašs kontaktu tīkls, taču tā pamatā darbojas patstāvīgi.

Resursi: 11 ha zemes, divi traktori, KRESS firmas ražotais rotējošais pirkstu kaplis (KRESS Fingerhacke), kas līdz minimumam samazina ravēšanu ar rokām – atliek tikai dīgstu stadijā izbraukt visas rindstarpas. Noder īpašnieka agronoma izglītība, profesionālā pieredze izmēģinājumu stacijā, ilga praktiskā pieredze un uzkrātās zināšanas, plašs sociālo kontaktu tīkls zinātnieku un praktiķu vidū, nostiprinājusies laba saimniecības reputācija. Nopietnu ieguldījumu saimniecības attīstībā dod dēls Oskars, kuram ir dārznieka izglītība un kurš ir LLU 4. kursa students. Īpaši noderīga saimniekošanā ir dēla mūsdienīgā domāšana.

Saimniecības vēsture: Pēterim Heimanim ir ražošanas un tirdzniecības pieredze jau kopš pusaudža gadiem, kad kopā ar mammu audzējuši un tirgojuši tulpes. Saimnieks LLU ieguvis agronoma izglītību un 15 gadus nostrādājis izmēģinājumu stacijā Pūrē. Sākumā padomju laikā nomātās zemēs audzētas upenes, vestas uz tirgiem. Notika arī sadarbība un darbošanās kooperatīvā. Pirms 10 gadiem tika nopirkta sava zeme. Ar kolēģi tika audzētas arī kazenēs, bet ar laiku nācās saprast, ka vienlaikus nav iespējams novākt divas ražas, tāpēc izvēlējušies specializēties kazeņu stādu audzēšanā. Pēc tam izmēģināta zemeņu audzēšana – platībā līdz pieciem hektāriem. Sākumā bizness bija izdevīgs ogu audzēšanai, taču vēlāk pārgājuši tikai uz stādu audzēšanu lēto importēto „poļu” zemeņu dēļ. Izmēģināta arī aveņu audzēšana, šobrīd arī tiek audzēti tikai aveņu stādi. Lai arī saimniecība attīstās, balstoties galvenokārt uz saviem finanšu resursiem, tā izmantoja publisko finansējumu daļēji naturālo saimniecību pārstrukturēšanai.

Tā pakāpeniski, piemērojoties tirgus apstākļiem un sev pieejamiem resursiem, saimniecība nonākusi līdz savai šī brīža specializācijai – **augļu koku un ogulāju audzēšanai un tirdzniecībai**. Stādi tiek tirgoti saimniecības izveidotā tirdzniecības vietā un Rīgas Centrāltirgus stādu placī. Saimniecība ir nostiprinājusies vietējā tirgū, pateicoties

kvalitatīvajai produkcijai. Šobrīd tiek apgūti arī ārvalstu tirgi: notiek **stādu sūtīšana uz Skandināviju, Vāciju**. Taču saimniekam nav mērķa apgūt lielus tirgus, jo svarīgāk ir saglabāt preces kvalitāti un spēju patstāvīgi darboties.

Saimniekošanas gaitā gūtā pieredze un atziņas:

- **Attīstīties pakāpeniski, balstoties uz saviem resursiem:** darbošanās sāka no mazumiņa, lēnām ieguldot līdzekļus un spēkus un virzoties uz priekšu. Saimniecības attīstībai tiek plānoti, taupīti un ieguldīti vienīgi personīgie līdzekļi, neizmantojot kredītus. Saimnieks atzīst, ka „īstenībā jau konkurence nav pārāk liela tādā labā līmenī, jo izglītība ir īpaša, un īpaša pieredze vajadzīga”.
- **Būt pacietīgam un mīlēt savu darbu:** stādu audzēšana ir ļoti lēns process – koks aug trīs četrus gadus. Darbojoties ar stādiem, saimnieks norāda, ka šādam darbam noteikti ir jāpatīk un zemnieku saimniecībā „Gulbji” savs darbs tiek ļoti mīlēts.
- **Izmantot modernos saziņas līdzekļus un reklamēt sevi:** saimniecībai ir sava mājaslapa www.heimanis.lv, kas tiek regulāri atjaunināta. Apzinoties citus konkurentus Pūres novadā, saimniecības tēls mājaslapā netiek veidots saistībā ar Pūri. Saimniecībā tika apzinātas iespējas arī **reklāmas kampaņu veidošanai:** tika izmantota iespēja reklamēties radio SWH. Radio tika izveidots reklāmas „klipiņš”, kurā raksturota situācija, ar ko saimniecība nodarbojas, kā darbi tiek darīti. „Dumpis ierunāja ar visu savu plato „e” un aizgāja.” Sestdienās SWH raidījumā „Dārza ziņas” tika reklamēta saimniecības mājaslapa, kas palīdzēja biznesa attīstībai.
- **Rast nepieciešamo tehnikas nodrošinājumu:** lai attīstītu saimniecību, nepieciešama arī tehnika. Līdz šim izmantota iespēja īrēt tehniku no lielajiem zemniekiem, jo lauki jāapar reizi gadā. Pirms trim gadiem tika iegādāts personīgais traktors. Šobrīd izveidojusies nepieciešamība iegādāties jaudīgāku tehniku.

Rezumējums: Sekot jaunajam un pārņemt lietas, kas jau darbojas: stādu audzēšanai Pēteris izvēlas pārbaudītas lietas. Viņš lasa speciālo literatūru, seko jaunākajām tendencēm nozarē un audzēšanas niansēm un arī pats izmēģina jaunus paņēmienus.

Engures novada zvejnieku saimniecība „Dienīnas”

Moto: Zvejnieku sētas tradīciju saglabāšana un popularizēšana.

Īpašnieki: Iveta un Oskars Celkarti.

Darbības virziens: Saimniecība nodarbojas ar zvejniecību, zivju kūpināšanu, piedāvā atpūtu pie jūras un tradīcijās balstītu zivju degustēšanu.

Saimniecības resursi: 1,1 ha zemes, viesu māja tūristu uzņemšanai, zvejas laiva, kūpināšanas cehs.

Saimniecības vēsture: Zvejnieki jau vismaz piektajā paaudzē, mantota saimniecība un saglabātas zvejniecības tradīcijas. Arods apgūts no vecvecākiem, taču galvenais nosacījums ir **just ar sirdi, kā lietas darāmas.**

Vīrs no četrpadsmit gadu vecuma sāka strādāt zivju pārstrādes ceihā Bērzcīemā, kas pirmās brīvvalsts laikā tika izveidots kā artelis, pēc tam kolhozs un tagad ir SIA. Pirms piecpadsmit gadiem, attīstoties tiešās tirdzniecības vietām zivju tirgošanai gar ceļmalām jūras piekrastes teritorijā, uzsākuši arī savu privāto biznesu – zivju kūpināšanu un tirdzniecību.

Lai piesaistītu klientus, tika izveidota oriģināla reklāmas zīme „ZIVIS NĀCIET SĒTĀ”, kas tiek izvietota pie saimniecības sētas un tagad kļuvusi par atpazīšanas zīmi.

Pirms diviem gadiem tika izveidots arī veikaliņš zivju tirdzniecībai, kurā tiek pārdotas pašu kūpinātas vietējās zivis. Svaigās zivis tiek iepirktas arī no citiem vietējiem zvejniekiem.

No 2002. gada saimniecībā ir pieejama arī lauku māja viesu uzņemšanai, kas saglabājusies vairākās paaudzēs. Tā ir 1889. gadā celtā senču zvejnieku mājiņa. Saimniekiem svarīgi bija saglabāt to pēc iespējas autentiskāku,

papildus nodrošinot vienīgi, lai mājā būtu pieejams siltais ūdens un citas ikdienas sadzīvē nepieciešamas lietas. Vasaras periodā mājiņā izvēlas uzturēties gan latvieši, gan ārzemnieki. Visiem patīk baudīt Bērzcīema mieru un jūras klātbūtni. Saimniecība iekļauta arī Lauku ceļotāja tīklā, kā arī ir **izveidota mājaslapa** www.dieninas.com, kurā var atrast informāciju par saimniecībā piedāvātajiem pakalpojumiem un tās atrašanās vietu, kā arī Bērzcīema vēsturi.

2012. gadā **saimniecība ieguva pirmo vietu** un naudas balvu Zivsaimniecības Sadarbības tīkla (ZST) konkursā „Piekrastes teritoriju ekonomiskās aktivitātes veicināšanas programma”. Pēc gada šai pašā konkursā tā ieguva otro vietu.

Zvejnieku sēta „Dieniņas” 2014. gada pavasarī saņēma kultūras zīmi „Latviskais mantojums” par centieniem saglabāt un popularizēt piekrastes zvejnieku tradīcijas. 2014. gadā „Dieniņas” kļuva arī par apbalvojuma „Laiks Ziedonim” kandidāti tautsaimniecības nominācijā „Zemi es mācos”, kā arī bija starp kandidātiem uz Kurzemes tūrisma balvu „Dižā Kurzemes garša 2014”.

Saimniekošanas gaitā gūtā pieredze un atziņas:

- Zivsaimniecības nozarē mazajiem zvejniekiem ir šķēršļi kopējās ES flotes ietvaros. Pēdējo gadu laikā izveidojusies nelabvēlīga situācija ar jaunu zvejas laivu reģistrāciju, kas kavē zvejniecības nozares attīstību jūras piekrastes ciemos, piekrastes saimniecībās, ierobežojot mazo zvejnieku saimniecības.

- Vēl viens zvejniecības nozares potenciālais apdraudējums ir roņi, kas izēd zivis no tīkliem, bet pie mums nav atļauts tos medīt vai nogalināt.

- Piekrastes saimniecības vienmēr būs mazas, un arī sevi Celkartu ģimene uzskata par mazajiem zvejniekiem.

- Šobrīd arvien vairāk ģimeņu Latvijā vēlas iegādāties **ekoloģisku, „tīru” zivju produkciju**, kuras ražošanu nodrošina tieši mazie zvejnieki un mazās lauku saimniecības. Mazo saimniecību īpašniekiem jo īpaši svarīgi ir noturēt **produkcijas kvalitāti**, par ko arī tiek gādāts, un tas ir izvirzīts kā

galvenais nosacījums. Klientu atzinība un atgriešanās vienmēr ir kā šīs kvalitātes paliecinājuma rādītājs.

- Zvejnieku saimniecībai attīstoties, saimniekiem ļoti svarīgi bija parādīt pircējiem un interesentiem, kā notiek kūpināšanas process un kā rodas produkcija, kas tiek pārdota vietējā veikalnā. Šobrīd saimniecības viesiem ir iespēja klātienē redzēt zivju kūpināšanas procesu, kā arī tiek piedāvāti pasākumi ar atpūtu pie jūras, tradīcijām, „teijātri” un kārtīgu zivju izgaršošanu. Viss notiek vietējā dialektā.
- Par piekrastes zvejniecības tradīciju saglabāšanu un popularizēšanu saimniecībai no Kultūras ministrijas piešķirta „Kultūras mantojuma” zīme. Saimnieki novērtē, ka var saimniekot tieši Bērziemā, senču mājās. Šeit ir autentiska vide un darbojas psihoģenētiskā pieredze. Teiciens, ka „mājās pat sienas palīdz”, laika gaitā ir sevi pierādījis.

Rezumējums: Saimnieki ir aktīvi ideju ģenerēšanā un projektu realizēšanā, laika gaitā iegūtā izglītība dažādās nozarēs ir palīdzējusi attīstīt jaunas idejas un tikt galā ar saimniecības dokumentāciju un formalitātēm, kas kārtojamas ar valsts iestādēm. Piekrastes zvejniecības tradīciju popularizēšanā saimnieki iesaistījuši arī kaimiņieni, ar kuru kopā tiek domāti un izspēlēti teatrālie uzvedumi atbraukušajiem ekskursantiem.

Tukuma novada zemnieku saimniecība „Vītoļiņi”

Moto: Hobijs par biznesu.

Īpašniece: Baiba Andersone.

Saimniecības modelis: Specializācija ar virkni no tās izrietošu papildu pakalpojumu. Saimniecībā nodarbojas ar augstas kvalitātes zirgu audzēšanu, 2014. gadā īpašumā 12 zirgi. Līdztekus tiek piedāvātas arī izjādes un citas izklaides iespējas ar zirgiem, tai skaitā fotosesijas. Tiek piedāvāts turēt saimniecības stallī arī citu saimnieku zirgus. Ziemā tiek piedāvāti arī izbraucieni ar kamanām un tēju pie kamīna īpašā

namīņā ar skaistu skatu. Saimniecībā interesenti var apgūt arī jāšanas prasmi (piedāvā abonementu). Informāciju par pakalpojumiem izplata Lauku dienās, caur Tūrisma informācijas centru Tukumā, bet visvairāk klientu saimniecībā nonāk pēc savu draugu rekomendācijām. Klientus atsūta arī kaimiņi, ja pie viņiem kāds interesējas par izjādēm.

Saimniecības resursi: Zeme 12 ha, ar izjādēm piemērotu mežu un pļāvām; relatīvs tuvums Tukumam, Jūrmalai, arī Rīgai; skaista apkārtnes daba; īpašs kamīna namīņš grupas izjāžu dalībniekiem; saimnieces, trīs dēlu un vienas palīdzes ieguldītais darbs; no savas pieredzes un no citiem zirgu audzētājiem iegūtās zināšanas un kontakti; iesaiste Zirgu audzētāju biedrībā; laba reputācija, kas balstīta rūpīgā un personīgā attieksmē pret katru klientu un partneri. Zināšanas par zirgiem cenšas nodot arī klientiem.

Saimniecei kā pašnodarbinātai personai ir arī ienākumu avots ārpus saimniecības. Agrāk izmantotas ES subsīdijas par kumeljiem.

Saimniecības vēsture: Kopā ar vīru atnāca uz saimniecību pirms 12 gadiem. Izglītību guvuši Rīgā, līdz pārnākšanai uz laukiem nekādas saskares ar zirgiem nav bijis. Turēt zirgus bija bērnības sapnis. Pagaidām zirgu audzēšana vēl nesniedz iespēju pilnībā no tās pārtikt, taču saimiece vēlas ar laiku to no hobija padarīt par pamatnodarbošanos un spēt audzēt elites kvalitātes zirgus.

Saimniekošanas gaitā gūtā pieredze un atziņas:

- Ar laiku ir iespējams patstāvīgi un no citiem jomas profesionāļiem iegūt zināšanas pat tik komplicētā jomā kā zirgu audzēšana un turēšana. Augstas kvalitātes zirgu audzēšanā „lielie” dalībnieki ir jau ar tradīcijām kopš 90. gadiem, tomēr arī „mazajiem” ir iespējas.
- Lai mazinātu izmaksas, visu laiku tiek rēķināts līdzīkdienu izdevumiem, kas

saistīti ar zirgu audzēšanu – piemēram, sienu sagatavo saimniece pati, arī tehnika, „lai gan vēl no padomju laikiem, tomēr ir pašiem sava”. Visu laiku tiek meklēti un atrasti veidi, kā sagādāt nepieciešamās lietas par zemāku cenu (piemēram, Kuldīgā ir lētāk nekā Tukumā; graudi tiek iepirkti no tuvākās apkārtnes).

- Pieredze rāda, ka ienākumus dotu regulāro klientu atgriešanās, bet diemžēl vietējo klientu pirkspēja šobrīd ir zema. Baiba atzīst, ka tomēr labākie klienti ir ārzemnieki, t. sk. no Krievijas. Tūristi ir tieši tāpēc, ka netālu ir Rīga un Jūrmala. Ārzemju viesus pārsteidz zemās cenas. Cenu politikai jābūt konsekventai – cenas netiek mainītas atkarībā no tā, vai klients ir vietējais vai ārzemnieks; saimniecei ir svarīga viņas reputācija.
- Šobrīd pircējus zirgiem saimniece meklē tieši zirgu sacensībās, kas tiek regulāri apmeklētas un izmantotas zirgu parādīšanai. Ilgtermiņa mērķis ir audzēt tādas kvalitātes zirgus, lai var pārdot par ievērojamām summām. Šim nolūkam **nepieciešams zirgus regulāri vadīt uz sacensībām** – Latvijas čempionātu un vietēja mēroga pasākumiem. Sacensības gan ir dārgs pasākums, taču ļoti nepieciešams kvalitātes rādītāju celšanai, ja vēlas sasniegt uzstādīto ilgtermiņa mērķi.
- Noderīga varētu būt LLU studiju programma „Hipoloģija”, taču pagaidām nav iespējams apvienot darbu ar studijām – ceļš prasītu par daudz laika. Noderīgi būtu arī studēt veterinārmedicīnu.
- Zināšanu došana: saimniece izteikti uzsver to, ka viņa izglīto savus klientus, cenšas „visu izskaidrot”, lai ir ne tikai pakalpojums, bet klients arī labāk saprot zirgu. Klienti šo personīgo attieksmi un rūpību novērtē.

Rezumējums: „Īsti kā zemnieku sevi neskatu, jo zemnieks ņem no zemes”, bet viņa – no dzīvniekiem. Paplašināties arī šobrīd neplāno, un to arī nav iespējams vienkārši izdarīt, jo apkārt visa zeme ir privātīpašumi. Tāpat saimniece atzīst, ka zirgu bizness ir neprognozējams. Saimniecības attīstību Baiba saista ar kopējo ekonomikas augšupeju valstī: „Ja visiem ir labāk, būs labāk arī šeit, jo cilvēki varēs atļauties pakalpojumus.”

Engures novada zemnieku saimniecība „Rideļu dzirnavas”

Moto: Jaunas idejas attaisnojas; saimniekošanas dažādošana laikam līdzī.

Īpašnieki:

Oskars Kambala un Inguna Jātniece.

Saimniecības modelis: Dzirnavas, mazā hidroelektrostacija (HES), kokapstrāde, kafejnīca, foreļu audzēšana kafejnīcas vajadzībām un makšķerēšanai par maksu, laivu noma, galdniecība, pirts lielākām interesentu grupām, tūrisms. Šādi tiek optimāli izmantotas pieejamo resursu stiprās puses, koncentrējoties uz jomām,

kur iespējams lielāks piensums.

Saimniecības resursi: Zeme ir tikai 2 ha, taču ir ezers 40 ha; dzirnavu ēka (kas sākotnēji bija drupas); stratēģiski veiksmīga un estētiski pievilcīga atrašanās vieta; saimnieku iniciatīva, zināšanas un mākslinieciskā gaume; prasmīga subsīdiu izmantošana; plaša iesaiste gan profesionālās asociācijās, gan vietējās sabiedrības dzīvē un lēmumu pieņemšanā.

Saimniecības vēsture: Īsto saimniekošanas modeli meklēja ilgi, nomainot daudz darbības veidu un izmantojot attiecīgā brīža iespējas.

Saimniecība ir vecātēva īpašums, ko tēvs atguva 80. gadu beigās un vēlējās atjaunot (dzirnavas). Uz saimniecību atnāca pēc Oskara tēva iniciatīvas.

Pašā sākumā bijušas kafijas (grauzdēšanas) iekārtas, ar kurām sniedza pakalpojumu, pārstrādājot zaļās kafijas pupiņas grauzdēšanai, galvenokārt Krievijai.

Saimniekošana sākta ar dzirnavu darbināšanu, gatavojot dažāda maluma miltus. Septiņi astoņi gadi (1994–2001) bija ļoti veiksmīgi, dzirnavu darbināšanas laikā tika saražots 2,5–3 tonnas produkcijas dienā. Malšanas bizness kļuva nerentabls, kad mazos veikalus un ceptuves sāka aizstāt lielveikali (kam bija nepieciešami daudz lielāki

apjomi). Dzirnavas joprojām ir darba kārtībā, ja rastos iespēja atsākt sākotnējo biznesu.

Jau no 1996. gada dzirnavas darbojas arī kā mazā HES. Sākotnēji paši restaurēja turbīnas (tagad gan tiek darbinātas jaunas).

Jau 15 gadu garumā saimniecībā tiek audzētas zivis, kas tiek realizētas arī vietējā kafejnīcā, kurā galvenā saimniece ir sieva Ingūna. Sākumā zivis tika audzētas pašu ezerā, tagad zivju audzēšana attīstīta kā atsevišķs bizness arī ar foreļu mazuļu audzēšanu speciālās tvertnēs. Kafejnīca savu darbību uzsāka 2003. gadā, saimniecībā izveidoti arī četri numuriņi viesiem, kas vēlas pārnakšņot. Paralēli saimnieks visu laiku darbojies arī gaterī, kas šobrīd vairāk tiek darbināts pēc pieprasījuma zāģmateriālu ražošanā.

Saimniekošanas gaitā gūtā pieredze un atziņas:

- **Viss jākalkulē.** Lai gan abi saimnieki pēc izglītības ir mākslinieki, pirmie iespaidi par kapitālismam raksturīgu saimniekošanu gūti Vācijā, lasot vīnogas, kur saimnieks pats savām acīm redzējis, „kā jāstrādā” – viss tiek kalkulēts līdz pēdējam.
- **Visu var izgatavot paši.** Piemēram, dzirnavas tika atjaunotas, apbraukājot esošās dzirnavas Latvijā un pašiem atjaunojot un taisot nepieciešamās iekārtas. Arī HES turbīnas restaurēja paši.
- Ne visām darbības jomām jābūt sirdij tuvām, lai darbotos veiksmīgi. Dzirnavu biznesa beigas bijušas liels trieciens, tik lielas emocionālas iesaistes citās jomās vairs nav bijis. Tagad saimniekošanai Oskars pieiet analītiski: „Saprast shēmu, kā kas darbojas, izvēlēties, kur lielākas naudas plūsmas.”
- **Atrast iespēju/nišu var katrā jomā.** Piemēram, gateris galvenokārt pelna ar to, ka pērk un zāgē šķembainos kokus, tad var iegūt kādu peļņu. Papildu biznesu ziemā ir koku zāgēšana ceļu malās. Paralēli saimnieks vada galdniecību – pats projektē un veic arī restaurācijas darbus lieliem valsts pasūtījumiem, kas saistīti ar kokgriezumiem.
- Klientiem svarīgs ir skaists stāsts. Piemēram, kafejnīcas biznesā svarīgi liekas uzturēt stāstu par „Rideļu dzirnavu” miltiem, no kuriem kādreiz tika ceptas gardas pankūkas. Lai gan dzirnavas reāli vairs nedarbojas, gardas pankūkas kafejnīcā var nobaudīt arvien.
- Saimnieki visos laikos izmantoja visas iespējas. Oskaram ļoti svarīgi vienmēr bijis izglītoties: mācījās pats, sēdēja bibliotēkā pie shēmām, rēķināja. Sieva arī visas kafejnīcas lietas apguvusi un radoši pielāgojusi pati. Zināšanas regulāri tiek nodotas tālāk, konsultējot par visu, ko apguvuši paši. Šobrīd saimniekiem plāni apgūt svešvalodas, lai paplašinātu biznesu un izglītošanās iespējas.
- **Iesaiste vietējā lēmumu pieņemšanā.** Jau ceturto sasaukumu saimnieks ir arī deputāts Engures novadā, orientējas visā un aizstāv uzņēmēju viedokli sēdēs (jo dažī esot „atrauti” no realitātes).

Rezumējums: Saimniekam ir svarīga autonomija, tas, ka var justies neatkarīgs. Vienlaikus ienākumi no izveidotā biznesa modeļa ir pietiekami, lai varētu atļauties svarīgās lietas attiecībā uz bērnu izglītību, savām sporta nodarbībām, hobijiem. „Mums ir izveidota pašiem sava pasaule.”

Tukuma novada zemnieku saimniecība „Mazburkas”

Moto: Lauki ir vērtība!

Īpašniece: Gunta Niedra.

Saimniecības modelis: Saimniecībai ir divas specializācijas, un tā ir reģistrēta kā **bioloģiskā saimniecība**. Pirmā specializācija ir **aitkopība**, t. sk. gaļas ieguve, aitu pārdošana citiem biznesa uzsākšanai. Lai gan saimniecība kopš 2013. gada iesaistījusies kooperatīvā „Kurzemes jērs”, kooperatīva dalībnieki pagaidām produkciju realizē individuāli, **tiešajā tirdzniecībā**; līdztekus jēru gaļas realizācijai saimniece

piedāvā arī receptes, izglīto pircējus, sniedz konsultācijas par aitikopību, kā arī pļaušanas pakalpojumus. Otrā specializācija ir **vīnogu audzēšana**, kam īpaši piemērots zemes reljefs. Vīnogas realizē tiešajā pārdošanā. Saimniecībā eksperimentē arī ar vīna darināšanu, piedalās vīnogu vīna konkursos.

Saimniecības resursi: Zeme – 3,8 ha vīnogulāji, 80 ha zālāji. Saimniecībai pieder 45 ha, pārējā zeme tiek nomāta – zeme daļēji atrodas pie saimniecības un daļēji 40 minūšu brauciena attālumā. Saimniecībai pieder ap 100 aitu mātēm. Ievērojams resurss ir ģimenes uzņēmīgums, aktīvā darbība (t. sk. vadošos amatos) profesionālajās asociācijās (Aitikopības un Vīndaru), laba reputācija, „mākslinieces dvēsele” saimniecei, zinātkāre un vēlme dalīties savās zināšanās ar citiem, aktīva komunikācijas tehnoloģiju izmantošana. Visus darbus veic pašu spēkiem, algotu darbinieku nav. Resurss ir arī labi kaimiņi, ar kuriem viegli sadarboties, savstarpēji palīdz ar lauksaimniecības tehniku. Saimniecībā izmantotas arī ES subsīdijas – par platībām, par bioloģisko saimniekošanu, par aitu mātēm.

Saimniecības vēsture: Saimniecība sākotnēji piederēja vīra vecvecākiem. Atgūstot īpašumus (zemi, mājas), sāka no nulles ar aitikopību un vīnkopību, dārzeņu audzēšanu.

Saimniekošanu sāka 2005. gadā. Sākumā bija tikai piemājas saimniecība, tirgoja izaudzēto dārzā vietējā tirgū. Sākums ar aitikopību bijis grūts, trūka zināšanu. Tika izmantotas Tukuma LLC iespējas zināšanu ieguvē specializētosursos.

2009. gadā, kad varēja pieteikties projektam „Jauno zemnieku atbalstam”, tika nodibināts savs uzņēmums un nopirkta tehnika, izmantota zemes kreditēšanas programma, ieķīlājot īpašumu bankā. Vienlaikus valstī iestājās ekonomiskā krīze. 2009. gadā saimniecībai nodarīti lieli zaudējumi, 14 jaunaitiņas noplosīja vilki. Tas bija grūts posms saimniecībai, bet visas projekta un kreditēšanas saistības tika veiksmīgi izpildītas.

Vīnogulāju audzēšana uzsākta 2005. gadā, jo nogāzes likušās tam piemērotas. Saimniece gan atzīst, ka vīnogu audzēšana ir lēns bizness, jo pirmā raža iespējama tikai trešajā gadā. 2014. gadā bija četri hektāri stādījumu, un iepriekšējā gadā novākta raža ap vienu tonnu ogu. Pārsvārā tiek audzētas Latvijā kultivētas šķirnes.

2010. gadā saimniecība veiksmīgi piedalījās konkursā „Sējējs” – pagasts sumināja un pauda atzinību par paveikto.

Paralēli saimniecības darbiem Gunta arī zīmē un veido ziedu noformējumus svinībām – tas palīdz izrauties no ikdienas.

Saimniekošanas gaitā gūtā pieredze un atziņas:

- Aitikopību Gunta uzskata par nozari, kas stabili „iet uz augšu” – esot daudz jaunpienācēju, ģimenes to izvēlas kā papildu nozari, un tas priecē. No otras puses, esot „liela neprognozējamība” (laika apstākļi, aitu dzimstība u. c.), bet tas liekot mobilizēties, aizvien domāt – ko un kā var pārdot.
- Aitas var izrādīties arī negaidīts papildu ienākumu avots – reiz tās aizdotas reklāmas klipe filmēšanai!
- Gunta atzīst, ka lai gan „nozare, kurā saimniecība darbojas, ir aitikopība, tomēr jāorientējas (tendencēs un jaunumos) daudz plašāk”. **Zināšanu papildināšana saimniecei ir iekšēja vajadzība.**
- Gunta ir Aitikopju asociācijas priekšsēdētāja vietniece un regulāri uzņem interesentu grupas, lai dalītos pieredzē. Piedalās arī Vīndaru biedrībā. Mācās taisīt vīnu, piedalās konkursos, kurus rīko biedrība, „lai visi progresētu”. Darbošanos abās asociācijās Gunta uzskata par vērtību – semināri, pieredzes apmaiņa un jo īpaši – jaunie kontakti. Dažādas saimniecības palīdz ar padomu, atbalstu (piem.,

par veterināriem jautājumiem). Pieredze rāda, ka, darbojoties kopā, iespējams iegūt saimniekošanai vajadzīgu aprīkojumu (piemēram, žogus) par labāku cenu. Perspektīvā kooperatīvā būtu jādarbojas produkcijas realizācijā, lai var iziet uz lielāku tirgu.

- Abas savas nozares saimniece raksturo kā tīkamas – darboties ar vīnogām un aitām esot „patīkami, tas kompensē grūtības”. Labi arī, ka ir dažādība – tas palīdzot izdzīvot. Saimniece redz tālāku perspektīvu, attīstību un plašāko savas darbības kontekstu un lepojas ar to, ka „jau ir labs produkts”.

Rezumējums: Par vienu no biznesa priekšrocībām Gunta uzskata arī pašu saimniecības vietas izvēli: „Tukums tepat”, bet mājas ir kā „sala” – ne no vienas vietas to īsti nevar redzēt, kas rada tādu īstu lauku un brīvības sajūtu. Saimniekošana „Mazburkā” devusi arī ko citu nemateriālu: „Pieņemot savus lēmumus, ir cits skats uz sevi – un bez tā vairs nevar.” Labklājība Guntai nozīmē galvenokārt būt garīgi bagātām, spēt redzēt skaistumu, ar prieku iziet cilvēkos un no senčiem pārņemto nodot tālāk nākamajai paaudzei. Interesanti, ka „Mazburku” saimniece norāda: „Krīze nav ne sākusies, ne beigusies – jāstrādā, pēc tam varēs atpūsties.”

Ozolnieku novada SIA „Līcīši”

Moto: Saimniekot ar prieku un domāt radoši.

Īpašnieki: Liepiņu ģimene.

Darbības virziens: Galvenokārt kazu audzēšana un kazas piena slaukšana un pārstrāde, papildus arvien vairāk tiek iegādāti dzīvnieki, putni un zivis, ko rāda tūristiem, vadot ekskursijas, kā arī tiek vāktas ekoloģiskās zāļu tējas.

Saimniecību raksturojošie galvenie rādītāji:

130 kazas.

Saimniecības vēsture: Ienācēji no Rīgas, zeme piederējusi vecvecākiem. Kazas Liepiņu ģimene sāka turēt, jo meita Līga bērnībā bijusi ļoti alergiska un kazas piens palīdzējis. Tā pamazām sākuši turēt aizvien vairāk kazu, jo arī vecāku darba kolēģi vēlējušies pienu iegādāties un izveidojusies saimniecība, kas vēlāk papildināta arī ar piena pārstrādes ceļu.

Saimniekošanas gaitā gūtā pieredze un atziņas:

- Šobrīd saimniecībā ir ap 130 kazām, slaucamas ir 90 – no tām tiek iegūti un pārstrādāti 100 l piena dienā, bet uzbūvētais pārstrādes cehs var pārstrādāt tonnu piena dienā.
- No piena tiek gatavots vairāku veidu svaigais siers, feta siers, siers, kas nogatavināts un sagriezts eļļā, kā arī kefīrs. Galvenokārt tas tiek realizēts Rīgā – gan SKY veikalu tīklā, gan vairākos restorānos. Par noietu nevar sūdzēties, tas ir stabils, jo noslēgti līgumi, bet grūti ir saražot produkciju pietiekamā apjomā, īpaši ziemā.
- Lai gūtu papildu ienākumus, saimniecībā tiek vāktas un pārdotas ekoloģiskās zāļu tējas, kā arī kaltēti dārzeņi. Turklāt **tiek organizētas ekskursijas pa saimniecību** Pēdējā laika jaunums ir uz ugunsкура vārīta kazlēna zupa, ko bieži pasūta ekskursanti. Lai piesaistītu tūristus un ekskursijas padarītu interesantākas, saimniecībā tiek

veikti dažādi uzlabojumi – izveidots bērnu rotaļu laukums, vieta pusdienām, iegādātas dažādas dzīvnieku, putnu un zivju sugas – piemēram, zirgs, cūkas, dažādi māļputni, tai skaitā Indijas skrējējpiļes. Piemājas dīķī ielaistas karpas un zeltītās karpas. Ekskursantiem tiek piedāvātas arī siera degustācijas. Saimniecība atrodama vairākos tūrisma ceļvežos.

- Kopumā saimniecībā tiek veidota **harmoniska lauku sētas ainava**, un šobrīd **kazu audzēšana**, kas visu laiku ir bijusi saimniecības pamatdarbība, vairs neaizņem visu saimnieku laiku, klāt ir nākušas papildu darbības jomas.
- Saimniecība ir ļoti **atvērta inovācijām** un ik pa laikam pamēģina jaunas darbības jomas/veidus – piemēram, šobrīd saimnieku vecākā meita Laura izstrādā savu doktora darbu veterinārmedicinā un veic pētījumus, barojot kazas ar atšķirīgu barību. Vecākais dēls Jānis pieskata saimniecības juridisko pusi, lai viss būtu sakārtots pēc attiecīgās likumdošanas. Dēli Roberts un Augusts arī ir palīgi saimniekošanā. Īpašnieki cenšas maksimāli izmantot saimniecībā pieejamos resursus, piemēram, siera kaltēšanas tvertne, kas šobrīd netiek pilnībā izmantota sieram, tiek izmantota zāļu tēju un dārzeņu kaltēšanai. Arī skaistā dabas ainava un upes tuvums tiek izmantoti uzņemot tūristus, tiek piedāvāta arī pirts īre.
- Gan Līgas mamma, gan Līga pati, ir pabeigušas LLU Lauksaimniecības fakultāti, Līga šobrīd studē maģistratūrā. Viņas vairākkārt ir izmantojušas dažādu apvienību piedāvājumus braukt pieredzes apmaiņā uz ārzemēm, no kurienes pārņemtas arī vairākas idejas saimniecībā. Tā kā saimniecības grāmatvede strādā LLKC, Ozolniekos, saimnieki uzzina aktualitātes saistībā ar dažādu prasību izmaiņām, piedāvātiem kursiem vai iespējām pieteikt projektus. Arī ar projektu rakstīšanu palīdz grāmatvede, Jelgavas konsultācijas birojs, partnerība „Lielupe”, „Lauku ceļotājs”, tūrisma biroji un dažkārt cilvēki no malas.

Rezumējums: Saimnieki noskaņoti pozitīvi un domā par saimniecības attīstību; jaunas idejas un darbības jomas pašas „atnākot” – piemēram, tūrisms sākotnēji nebija plānots, bet, tā kā Jelgavā nav pārāk daudz līdzīgu vietu, ko apskatīt, tūristi paši „uzprasījās”, un tad jau arī saimnieki sāka domāt, ko vēl papildināt saimniecībā, lai tās apmeklējums cilvēkiem būtu interesantāks.

RETHINK PROJEKTĀ IESAISTĪTO VALSTU LAUKU SAIMNIECĪBAS

LIETUVA

Šajā aprakstā izmantota Lietuvas zinātnieku sagatavotā RETHINK projekta nacionālā atskaite²⁰.

Galvenie lauksaimniecību un laukus raksturojošie rādītāji

Lauksaimniecības zeme aizņem 53 % no valsts teritorijas. Salīdzinājumam Latvijā tā ir 31 %, bet Igaunijā 24 % no kopējās platības. Lietuvā ir ap 200 tūkstošiem saimniecību, kuras ir lielākas par vienu hektāru. 117,4 tūkstoši saimniecību apsaimnieko mazāk nekā piecus hektārus LIZ (59 % no kopējo saimniecību skaita) vai 178,8 tūkstoši (89 %) mazāk nekā 20 ha, un tikai 8,6 tūkstoši saimniecību (6 %) apstrādā vairāk nekā 50 ha LIZ. 2011. gadā 57 % no apsaimniekotās zemes tika nomāti. Galvenie produkcijas veidi: graudaugi – 35 %, piens – 17 %, lopbarības kultūras – 8 %, cūkas – 6 % no kopējās preču vērtības. Laika periodā no 2007. līdz 2012. gadam augkopības produkcijas apjoms ir palielinājies par 1/3, bet lopkopības produkcijas apjoms praktiski nav mainījies. Lauksaimniecības īpatsvars iekšzemes kopproduktā (IKP) ir 4 %, savukārt nodarbināto skaitā – 9 %. Saimnieciskās darbības diversifikācijā iesaistītas tikai 1 507 saimniecības jeb 0,8 %, un to skaits ir samazinājies par 2/3 salīdzinājumā ar 2003. gadu. Saimniecības pārsvarā ir šauri specializētas, kas rada tām gan ražošanas, gan tirgus riskus. Lauku teritorijās iedzīvotāju blīvums ir zemāks nekā vidēji ES.

Galvenās atziņas par saimniecību attīstības virzieniem

Lietuvā saimniecību darbības dažādošana un lauksaimniecības nozares kombinētās stratēģijas ir piemērotas nedaudz vairāk nekā ceturtajai daļai no lauksaimniekiem. Visbiežāk izmantotā stratēģija ir šaura specializācija, kas veido monokultūras saimniecības un tajā pašā laikā rada lielus lauksaimniecības un tirgus riskus. Tas negatīvi ietekmē lauksaimniecības un lauku elastīgumu.

Pastāv varbūtība, ka vidējā termiņā būs iespējams palielināt mazo saimniecību skaitu, kas ir gatavas sadarboties un prasīs valdībai atbalstīt sadarbības projektus. Ņemot vērā padomju perioda negatīvo pieredzi, lauksaimniekiem raksturīga nelabvēlīga attieksme pret sadarbību; priekšroka tiek dota atsevišķām darbībām, bet vērojama ierobežota kooperācija attiecībā uz tirgus vajadzībām. Tādēļ lauku attīstības politikas pasākumus, kas paredzēti, lai veicinātu sadarbību starp saimniecībām, vajadzētu papildināt ar citiem atbalsta veidiem, kas ir labāk piemēroti mazo lauksaimnieku vajadzībām.

Tradicionālās pārtikas ķēdes nav pareizais instruments, lai izstrādātu inovācijas stratēģiju nelielās saimniecībās, jo tās pārstāv galvenokārt ražotāju intereses. Veiksmīga inovācijas stratēģiju īstenošana lauku saimniecībās lielā mērā ir atkarīga no tā, vai priekšroka tiks

²⁰ Atkočiūnienė, V., Aleksandravičius, A., Zemeckis, R., Vitunskienė, V., Dautartė, A., Spruogis, V., Blockytė, L., Baltušienė, J., Serva, E. (2015). Resilient farming systems and market differentiation: Challenges and opportunities in farmers' markets, (Case study: Lithuania), D3.3, Version 3, March 2015 Pieejams: <http://www.rethink-net.eu/case-studies/lt-resilient-farming-systems-and-the-corresponding-market-differentiation.html>

dota tikai ražotājiem vai sadarbībai starp ražotājiem un patērētājiem. Lauksaimnieki un patērētāji sadarbojoties varētu stimulēt pieprasījumu (jo īpaši vietējos tirgos) pēc kvalitatīviem vietējiem pārtikas produktiem, kas ražoti videi nekaitīgā veidā. Jāuzlabo vietējo patērētāju informētība. Tas ļautu veidoties pieprasījumam un veicinātu atbildīgu pieeju uztura, lauksaimniecības un pārtikas ražošanai un patēriņa ilgtspējīgai attīstībai. Lietuvas lauksaimnieku organizāciju darbībā pašpārvaldes nedarbojas pietiekoši efektīvi. Tāpēc jāstiprina lauksaimniekus apvienošās organizācijas, jāspēcina to pozitīvais tēls, lai veicinātu to dalībnieku skaita pieaugumu.

Lai veicinātu lauku saimniecību konkurētspēju un labklājību, ir svarīgi uzlabot vietējo resursu efektīvu izmantošanu lauku saimniecībās, ievērojot arī sabiedrības intereses. Lauksaimniecības un pārtikas produkti ir vāji saistīti ar vietējās kultūras identitāti, vietējie resursi netiek pilnībā izmantoti, augstas kvalitātes pārtikas produkti netiek atzīti kā konkurētspējas priekšrocības. Lauksaimnieki parasti koncentrējas uz reģionālo tirgu, un vietējā sabiedrība netiek iesaistīta lauksaimniecības produktu ražošanā.

Lietuvas saimniecībās, jo īpaši mazās un vidējās, galvenā lauksaimniecības stratēģija ir izejvielu vai produktu ar zemu pievienoto vērtību ražošana, šaura specializācija, kas palielina risku lauksaimniecībā un saimniecībām nerada pietiekamus ieņēmumus. Pēdējo 20 gadu laikā lauksaimnieki spēja izdzīvot un pielāgoties vides izmaiņām, īstenojot lauksaimniecības dažādošanu. Bet arvien svarīgāka kļūst uz vietējiem resursiem balstīta konkurējošu, papildinošu un saistītu nozaru attīstība. Ir maz saimniecību, kas papildus ražošanai nodrošina pakalpojumu sniegšanu; ir nepieciešams attīstīt sadarbību starp lauksaimniekiem un uzņēmējiem, kas strādā citās jomās lauku teritorijās, radot labākus apstākļus uzņēmējdarbībai.

Esošajiem lauksaimniecības kooperatīviem ir ļoti maza tirgus daļa, un to aktivitāte parasti ir vērsta uz izejvielu pārdošanu, nevis uz pārstrādi un pārdošanu. Lauku labklājība ir balstīta uz lauku sociālās infrastruktūras, informācijas tehnoloģiju, spēcīgas pašpārvaldes, kopības sajūtas un partnerības, augstas dzīves kvalitātes un komunikāciju attīstību. Zinātnieki cer, ka nākotnē palielināsies kooperatīvu loma, mazās saimniecības vairāk izmantos to sniegtās iespējas pārstrādē, produktu reklamēšanā, pārdošanā.

ES un valsts ieguldījumu atbalsts pilnībā neatbilst pašreizējai valstī noteiktajai saimniecību modernizācijas un inovāciju koncepcijai. Tā rezultātā saimniecības var tikai daļēji pielāgoties mainīgajiem vides apstākļiem. Joprojām Lietuvā mazo un vidējo saimniecību attīstībā ir ļoti liela atkarība no ES un valsts atbalsta.

Politiskiem faktoriem Lietuvā ir vislielākā ietekme saimniecību un lauksaimniecības uzņēmumu labklājības nodrošināšanā salīdzinājumā ar uzņēmējdarbības, ētikas, sociāliem faktoriem.

Lauksaimniecības ražošanas stratēģijā nepietiekama uzmanība ir pievērsta modernizācijai, lai veicinātu ilgtspējīgu attīstību lauku apvidos, sabiedrisko labumu, proti, lauksaimniecības radīto pozitīvo ietekmi uz vidi un ilgtspējīgu patēriņu. Atsevišķās nozarēs (augļkopība) mazie, vidējie un lielie zemnieki ir attīstījuši spēcīgas kopīgas loģistikas ķēdes.

Ir nepieciešams veicināt īso pārtikas piegādes ķēžu attīstību, lai uzlabotu attiecības starp pārtikas ražotājiem un patērētājiem videi draudzīgu produktu attīstībā. Labākās alternatīvas produktu īso pārtikas piegādes ķēžu attīstībā ir veicināt drošus, veselīgus,

tradicionālus produktus. Attīstās produktu tiešā pārdošana, t. sk. mobilie zemnieku tirdziņi, taču īsās ķēdes ir mazāk attīstītas kā Latvijā.

Lietuvā ir lieliski produkti, bet tas ir vāji izmantots potenciāls lauksaimniecības tirgus attīstībai. Turklāt trūkst institucionālo mehānismu, kas palīdzētu radīt vietu, kur lauksaimnieki varētu nepastarpināti pārdot savu produkciju patērētājiem.

Lietuvā mazās un vidējās saimniecības lielākoties koncentrējas uz neapstrādātu lauksaimniecības produktu pārdošanu, kas paredzēti turpmākai pārstrādei vai gala patērētājam. Mazās un vidējās saimniecības, kas ražo zemas pievienotās vērtības produktus, saskaras ar zemām cenām, un tām ir grūti konkurēt ar lielajām saimniecībām tradicionālajā tirgū, un to konkurētspēja tirgū ir vāja.

Pieaugošais pieprasījums pēc svaigas, dabiskas un kvalitatīvas vietēji ražotas pārtikas mudinātu lauksaimniekus, jo īpaši mazos un vidējos, ražot augstākas pievienotās vērtības produktus, tos pārdot tieši patērētājiem un tādējādi palielināt savus ienākumus. Lai gan Lietuvā pēdējā laikā ir izplatīta dažāda veida tiešā pārdošana (piemēram, stacionārie un mobilie lauksaimnieku tirgi), tomēr tiešā pārdošana valstī kopumā vēl nav pietiekami attīstīta. Veidojas mazo ražotāju sadarbība ar lielveikaliem – „Sveiciens no laukiem”.

Attīstās kulinārā mantojuma kustība ar mērķi ražot un pārdot ekskluzīvus produktus par augstu cenu.

Tiešā tirdzniecība iekšējā tirgū veido dažus procentus no pārdoto produktu apjoma. Tāpēc gandrīz visa peļņa nonāk pie vairumtirgotājiem, mazumtirdzniecības ķēdēm un citām ieinteresētajām personām, un lauku saimniecības koncentrējas nevis uz patērētāju vajadzībām, bet gan uz valsts finansiālo atbalstu.

Produkta izcelsme, īpaši vieta, kur tas ir ražots, produktu īpašības, ir svarīgas visiem patērētājiem. Tomēr sakarā ar valstī notiekošo iedzīvotāju emigrāciju lielākajai daļai iedzīvotāju ir samērā zema maksātspēja, tāpēc orientācija lauksaimniecības un pārtikas ražošanā tikai uz iekšzemes tirgu nav piemērota stratēģija nedz mazām, nedz lielām saimniecībām. Pieaug patērētāju vēlme un interese par dabīgiem produktiem, tomēr svarīgi ir, lai tiem būtu pieņemama cena. Šajā gadījumā ir nepieciešams orientēties uz pieprasījumu ārējos tirgos un ir nepieciešams izstrādāt instrumentus un institucionālos mehānismus valsts līmenī.

Zināšanas, informācija, iemaņas un prasmes var veicināt saimniecību attīstību, tādēļ būtiski ir, lai lauksaimnieki dalītos savā pieredzē.

SPĀNIJA

Šajā aprakstā izmantota Spānijas zinātnieku sagatavotā RETHINK projekta nacionālā atskaite²¹.

Galvenie lauksaimniecību un laukus raksturojošie rādītāji

2010. gadā Spānijā bija 989 800 lauksaimniecības saimniecību, kas ir par 23 % mazāk, salīdzinot ar 2000. gadu; līdzīga tendence – samazināties saimniecību skaitam – tika novērota lielākajā daļā ES valstu. 2010. gadā lauksaimniecībā izmantojamā zeme aizņēma 47 % no visas valsts teritorijas, vidēji viena saimniecība Spānijā apsaimnieko 24 ha. Kopumā 9,8 % (2,2 milj.) no Spānijas ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem ir nodarbināti lauksaimniecībā.²² Atbilstoši Spānijas klimatiskajiem apstākļiem būtiskākās lauksaimniecības darbības jomas ir saistītas ar Vidusjūras reģionam raksturīgo produktu ražošanu un eksportu, tādu kā vīns, cūkgaļa, olīvas un olīveļļa, citrusaugļi un dārzeņi²³.

Savukārt Mursijas reģions, par kuru tika sagatavots Spānijas nacionālais ziņojums, ir zīmīgs ar citrusaugļu un kauliņaugu audzēšanu – pārsvarā citronu, aprikožu un persiku, kā arī ar lielu organiskās lauksaimniecības īpatsvaru.

Mursijas reģions ir autonomas apgabals, tajā tiek apstrādāti 10 % no visā Spānijā apstrādātās lauksaimniecībā izmantojamās zemes un 3,7 % no Spānijā izmantotās lauksaimniecības zemes organiskajai lauksaimniecībai.

Spānijas nacionālajā ziņojumā tiek analizēta zemnieku apvienības „Camposeven” darbība; šo apvienību veido grupa zemnieku, kas 2007. gadā atdalījās no liela un „necaurspīdīga” kooperatīva un izveidoja savu apvienību. Šī apvienība attīsta bioloģisko dārzeņu ražošanu un tirdzniecību, atsaucoties uz patērētāju pieprasījumu pēc veselīgas pārtikas.

„Camposeven” atrodas Mursijas reģionā, Kartahenas apgabalā. Kartahenas apgabalā atrodas 17 % Mursijas reģiona lauksaimniecībā izmantojamās zemes, un šajā apgabalā dzīvo 358 927 iedzīvotāji. Šim apgabalam raksturīgas lauksaimniecības sistēmas, kas ir tehnoloģiski attīstītas un ļoti konkurētspējīgas; 44 % no apgabalā izmantotās lauksaimniecības zemes ir meliorēta un tiek izmantota salātu, meloņu, artišoku, brokoļu un tomātu audzēšanai. 57 % no visas saražotās produkcijas tiek audzēta siltumnīcās, kas ir šim reģionam ļoti tipiska dārzeņu audzēšanas sistēma.

„Composeven” zemnieku apvienību veido deviņas ģimenes saimniecības, ar kopējo platību 514 ha lauksaimniecības zemes, un tajā tiek nodarbināti 142 strādnieki; apvienība audzē dārzeņus un augļus (70 % papriku, arī apelsīnus, brokoļus un klementīnus), dārzeņi lielākoties (65 %) tiek audzēti organiski.

²¹ De los Ríos, I., García, C., Herrera, A. T., Rivera, M. (2015). Innovation and social learning in organic vegetable production in the Region of Murcia (Camposeven, Spain), GESPLAN Research Group. Technical University of Madrid (UPM), D3.3., Draft 2.2. Pieejams: <http://www.rethink-net.eu/case-studies/es-innovation-and-social-learning-in-intensive-vegetable-production.html>

²² Agricultural census in Spain (2015). Eurostat. Pieejams: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Agricultural_census_in_Spain

²³ Agricultural importance in Spain (2013). Mintec. Pieejams: <https://www.mintecglobal.com/uk/newsletter/lead-article/agricultural-importance-in-spain/>

Galvenās atziņas par „Camposeven” apvienības attīstības virzieniem

„Camposeven” zemnieku apvienības veidošanas pamatā ir trīs principi – uzticība, caurredzamība un kvalitāte (šo principu neievērošana bija galvenais iemesls, lai izstātos no iepriekšējā kooperatīva). Apvienība nodrošina pilnu produkcijas vērtības ķēdi, sākot no ražošanas, apstrādes un beidzot ar produkcijas nogādāšanu patērētājam (skatīt 3. att.).

3. attēls

Spānijas zemnieku apvienības īstenoto aktivitāšu spektrs

Apvienība ir ekonomiski spēcīga, 90 % produkcijas tā eksportē uz tādām valstīm kā Vācija, Francija, Anglija, Šveice u. c. Lielākā daļa (67 %) produkcijas tiek pārdota lielveikalu ķēdēm, kā arī mazākiem veikaliņiem un mazām tirdzniecības ķēdēm (33 %). Pašmāju tirgum domātās produkcijas virzīšana ir diversificēta – tā tiek tirgota gan reģionālos un nacionālos veikalos, gan arī izmantojot 2012. gadā „Camposeven” izveidoto zīmolu „Freshvana” organisko augļu un dārzeņu tiešai pārdošanai internetā (skat. 4. att.).

Apvienības izveidotajā interneta veikalā produkciju var iegādāties salīdzinoši lielos „komplektos”, piemēram, 8 kg dažādu augļu – citroni, apelsīni, melones, arbūzi u. c. (skat.

5. att.). Šāds piedāvājums izveidots, lai samazinātu transportēšanas izmaksas un līdz ar to arī produkcijas cenu. Pasūtot lielāku apjomu, pasūtītājs pats šo sūtījumu var sadalīt ģimenē, darbā vai pasūtītāju grupā, šādi iegādājoties svaigus un ekoloģiskus augļus un dārzeņus, kas tiek piegādāti tieši no audzētājiem par konkurētspējīgā cenām, savukārt, pērkot lielākus apjomus, atvieglo piegāžu nodrošināšanu ražotājiem. Interneta veikals (apvienības mājaslapu skat. 4. attēlā) piedāvā iegādāties gan atsevišķus „komplektus” augļiem un atsevišķus dārzeņiem, gan arī kombinētos „komplektus” ar augļiem un dārzeņiem un arī citus ekoloģiskus ikdienā lietojamus produktu „komplektus”, kas ietver makaronus, pupiņas, lēcas, cepumus, marmelādes un citus jau pārstrādātus produktus.

4. attēls

Spānijas zemnieku apvienības izveidotā zīmola „Freshvana” interneta vietne

5. attēls

Spānijas zemnieku apvienības izveidotajā interneta veikalā piedāvāto komplektu piemērs

AUSTRIJA

Šajā aprakstā izmantota Austrijas zinātnieku sagatavotā RETHINK projekta nacionālā atskaite²⁴.

Galvenie lauksaimniecību un laukus raksturojošie rādītāji: Vidējas un mazas bioloģiskās saimniecības Zalcburgas reģionā, Alpu kalnos; ekstensīvi izmantotas pļavas; 45 % saimniecību sertificētas kā bioloģiskās; 48 % no nodarbinātajiem ir nepilna laika strādājošie; vidēji 21,5 ha saimniecībā; galvenā nozare – piena lopkopība; vidēji ganāmpulkā 12 govīs; daudzas saimniecības ir daudznozaru, nodarbojas ar tūrismu, tiešo pārdošanu, mežsaimniecību. Pētījums veikts par Zalcburgas bioloģiskās lauksaimniecības saimniecībām. Lauksaimniecība un mežsaimniecība dod 1 % no reģionā radītā IKP; 5 % no reģiona ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem nodarbināti lauksaimniecībā. Vidējas un mazas saimniecības apsaimnieko kopējo platību 195 tūkstoši ha LIZ, 64 % teritorijas atrodas Alpu kalnos, galvenokārt ekstensīvi izmantotas patstāvīgās pļavas, 49 % platības (86 tūkstoši ha) un 45 % saimniecību (3,6 tūkstoši) sertificētas kā bioloģiskās, 48 % (4,7 tūkstoši) no nodarbinātajiem ir nepilna laika strādājošie. Pavisam 9 785 saimniecības, vidēji 21,5 ha saimniecībā, 51 % saimniecības mazākas par 20 ha. Viena no galvenajām saimniecību funkcijām – saglabāt raksturīgo lauku ainavu Austrijas iedzīvotājiem un ārvalstu tūristiem.

6. attēls

Austrijas mazo saimniecību izaugsmes un attīstības virzieni

7. attēls

Austrijas mazo saimniecību izaicinājumi

foto: Simon Kneebone

²⁴ Darnhoferl., Strauss, A. (2015). Organic farming and resilience (Austria)., Case Study Report, D3.3., February 2015. Pieejams: <http://www.rethink-net.eu/case-studies/at-strengthening-resilience-and-creative-adaptation.html>

Galvenās atziņas par saimniecību attīstības virzieniem

Bioloģiskajai saimniekošanai ir senas tradīcijas (kopš 19. gs. 50. gadiem), un bioloģiskie lauksaimnieki, sadarbojoties ar mazumtirdzniecības tīkliem, ir spējuši saglabāt uzcenojumu saviem ražojumiem un šobrīd jau ir spēks, nevis minoritāte reģionā. Saimniecību daudzveidīgā darbība uzlabo to spēju pielāgoties izaicinājumiem. Zemnieki cenšas saglabāt savas saimniecības arī tad, ja tajās ir nodarbināti nepilnu laiku, jo izjūt „spiedienu” modernizācijai – celt jaunus būves, pirkt modernāku tehniku, bet tas noved pie tā, ka nepieciešamas papildu platības govju barošanai, bet tas atkal prasa papildu darbaspēku un pirktu lopbarību...

Zemnieki uzsver lielveikalu diktātu ne tikai attiecībā uz produkcijas cenām, bet arī produktu sortimentu un specifiku. Tomēr palielinās pieprasījums pēc veselīgiem un videi draudzīgiem produktiem.

Lauksaimnieki ir uztraukušies, ka viņu ienākumi lielā mērā atkarīgi no tiešajiem maksājumiem, kuri ir veltīti „sabiedrisko labumu” (skaistas lauku ainavas veidošanai, nevis ražošanas attīstīšanai) ieguvei; nosacījumi bieži mainās, un netiek ņemti vērā Alpiem raksturīgie jautājumi, piemēram, tas, ka kalnos nav iespējams atrast citu darbu ārpus lauksaimniecības nozares un nosacījumus ir sarežģīti izpildīt.

Zemnieki nav mierā ar dažādām birokrātiskām prasībām, it sevišķi par kūtsmēsli lietošanu. Tas viss liek domāt par citām nodarbēm, piemēram, tūrisma attīstību, jaunu produktu radīšanu ar lielāku pievienoto vērtību (piemēram, bioloģisko sieru ražošanu).

Bioloģiskās saimniecības izmanto divu veidu stratēģijas: 1) specializācija un piena ražošanas intensifikācija; 2) darbības dažādošana.

Specializētās saimniecībās lauksaimnieki ir nodarbināti pilnu laiku, tās ir tehniski un ekonomiski efektīvas piena ražošanā, bet tās parasti atstāj negatīvu ietekmi uz apkārtējo vidi, un to darbība ir atkarīga no piena cenām un ārējiem resursiem (lopbarības un kredītiem). Tām ir ierobežotas attīstības iespējas, jo nevar palielināt zemes platības. Turklāt ir ierobežojumi, cik liellopu vienību drīkst būt uz vienu hektāru, un, ja grib palielināt mājdzīvnieku skaitu, ir nepieciešamas papildu platības. Tādējādi zeme kļūst par jaunu „kvotu” un zemes nomas maksa ir sasniegusi neiedomājamus apmērus.

Darbības dažādošanā zemnieki meklē iespējas papildus nopelnīt, tādējādi nodrošinot ģimenei nepieciešamos ienākumus. Šādas saimniecības parasti ir mazākas, un tās atrodas lauksaimniecībai mazāk labvēlīgās teritorijās. Darbības dažādošana nozīmē tādu virzienu attīstīšanu kā telpu noma tūristiem, mežsaimniecība, nišas produktu tirdzniecība, sevišķi tirgojot augļus vai dārzeņus Zalcburgas iedzīvotājiem. Ārpus saimniecības darbos lauksaimnieki strādā skolās, pašvaldībās, mašīnu ringos, apdrošināšanā, valsts un sertificējošās iestādēs. Svarīga ir lauksaimnieku iesaistīšanās ciemata sabiedriskajā dzīvē.

Lauksaimnieku izaicinājumi:

- sabalansēt darbaspēka pieprasījumu (vecākiem ģimenes locekļiem jāstrādā, cik ilgi vien iespējams, un saimniecībās, kur ir dažādas darbības aktivitātes, bet viens no dzīvesbiedriem nestrādā saimniecībā);
- novērst ideju sadursmes dažādu paaudžu starpā;
- pielāgoties kopējās lauksaimniecības politikas nepārtrauktām izmaiņām, kas apgrūtina tiešo maksājumu plānošanu; Veikt turpmākus ieguldījumus saimniecībās, lai atbilstu dažādām prasībām vai tirgus nosacījumiem neskaidrā situācija piena tirgū pēc kvotu atcelšanas;
- pārvarēt apstākli, ka konkurējošie lielveikali pastiprina prasības bioloģiskās lauksaimniecības produktiem;
- saimniekot apstākļos, kad ir ļoti augsta zemes cena;
- konkurēt ar nelauksaimnieciskās darbības uzņēmējiem lauku apvidos;
- pārvarēt patērētāju neizpratni par dažādu veselīgu (mājās gatavotu) produktu nozīmīgumu;
- novērst sadarbības trūkumu ne tikai starp lauksaimniekiem, bet arī ar citām nozarēm.

TURCIJA

Šajā aprakstā izmantota Turcijas zinātnieku sagatavotā RETHINK projekta nacionālā atskaite²⁵.

Galvenie lauksaimniecību un laukus raksturojošie rādītāji

Pateicoties labvēlīgajiem ģeogrāfiskajiem un klimatiskajiem apstākļiem, lauksaimniecība ieņem nozīmīgu vietu Turcijas ekonomikā – 9 % no kopējās pievienotās bruto vērtības tiek radīta lauksaimniecībā, lauksaimniecībā tiek nodarbināta arī ceturta daļa strādājošo valstī. Kopumā Turcijā ir 76 miljoni iedzīvotāju un apmēram 3 miljoni lauku saimniecību, lielākoties tās ir ģimenes saimniecības²⁶. Turcija ir vadošā valsts pasaulē žāvētu vīgu, lazdu riekstu, rozīņu un žāvētu aprikožu ražošanā. Tā ir arī reģionā lielākā piena un piena produktu – tādu kā jogurta, kefīra, airana – ražotāja²⁷.

Ispartas reģions (skatīt karti²⁸), par kuru sagatavots Turcijas nacionālais ziņojums, ir bagāts ar dabas resursiem – ainavisku vidi un lauksaimniecībai labvēlīgiem apvidiem, kuros lielākoties tiek audzēti ķirši, āboli, Damaskas rozes rožu eļļas ieguvei un lauksaimniecības dzīvnieki, īpaši mazie zālēdāji – kazas un aitas.

8. attēls

Ispartas reģiona atrašanās vieta Turcijas kartē

Aptuveni 30–35 % iedzīvotāju Ispartā dzīvo laukos. Lai gan liela daļa laukos dzīvojošo pēdējos gados ir pārvākušies dzīvot pilsētās, tomēr arī šai iedzīvotāju ir saglabājušās ģimenes saimniecības. Vidēji viena lauku saimniecība Ispartā apstrādā 3,41 ha, un tas ir mazāk nekā vidēji visā Turcijā.

Lopkopība galvenokārt nodrošina pašu saimniecību patēriņu, turpretī augļkopība veido nozīmīgu eksporta daļu – 2013. gadā lauksaimniecības produkcijas eksports no Ispartas bija 15,7 miljoni ASV dolāru, un 75 % no tā veidojās no augļu (ābolu un ķiršu) tirdzniecības un augļu produktiem (augļu sulas, žāvētiem augļiem).

²⁵ Giray, F. H., Bal, T., Boymar, S., Sayin, B. (2015). Resilience and competitiveness of Small Ruminant farms in Isparta (Turkey). Case study report, D3.3, Draft 3, pieejams: <http://www.rethink-net.eu/case-studies/tr-the-role-of-farmer-organisations-in-strengthening-the-resilience-and-competitiveness-of-farming-systems.html>

²⁶ Agriculture prospects (without year). Pieejams: http://www.taccsoutheast.com/pictures/Turkey_Agriculture_Industry.pdf

²⁷ Agriculture and Food (2015). The Republic of Turkey Prime Ministry Investment Support and Promotion Agency, pieejams: <http://www.invest.gov.tr/en-US/sectors/Pages/Agriculture.aspx>

²⁸ Turkey City Guide (b.g.). Cografya Dunayasi, pieejams: <http://www.cografya.gen.tr/tr/>

9. attēls Damaskas rožu lauki Ispartā un lazdu riekstu ievākšana

(foto: Tufan Bal; Next in Line.eu)

Galvenās atziņas par mazo zālēdāju saimniecībām Ispartā

Turcijas nacionālais ziņojums ir fokusēts uz lopkopības un īpaši mazo zālēdāju saimniecību izpēti Ispartā. Šī darbības joma reģionam ir ļoti raksturīga. Mazās kazkopības un aitkopības saimniecības darbojas atbilstoši tradicionāliem saimniekošanas paņēmieniem, tām ir zems modernizācijas līmenis. Galvenokārt tas ir tādēļ, ka ganību periodā ganāmpulkiem nav pastāvīgas novietnes – zemnieku ģimenes tos gana mežainajos kalnu apvidos un pārvietojas kopā ar ganāmpulku, mājās atgriežoties tikai sezonas beigās. Šāds nomadu dzīvesveids apgrūtina gan zināšanu apguvi un informācijas apriti saimnieku vidū, gan arī tehnoloģisku uzlabojumu un jauninājumu ieviešanu.

Pārstrādes organizācijas palīdz audzētājiem, aizsargājot to ekonomiskās, juridiskās un citas intereses un tādējādi palīdzot saglabāt lopkopības nozares dzīvotspēju, bet tās nav finansiāli pārāk veiksmīgas, jo organizāciju darbu kavē sadarbības trūkums un grūtības nodrošināt sekmīgu komunikāciju ar to biedriem. Tomēr šis saimniekošanas veids tiek īpaši atbalstīts arī valstiskās politikas līmenī, jo liela daļa saražotās produkcijas tiek izmantota pašpatēriņam, tādējādi nodrošinot lauku reģionus un veicinot to attīstību.

ŠVEICE

Šajā aprakstā izmantota Šveices zinātnieku sagatavotā RETHINK projekta nacionālā atskaite²⁹.

Galvenie lauksaimniecību un laukus raksturojošie rādītāji

Šveicē lauksaimniecība dod 0,8 % no iekšzemes kopprodukta, tajā strādā 2,3 % no nodarbinātajiem, saimniecības vidējais lielums ir 23,3 ha, kaut gan tas atšķiras dažādos reģionos. Pieaug dažādas aktivitātes vietējās pašvaldībās, jo iedzīvotāji pamazām vairāk domā par lauksaimniecības ilgtspēju un pārtikas produktu vietēju izcelsmi. Sevišķi svarīgi tas kļūst urbānās teritorijās, kur atrodas 73 % no Šveices iedzīvotājiem un 27 % lauku saimniecību.

Foto Sophie Révion

Galvenās atziņas par saimniecību attīstības virzieniem

Pētījums tika veikts Bernes aglomerācijā (10.attēls).

10.attēls

Bernes aglomerācijas atrašanās vieta Šveices kartē

Bernes apkārtnē veic tiešo pārdošanu, citur izvēlas garās nacionālās ķēdes. Šajā apkārtnē ir 80 pašvaldību ar vairāk nekā 415 tūkstošiem iedzīvotāju. Lauksaimniecība šajā reģionā ir nedaudz nozīmīgāka nekā valstī vidēji, jo dod 1,1 % no iekšzemes kopprodukta, tajā nodarbināti 5,6 % darbaspējīgo iedzīvotāju, saimniecības vidējais lielums 19,8 ha. No kopējās zemes 54 % aizņem lauksaimniecības platības, 31 % ir meži. Lauksaimniecības zemē galvenais izmantošanas veids ir pļavas un ganības.

²⁹ Bourdin, D., Gerz, A., Révion, S., Siegenthaler, M. (2015). Sub-urban food production systems in a Swiss agglomeration (Switzerland). Case study report. D3.3, Version 3, March 2015. Pieejams: <http://www.rethink-net.eu/case-studies/at-strengthening-resilience-and-creative-adaptation.html>

Bernes iedzīvotāji vēlas vairāk izmantot vietēji audzētu pārtiku, taču tikai 12 % zemnieku nodarbojas ar tiešo pārdošanu. Bernes reģionā lauksaimnieki ir lielākie piena piegādātāji pārstrādei, jo piegādā 19,7 % no kopējā Šveices piena apjoma jeb 652 tūkst. tonnu piena gadā. No šī piena tikai neliels apjoms tiek pārdots tiešā tirdzniecībā.

Tiešā pārdošana nozīmē tirdzniecību bez starpniekiem: tirgo saimniecībā uz vietas, zemnieku tirgos, saimniecību izveidotos veikaliņos, iesaistās „produkcijas komplektu” sagatavošanā organizētiem pilsētniekiem u. c. Parasti tās ir mazās vai vidējās bioloģiskās lauksaimniecības saimniecības, kurām ir neliels govju skaits un uz vietas saimniecībā tiek nodrošināta piena pārstrāde, iegūstot svaigus vai citu veidu sierus, biezpienu, skābpiena produktus, saldo krējumu, jogurtu u. c. Parasti šajās saimniecībās tiek audzēti arī dārzeņi vai augļi un pārdoti arī gaļa.

Reģionā ir izveidota bioloģisko lauksaimnieku apvienība BIOBABI, kas nodarbojas ar iknedēļas bioloģiskās lauksaimniecības produktu grozu piegādēm (dārzeņi, olas, gaļas un piena produkti). Otra iespēja ir piegādāt saražoto pienu reģionāliem piena pārstrādātājiem vai siera ražotājiem. Parasti tie ir kooperatīvi, kuri pārstrādā galvenokārt savu biedru produkciju. Nereti šiem pārstrādātājiem ir arī savi veikali un ēdināšanas ķēdes.

Tiek realizēta arī tiešā pārdošana ar vienu starpnieku: reģionālā zīmola „Labākais no reģiona” ietvaros, specializētiem veikaliem, restorāniem u. c.

Kāpēc tiešā pārdošana neizplatās ātrāk un plašāk? Tam ir vairāki iemesli – vispirms tāpēc, ka tā ir darbietilpīga, prasa laiku un enerģiju, lai atrastu pircējus un, galvenais, tos noturētu ilgtermiņā. Tomēr tiešā pārdošana ļauj saglabāt pārdošanas apjomus krīzes laikā, kad starptautiskajos tirgos samazinās piena produktu cenas. Vienlaicīgi liela nozīmē ir lauksaimnieku iemaņām un prasmēm, jo tiem ir jāpaļaujas tikai uz sevi. Sevišķi nozīmīgas ir uzņēmējspējas un prasme pārdot. Savukārt bioloģiskās lauksaimniecības saimniecības sadarbojas ar lielajiem mazumtirgotāju tīkliem, piemēram, COOP. Tāpēc laika gaitā ir izveidoti specializēti piegādes kanāli, kas iemantojuši labu reputāciju un patērētāju uzticību pārdodamajiem produktiem un to ražotājiem. Tiešās tirdzniecības iniciatīvas Šveicē pēdējos 10 gados tiek stiprinātas arī reģionālā līmenī, un Bernes reģionā tika izveidota platforma tiešās tirdzniecības un agrotūrisma veicināšanai (2001. gadā), kā arī zīme reģionā radīto produktu atpazīstamībai (2004. gadā); 2014. gadā ir veiktas dažādas aktivitātes (53) reģionālo produktu patēriņa un tiešās pārdošanas veicināšanai.

Lai veicinātu tiešo pārdošanu, svarīgas ir divas puses: 1) ražotājs (piena un dārzeņu) un galvenokārt viņa ģimene un 2) patērētājs. Un ir svarīgi, lai abas puses būtu ieinteresētas sadarbībā un apmierinātas ar to. Tāpēc informācija un zināšanu apguve, kā arī neformālie tīkli var veicināt šo sadarbību.

Liela nozīme ir arī dažādajiem atbalsta maksājumiem – it sevišķi tiem, kas atbalsta tirgus liberalizāciju un lielāku produktu dažādošanu:

- atbalsts tirgvedībai reģionā, piemēram, akcija „Labākais reģionā”;
- jauna programma par kvalitatīviem produktiem un ilgtspējīgām produktu iniciatīvām;
- ģeogrāfiskās produktu norādes;
- reģionālie produkti (investīciju programmas).

Galvenie secinājumi:

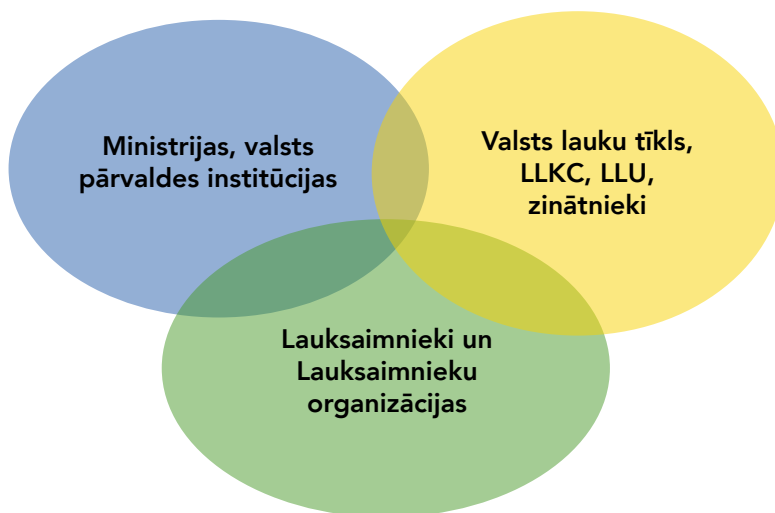
- Liela daļa pārdotā ir bioloģiskā produkcija. Saiknes ar pilsētniekiem vairāk veido tie, kuru saimniecības ir tuvāk Bernei.
- Iesaistās saimniecības ar platībām no astoņiem līdz 17 ha; ražo daudzveidīgu produkciju: galvenokārt pienu, bet arī dārzeņus, augļus, graudaugus, gaļas produktus. Ir arī saimniecības, kas pašas pārstrādā savu pienu, vai kooperatīvi, kas savāc pienu no apkārtējiem un ražo sieru, jogurtu, u. c. un pārdod interneta veikalā vai specializētos pilsētas veikalos.
- Tiešā pārdošana un arī pārstrāde saimniecībā prasa lielus darba ieguldījumus: atrast pircējus un saglabāt šīs saiknes. Tas atkarīgs no zemnieku prasmēm, radošuma, drosmes un neatlaidības. Ne visiem zemniekiem ir šādas prasmes. Nepieciešama pastāvīga tālākizglītība, tai skaitā par tiešo mārketingu.
- Tiešā pārdošana uzlabo dzīvotspēju, ļauj pārvarēt neliela mēroga grūtības (piem., cenu kritumu). Riska faktors gan ir pašas ģimenes problēmas.
- Stabilitāti var sekmēt apvienošanās zemnieku grupās vai kooperatīvos. Nevar iztikt bez spēcīga tīkla, kas palīdz izplatīt produkciju. Svarīga ir iniciatīva, galveno cilvēku personība, enerģija, elastīgums.

PRAKTISKĀS UN POLITIKAS REKOMENDĀCIJAS

Projekta RETHINK izstrādātās nacionālās rekomendācijas (praktiskās un politikas) mazo saimniecību attīstībai pēc to adresātiem Latvijā tika sadalītas trīs lielās grupās (skatīt 11. attēlu).

11. attēls

RETHINK projekta ietvaros izstrādāto rekomendāciju mērķgrupas

Ministrijām, valsts pārvaldes institūcijām

Zemkopības ministrijai:

- Valsts politikas līmenī novērtēt un atzīt mazo lauku saimniecību ekonomisko un sociālo nozīmīgumu valsts pastāvēšanā, izstrādāt pasākumu plānu lauku teritoriju depopulācijas problēmu risināšanai un ieviest to praksē. Izstrādāt lauku teritoriju specializācijas priekšlikumus.
- Atvieglot dabas resursu apsaimniekošanas un vides prasības mazajām lauku saimniecībām.
- Izveidot vienkāršas mikrokreditēšanas iespējas mazo lauku saimniecību vajadzību risināšanai.
- Turpināt ilgtermiņā (arī pēc 2020. gada) īpašos atbalsta pasākumus mazajām lauku saimniecībām gan Kopējās lauksaimniecības politikas pirmā, gan otrā pīlāra ietvaros. Lauku attīstības programmā (LAP) paredzēt atbalsta pasākumus kopīgu pamatlīdzekļu iegādei ar ES atbalstu un to kopīgai izmantošanai.
- Mērķtiecīgi realizēt LAP 2014.–2020. gadam plānotos atbalsta pasākumus, kā prioritāru mērķa grupu nosakot mazās lauku saimniecības un to darbiniekus.

- Turpināt administratīvā sloga samazināšanu dažādu atbalsta maksājumu piešķiršanā mazajām lauku saimniecībām.
- Popularizēt lauku telpas vitalitāti un ilgtspēju, kā arī vietēji ražoto produktu veselīgumu, lai veicinātu jaunu cilvēku vēlmi dzīvot un strādāt laukos, t. sk. īstenojot īpašus reklāmas pasākumus skolās, vidējās profesionālās izglītības iestādēs, LLU u. c.
- Izstrādāt grozījumus normatīvajos aktos, lai būtu iespējams ātri un bez papildu izmaksām legalizēt ēkas un citas būves mazajās lauku saimniecībās.

Ekonomikas ministrijai:

- Noteikt mazumtirdzniecības veikaliem kā obligātu prasību iekārtot standus eko (bioloģiskajai/veselīgai) pārtikai, lai veselīgo produktu īpatsvars sasniegtu vismaz 10 % no kopējā apgrozījuma.
- Turpināt uzņēmējdarbības vides sakārtošanu, izskatot iespēju mazajām lauku saimniecībām izveidot īpašus nosacījumus/atvieglojumus to darbības reģistrēšanā, uzsākšanā, īstenošanā, nodokļu, vides u. c. normu piemērošanā.

Finanšu ministrijai: valsts iepirkumos noteikt kā prioritāti vietējo pārtikas produktu piegādes.

Kultūras ministrijai: izveidot lauku saimniecību tradīciju un kultūrvēsturiskā mantojuma apzināšanas un saglabāšanas programmu, lai nodrošinātu tradicionālā dzīvesveida saglabāšanu nākamajām paaudzēm.

Satiksmes, Ekonomikas, Vides aizsardzības un reģionālās attīstības, Veselības, Izglītības un zinātnes, Labklājības ministrijām: veidot īpašu programmu lauku teritoriju pieejamības veicināšanai un infrastruktūras attīstībai, kā arī minimāli nepieciešamo pakalpojumu klāsta nodrošināšanai.

Visām ministrijām: auditēt esošos normatīvos aktus, lai kritiski izvērtētu tajos ietvertās dažādās administratīvās prasības un veiktu pasākumus ierobežojošo normu atcelšanai attiecībā uz mazo lauku saimniecību darbību (vides, nodokļu, uzskaites, u. c. prasības). Samazināt dažādas kontroles mazajās saimniecībās, ļaut tām strādāt.

Lauksaimnieku organizācijām, mazajiem lauksaimniekiem

- Ņemot vērā mazo lauku saimniecību vēsturisko attīstību un to rīcībā esošās zemes platības, saimniecību kvalitāti, tām vajadzētu izvēlēties tādu saimnieciskās darbības specializācijas virzienu, kur izvēlētās produkcijas audzēšana/ražošana ir salīdzinoši darbietilpīga un nav nepieciešami lieli kapitālieguldījumi un/vai tehnoloģijas, piemēram, augļkopība, dārzenkopība, atsevišķas mājdzīvnieku audzēšanas nozares.
- Ja tomēr tiek izvēlēta tradicionālo lauksaimniecības nozaru produkcijas ražošana, tad būtu ieteicams pārdomāt iespēju saimniekot bioloģiski vai integrēti, ražojot eko produktus vai citādi veselīgāku pārtiku salīdzinājumā ar tradicionāli iegūto.
- Kombinēt tradicionālo un netradicionālo nozaru produkcijas ražošanu, mēģināt darbību dažādot.
- Ražot nišas produktus ar augstu pievienoto vērtību.
- Izmantot kultūrvēsturisko mantojumu ienākumu gūšanai.
- Ja iespējams, iesaistīties attiecīgās nozares kooperācijas sistēmā, lai iegūtu

zināšanas, lētākas izejvielas un materiālus savai saimnieciskajai darbībai, kā arī stabilas un garantētas produkcijas noieta iespējas.

- Veidot alternatīvus tirdzniecības kanālus un mehānismus, piemēram, tiešo tirdzniecību, tiešās piegādes, pašražotās (vietējās) produkcijas stendi veikalos u. c.
- Ar kaimiņiem, citām saimniecībām veidot tiešās tirdzniecības ķēdes, vienoties par sadarbību dažādu darbu, ražošanas procesu, tirdzniecības organizēšanā.
- Izmantot, cik iespējams, SIA „Latvijas Lauku konsultāciju un izglītības centrs” (LLKC) un Valsts lauku tīkla iespējas zināšanu papildināšanai gan par valsts politiku, atbalsta maksājumiem, gan sadarbību un kooperāciju, tirgus attīstības tendencēm u. c.

Valsts lauku tīklam, LLKC, LLU, zinātniekiem

Valsts lauku tīkla speciālistiem kopīgi ar attiecīgo novadu pašvaldībām, tai skaitā pagasta pārvaldēm:

- Apzināt un identificēt mazo lauku saimniecību vajadzības.
- Veidot galveno lauksaimniecības pamatlīdzekļu kopīgas izmantošanas sistēmu.
- Veidot dažādas vietēja mēroga iniciatīvas (sadarbība, mentoringš, pieredzes nodošana, konkursi jauniešiem u. tml.).
- Sniegt mazajām lauku saimniecībām regulāru praktisku palīdzību dažādu saimniecisku jautājumu risināšanai, tai skaitā sadarbībā, produkcijas realizācijas kanālu veidošanā, zināšanu ieguvē u. c.

LLKC:

- Turpināt attīstīt dažādos informācijas ieguves tīklus lauku teritorijās un organizēt daudzveidīgus seminārus, aktuālākās informācijas izplatīšanas pasākumus pēc iespējas tuvāk potenciālo klientu dzīves vietai, tai skaitā, nodrošinot apmācību uzņēmējdarbības spēju attīstībā, mārketingā, psiholoģiskā iedrošināšanā u. c.
- Nodrošināt ātru un kvalitatīvu informāciju par tirgus tendencēm, uzņēmējdarbības u. c. aktualitātēm.
- Diversificēt un paplašināt informācijas klāstu un, izmantojot interaktīvas metodes, veicināt dažādu ar saimniekošanu saistītu aktuālu jautājumu atspoguļošanu savās mājaslapās; izveidot atvērta tipa forumu, piemēram, „Es daru tā...”.

Zinātniekiem:

- Demonstrēt mazo lauku saimniecību daudzveidīgo lomu lauku teritoriju ilgtspējīgā attīstībā, uzsverot to daudzfunkcionalitāti un ietekmi lauku sociāli ekonomiskajā un kultūras telpā, tai skaitā arī, popularizējot RETHINK projekta rezultātus.
- Iesaistīties dažādu aprēķinu veikšanā par to, lai noteiktu nepieciešamās minimālās tehnikas u. c. pamatlīdzekļu un ražošanai nepieciešamo resursu nepieciešamību mazajās lauku saimniecībās atkarībā no to specializācijas un citiem saimniekošanas aspektiem.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS AVOTU SARAKSTS

1. Agricultural census in Spain (2015). Eurostat. Pieejams: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Agricultural_census_in_Spain
2. Agricultural importance in Spain (2013). Mintec. Pieejams: <https://www.mintecglobal.com/uk/newsletter/lead-article/agricultural-importance-in-spain/>
3. Agriculture and Food (2015). The Republic of Turkey Prime Ministry Investment Support and Promotion Agency, pieejams: <http://www.invest.gov.tr/en-US/sectors/Pages/Agriculture.aspx>
4. Agriculture prospects (without year). Pieejams: http://www.taccsoutheast.com/pictures/Turkey_Agriculture_Industry.pdf
5. Atkočiūnienė, V., Aleksandravičius, A., Zemeckis, R., Vitunskienė, V., Dautartė, A., Spruogis, V., Blockytė, L., Baltušienė, J., Serva, E. (2015). Resilient farming systems and market differentiation: Challenges and opportunities in farmers' markets, (Case study: Lithuania), D3.3, Version 3, March 2015 Pieejams: <http://www.rethink-net.eu/case-studies/lt-resilient-farming-systems-and-the-corresponding-market-differentiation.html>
6. Bourdin, D., Gerz, A., Réviron, S., Siegenthaler, M. (2015). Sub-urban food production systems in a Swiss agglomeration (Switzerland). Case study report. D3.3, Version 3, March 2015. Pieejams: <http://www.rethink-net.eu/case-studies/at-strengthening-resilience-and-creative-adaptation.html>
7. CSP, Saimniecības ekonomiskais lielums, pieejams: <http://www.csb.gov.lv/statistikas-temas/termini/saimniecibas-ekonomiskais-lielums-35669.html>
8. CSP. LSSA13_I07. Lauku saimniecību ekonomiskais lielums un specializācija. Pieejams: http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/lauks/lauks__ikgad__laukstrukt_13__1.visp/LSS13_I07.px/table/tableViewLayout1/?rxid=cdcb978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0
9. Darnhofer, I., Strauss, A. (2015). Organic farming and resilience (Austria). Case Study Report, D3.3, February 2015. Pieejams: <http://www.rethink-net.eu/case-studies/at-strengthening-resilience-and-creative-adaptation.html>
10. De los Ríos, I., García, C., Herrera, A. T., Rivera, M. (2015). Innovation and social learning in organic vegetable production in the Region of Murcia (Camposvieja, Spain), GESPLAN Research Group. Technical University of Madrid (UPM), D3.3, Draft 2.2. Pieejams: <http://www.rethink-net.eu/case-studies/es-innovation-and-social-learning-in-intensive-vegetable-production.html>
11. Eiropas Komisija (2014). Ieskats Eiropas Savienības politikā. Lauksaimniecība. Luksemburga: Eiropas Savienības Publikāciju birojs, 16 lpp.
12. European Commission (2003). Commission recommendation of 6 May 2003 concerning the definition of micro, small and medium-sized enterprises (2003/361/EC). Official Journal of the European Union. L 124/36, p. 6.
13. European Commission (2010). The CAP towards 2020: Meeting the food, natural resources and territorial challenges of the future. Communication from the

- Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, Brussels, 18.11.2010 COM(2010) 672 final, 15 p.
14. European Parliament, Committee on Agriculture and Rural Development (2013). On the Future of Small Agricultural Holdings. Draft report. (2013/2096(INI)). 14.10.2013. 2013/2096 (IIN), p. 13.
 15. Giray, F. H., Bal, T., Boymar, S., Sayin, B. (2015). Resilience and competitiveness of Small Ruminant farms in Isparta (Turkey). Case study report, D3.3, Draft 3, pieejams: <http://www.rethink-net.eu/case-studies/tr-the-role-of-farmer-organisations-in-strengthening-the-resilience-and-competitiveness-of-farming-systems.html>
 16. Turkey City Guide (b.g.). Cografya Dunayasi, pieejams: <http://www.cografya.gen.tr/tr/>
 17. <http://www.tukums.lv/lv/uznemeji/raots-novad>
 18. Intervija ar Engures novada zemnieku saimniecību „Rideļu dzirnavas”.
 19. Intervija ar Engures novada zvejnieku saimniecību „Dienīņas”.
 20. Intervija ar Ozolnieku novada zemnieku saimniecību „Līčiši”.
 21. Intervija ar Tukuma novada ģimenes zemnieku saimniecību „Saulgrieži”.
 22. Intervija ar Tukuma novada individuālais uzņēmumu „Liepa”.
 23. Intervija ar Tukuma novada individuālā darba veicēju Mārcis Jurčs.
 24. Intervija ar Tukuma novada naturālo saimniecību „Jaunkrēķi”.
 25. Intervija ar Tukuma novada SIA „Zaļpļavnieki”.
 26. Intervija ar Tukuma novada zemnieku saimniecību „Bērzaļi”.
 27. Intervija ar Tukuma novada zemnieku saimniecību „Eglāji”.
 28. Intervija ar Tukuma novada zemnieku saimniecību „Gaiķi”.
 29. Intervija ar Tukuma novada zemnieku saimniecību „Geidas”.
 30. Intervija ar Tukuma novada zemnieku saimniecību „Gulbji”.
 31. Intervija ar Tukuma novada zemnieku saimniecību „Mazburkas”.
 32. Intervija ar Tukuma novada zemnieku saimniecību „Mazveģi”.
 33. Intervija ar Tukuma novada zemnieku saimniecību „Rožkalni”.
 34. Intervija ar Tukuma novada zemnieku saimniecību „Sarmas”.
 35. Intervija ar Tukuma novada zemnieku saimniecību „Vallieši”.
 36. Intervija ar Tukuma novada zemnieku saimniecību „Vītoliņi”.
 37. Latvijas Republikas Centrālā statistikas pārvalde (2011). 2010. gada lauksaimniecības skaitīšana Latvijā, Statistisko datu krājums, Rīga, 73 lpp.
 38. Latvijas Valsts Agrārās ekonomikas institūts (2012). Latvijas Lauku saimniecību uzskaites datu tīkla metodika. Rīga, 18 lpp.
 39. Lauku atbalsta dienests (2014). ELFLA publiskā finansējuma atlikums, uz 01.06.2014.
 40. LVAEI (2013). Lauku attīstības programmas ietvaros 2007-2013 pētījuma Latvijas mazo un vidējo (SI līdz EUR 25 000 EUR) lauku saimniecību attīstības iespējas. Pētījuma atskaite. Pieejams: http://www.lvaei.lv/images/Nacionalie_projekti/LAP_2013/Mazoun%20videjo%20lauku%20saimniecibu%20attistibas%20iespejas.pdf
 41. LVAEI (2013). Lauku attīstības programmas ietvaros 2007-2013 pētījuma Latvijas mazo un vidējo (SI līdz EUR 25 000 EUR) lauku saimniecību attīstības iespējas. Pētījuma atskaite.

42. Ministru kabinets (2003). Ministru kabineta 2003. gada 29.aprīļa noteikumi Nr.245 „Zemkopības ministrijas nolikums”, Rīgā (prot. Nr.23 9.§). Pieejams: <http://www.zm.gov.lv/zemkopibas-ministrija/statiskas-lapas/par-ministriju/nolikums?nid=927#jump>
43. Pārresoru koordinācijas centrs (2012). Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2014.–2020. gadam. Apstiprināts ar 2012. gada 20. decembra Latvijas Republikas Saeimas lēmumu, Rīga, 68.lpp.
44. Pilvere I. (2013). Problems of small farms in Latvia. In: Economics and Rural development: research papers, Vol.9, No. 2. Latvia University of Agriculture, Latvia, pp. 44-50.
45. Zemkopības ministrija (2014). Latvijas Lauku attīstības programmas 2014.-2020. gadam projekts, kas saskaņots ar visiem attiecīgajiem Eiropas Komisijas ģenerāldirektorātiem un kā kompromisa variants iesniegts Eiropas Komisijā saskaņošanai 2014. gada 12. decembrī.
46. Zemkopības ministrija (2014). Latvijas lauku attīstības programma 2014.—2020. gadam (projekts), 214 lpp.